

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
SİYASİ TARİH ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUKTA DOKUNULMAZLIK VE CEMAL KAŞIKÇI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZİ MURAT PEKER

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
SİYASİ TARİH ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUKTA DOKUNULMAZLIK VE CEMAL KAŞIKÇI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZİ MURAT PEKER

Dr.Öğr.Üyesi: İTİR ALADAĞ GÖRENTAŞ

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
SİYASİ TARİH ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUKTA DOKUNULMAZLIK VE CEMAL KAŞIKÇI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Gazi Murat PEKER

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 12.10.2021/21

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.DİPLOMASİ HUKUKU.....	4
1.1.DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE ULUSLARARASI HUKUK	4
1.1.1. 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi	5
1.1.2. 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi	6
1.2.DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIK KAVRAMI	8
1.3.DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIĞIN HUKUKİ TEMELLER	11
1.3.1. Ülke-Dışılık	11
1.3.2. Elçinin Devlet Başkanını Temsil Etmesi-Temsilci Karakter Teorisi	11
1.3.3. Görevi Gereği Gibi Yerine Getirebilme	12
1.4.1961 TARİHLİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER HAKKINDA VİYANA SÖZLEŞMESİNE GÖRE DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIKLAR VE AYRICALIKLAR	12
1.4.1. Kişi Dokunulmazlığı	12
1.4.2. Bina ve Konut Dokunulmazlığı	16
1.4.3. Diğer Dokunulmazlıklar	19
1.4.3.1. Araç Dokunulmazlığı	19
1.4.3.2. Arşiv Dokunulmazlığı	20
1.4.4. Haberleşme Serbestisi	21
1.4.5. Diplomatik Çanta ve Kurye	21

1.4.6.Gezi Serbestliği	24
1.4.7.Diplomatik Ayrıcalıklar	24
1.4.7.1.Vergi Ayrıcalığı	24
1.4.7.2.Gümrük Ayrıcalığı	27
1.5.DİPLOMASİ TEMSİLCİLERİNİN HUKUKİ DOKUNULMAZLIKLARI.....	28
1.5.1.Yargı Bağışıklığı	28
1.5.1.1.Cezai Yargı Bağışıklığı	29
1.5.1.2.Hukuki ve İdari Yargı Bağışıklığı	33

İKİNCİ BÖLÜM

2.KONSOLOSLUK HUKUKU.....	39
2.1.1963 TARİHLİ KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİ HAKKINDA VİYANA SÖZLEŞMESİNE GÖRE DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIKLAR VE BAĞIŞIKLIKLAR	39
2.1.1.KONSOLOSLARIN DOKUNULMAZLIK VE BAĞIŞIKLIKLARI	39
2.1.1.1.Kişi Dokunulmazlığı	40
2.1.1.2.Bina Dokunulmazlığı	44
2.1.1.3.Haberleşme Dokunulmazlığı	51
2.1.1.3.1.Gönderen Devlet İle Haberleşme Serbestliği	52
2.1.1.3.2.Kabul Eden Devlet Vatandaşlarıyla Haberleşme	55
2.1.1.3.3.Gönderen Devletin Vatandaşlarıyla Haberleşme	56
2.1.1.4.Arşiv ve Belge Dokunulmazlığı	59
2.1.1.5.Seyahat Dokunulmazlığı	61
2.2.KONSOLOSLARIN BAĞIŞIKLIKLARI	61
2.2.1.Gümrük Bağışıklığı	61
2.2.2.Vergi Bağışıklığı	63
2.2.2.1. Konsolosluk Binalarının Akçalı Bağışıklığı	63

2.3.KONSOLOSLARIN YARGI BAĞIŞIKLIĞI.....	64
2.3.1.Tamkılık ve Bilirkişi Konularında Bağışıklık	70
2.4. DİĞER BAĞIŞIKLIKLAR	71
2.5. DOKUNULMAZLIK VE BAĞIŞIKLIKLARDAN FERAGAT	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULUSLARARASI HUKUK DOKUNULMAZLIK KURUMUNUN CEMAL KAŞIKÇI ÖRNEĞİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	73
3.1.CEMAL KAŞIKÇI OLAYI.....	73
3.2.ULUSLARARASI HUKUKTA DOKUNULMAZLIK VE YARGI BAĞIŞIKLIĞININ SINIRI	75
3.3.BM VE İHK	78
3.4.BMGK ARRİA FORMÜLÜ VE CEMAL KAŞIKÇI.....	87
3.5.UAD TÜRKİYE VE CEMAL KAŞIKÇI CİNAYETİ	89
SONUÇ	96
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ	111

ÖZET

Bu çalışmada dokunulmazlık kavramının uluslararası hukuktaki karşılığı ve devletin ülke dışındaki temsilcilerine tanınan yargı bağımsızlığının hukuki çerçevesi analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda uluslararası hukuk alanında diplomasi temsilcilerinin yargı bağımsızlığının çerçevesini çizen 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin hükümleri ile 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesi'nin hükümleri değerlendirilmiştir. Dış hatları anılan sözleşmelerle çizilecek şekilde ülkemizde başka bir devletin konsolosluk binalarında vuku bulan bir cinayetin bu düzenlemeler üzerinden açılımı yapılmaya çalışılmış, uluslararası hukuk bakımından bu olayın nasıl değerlendirilmesi gerektiği tartışılmıştır. Cemal Kaşıkçı Cinayeti özelinde bir devletin misyon sahibi temsilcilerinin organize bir şekilde konsolosluk konutunda suç işlemesinin sonuçları ile yargı bağımsızlığının kapsamının bu tarz bir suçta geçerli olup olmayacağı analiz edilmeye çalışılmıştır. Böyle bir suç söz konusu olduğunda, devletin sorumluluğu ve suç işleyen temsilcilerin eylemlerinin devlete isnat edilip edilemeyeceği önemli bir tartışma konusudur. Bu çalışmada, buradan hareketle uluslararası kuruluşların bu tarz olaylarda izlediği yöntemler, ürettiği çözümler de dikkate alınarak konunun değerlendirilmesine ilişkin çözüm önerileri ileri sürülmüştür. Uluslararası hukuk düzenlemelerinin genelde devleti öne koyan bir tutum içerisinde olması dolayısıyla Cemal Kaşıkçı cinayeti ve bu cinayette devletin sorumluluğuna ilişkin soru işaretleri henüz devam etmektedir. Diğer taraftan geçmişte yaşanan benzer olaylardan örnekleme yapılabileceği de düşünüldüğünde Birleşmiş Milletler'in dokunulmazlıkların kötüye kullanılmasına ilişkin tutumu da önem kazanmaktadır. Çalışma Cemal Kaşıkçı cinayetinde kimin ne kadar sorumluluğu ileri sürülebilir ve aslında uluslararası hukuk bakımından konu nasıl ele alınmalıdır sorularına cevap aramaktadır. Çalışmamızın Kaşıkçı cinayeti benzeri olayların değerlendirilmesinde en azından araştırmacılar için kaynak teşkil edebileceğini düşünüyoruz.

Tez çalışmam esnasında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve destek olan değerli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi. İtir Aladağ Görentaş'a sonsuz saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Diplomatik Dokunulmazlık, Yargı Bağımsızlığı, 1961 ve 1963 Viyana Sözleşmeleri, Cemal Kaşıkçı Cinayeti,

Mayıs 2021

Gazi Murat PEKER

ABSTRACT

In this study, the equivalent of the concept of immunity in international law and the legal framework of the immunity granted to the representatives of the state abroad have been tried to be analyzed. For this purpose, the provisions of the 1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations, which outlines the immunity of the representatives of diplomacy in the field of international law, and the provisions of the 1963 Vienna Convention on Consular Relations were evaluated. A murder that took place in the consulate buildings of another state in our country, the outlines of which will be drawn with the aforementioned conventions, has been tried to be explained through these statutes, and how this event should be evaluated in terms of international law has been discussed. In the case of the murder of Jamal Khashoggi, it has been tried to analyze whether the results of an organized crime in the consular house of the representatives of a state's mission and whether the scope of judicial immunity will be valid in such a crime. In the case of such a crime, the responsibility of the state and whether the actions of the perpetrators of the crime can be attributed to the state is an important issue. In this study, taking into account the methods followed by international organizations in such events and the solutions they produced, solution proposals for the evaluation of the issue were put forward. Due to the fact that international law regulations generally put the state first, question marks regarding the murder of Jamal Khashoggi and the responsibility of the state in this murder still continue. On the other hand, considering that examples can be drawn from similar events in the past, the attitude of the United Nations regarding the abuse of immunities gains importance. The study seeks answers to the questions of who can be held responsible for the murder of Jamal Khashoggi and how the issue should be handled in terms of international law. We think that our study can at least be a resource for researchers in the evaluation of events like the Khashoggi murder.

Key Words: International Law, Diplomatic Immunity, Immunity from Jurisdiction, 1961 and 1963 Vienna Conventions, Jamal Khashoggi Murder

KISALTMALAR

- AA** : Anadolu Ajansı
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AÜHFD** : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
- AÜSBF** : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BMGK** : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- bkz.** : Bakınız
- C.** : Cilt
- CPPED** : International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance
- Çev.** : Çeviren
- CGK** : Ceza Genel Kurul Kararı
- CMK** : Ceza Muhakemeleri Kanunu
- DİHVS** : Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi
- İHK** : Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi
- E.** : Esas
- ERÜHFD** : Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
- EYUCM** : Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
- HD.** : Hukuku Dairesi
- GATT** : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
- ICC** : Rome Statute of the International Criminal Court,
- ICJ** : International Court of Justice
- İHEB** : İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- İKS** : İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

İKSEP : İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol

K. : Karar

KDV : Katma Değer Vergisi

KİHVS : Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi

m. : madde

MÜHF-HAD: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi

MÖHUK : Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun

PVCDR : Optional Protocol to the Vienna Convention on Diplomatic Relations

RG : Resmi Gazete

RUCM : Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi

S : Sayı

s. : sayfa

SBF : Siyasal Bilgiler Fakültesi

SBFD : Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

SCR : Security Council Report

SLÖM : Sierra-Leonne Uluslararası Özel Ceza Mahkemesi

SMHS : Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi

SSCDS : Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme

OHCHR : Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights

OMCT : Dünya İşkenceyle Mücadele Örgütü

T. : Tarih

TBB : Türkiye Barolar Birliği

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TCK : Türk Ceza Kanunu

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

- UCM** : **Uluslararası Ceza Mahkemesi**
- UNHR** : **United Nations Human Right**
- UNTC** : **United Nations Treaty Collection**
- UNSC** : **United Nations Security Council**
- UTBM** : **Uluslararası, Tarafsız ve Bağımsız Mekanizma**
- vd.** : **Ve Diğerleri**
- vs.** : **Ve Sair**

GİRİŞ

Cemal Kaşıkçı Cinayeti, devletin ülke dışındaki temsilcilerinin sahip oldukları dokunulmazlık ve ayrıcalıkları kötüye kullanılmasını gösteren çok farklı hukuki boyutları olan bir olaydır. Uluslararası hukukta dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin kurallar ve bu ayrıcalıkların çerçevesini çizen Viyana Sözleşmeleri elçilik ve konsolosluk temsilcilerine bahsedilen dokunulmazlıkları görevlerini gerektiği şekilde yerine getirebilmeleri için tanımıştır. Bu amaçla Viyana Sözleşmeleri devletin ülke dışındaki temsilcilerine geniş dokunulmazlık ve ayrıcalıklar vermiştir. Cemal Kaşıkçı olayında devletin ülke dışındaki temsilcilerine tanınan bu dokunulmazlık ve ayrıcalıklar yine bahse konu devletin sorumluluğu doğrultusunda, cinayete konu bir suçun işlenmesi akabinde cezadan kaçınmak amacıyla kötüye kullanılmıştır. Viyana Sözleşmeleri'nin tanımış olduğu koruma sayesinde cinayete karışan temsilcilerin, adalet önünde hesap verebilmeleri için gerekli olan gözaltına alınma ve ifadelerine başvurulması gibi süreçler ne yazık ki söz konusu olmamıştır. Bu bakımdan Viyana Sözleşmelerinin eleştirilmesi gereken noktalardan biri olarak dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılmasına karşı bir yaptırım mekanizmasının oluşturulmamış olması vurgulanabilir.

Çalışmamızın birinci bölümünde 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kapsamı ve bu düzenlemelerden kimlerin nasıl yararlanacağı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin amaçları, devletler arasında diplomatik ilişkilerin nasıl yürütülmesi gerektiği ve Türk Hukuk düzenlemelerinin bu sözleşmeyle paralel ve ayrışan yönleri incelenmiştir.

İkinci bölümde 1963 Tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin hükümleri kapsamında bulunan dokunulmazlık ve ayrıcalıklar ele alınmıştır. Konsolosların diplomasi temsilcilerine göre daha farklı olan statüleri ile sahip oldukları ayrıcalıklar, diplomatik ayrıcalıklar ile karşılaştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu bölümde Cemal Kaşıkçı cinayetinin konsolosluk konutunda işlenmiş olmasının hukuki sonuçları değerlendirilmiştir. Cinayete konu olayın 1963 Tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin hükümleriyle değerlendirilmesi gereken noktaları ele alınarak, konu Konsolosluk Sözleşmesi'nde belirtilen dokunulmazlık ve ayrıcalıklarla örtüşen ve çelişen unsurlar kapsamında değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, bu bölümde İnsan Hakları Komisyonu'nun konuya ilişkin olarak hazırladığı rapor incelenmiştir. Bu bölümde özellikle Konsolosluk Sözleşmesi'nin uygulanmasında karşılaşılan güçlükler ele alınmış ve Sözleşme hükümlerinin iç hukukta bulunduğu karşılık analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde temel inceleme konumuz olan Cemal Kaşıkçı cinayeti uluslararası hukukta dokunulmazlık kavramı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu çerçevede öncelikli olarak konuya ilişkin güncel tartışmalar ele alınmıştır. Bu çerçevede Cemal Kaşıkçı'nın bir devletin konsolosluk konutunda öldürülmesi hem uluslararası hukuk hem de iç hukukumuz açısından incelenmiş, uluslararası hukuk bakımından bu konuda nasıl bir usul izlenmesi gerektiği değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Birleşmiş Milletler'in (BM),

Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) benzer olaylarda izledikleri usule ilişkin örnekler açıklanmaya çalışılmıştır.

Üç bölümden oluşan incelememiz sonucunda Cemal Kaşıkçı cinayeti örneği üzerinden 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi ile 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi karşılaştırılmış ve uluslararası hukukta dokunulmazlık kavramı bahse konu sözleşmeler açısından değerlendirilmiştir. Konsolosların kişi dokunulmazlığı, konsolosluk binalarının statüleri, konsolosluk araçları ve konsolosluk kurye ve çantaları bu doğrultuda önem teşkil etmektedir. Dokunulmazlığı düzenleyen bu sözleşmelerin devlete bir takım sorumluluk alanları bıraktığı da açıktır, uluslararası hukukta dokunulmazlık her eylemin kapsam dışı kalacağı anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede hem olayın konsolosluk binasında gerçekleştiği Suudi Arabistan'ın konuya ilişkin çok açık bir sorumluluğu, hem de olayın Türkiye Cumhuriyeti topraklarında gerçekleşmesi bakımından Türkiye'nin izlemesi gereken birtakım usule ilişkin yükümlülükleri bulunmaktadır.

Cemal Kaşıkçı olayında Suudi Arabistan yetkililerinin yaklaşımı göstermiştir ki konsolosluklara tanınan ayrıcalıklar suiistimale çok açıktır ve bu durum uluslararası hukukta dokunulmazlık kurumuna zarar vermekte ve işlevselliğini kaybetmesine neden olmaktadır. Örnek olayda Türkiye'nin ciddiyetle yürütmek istediği adli soruşturmalar engellenmeye çalışılmış, deliller karartılmış, yerinde yapılması gereken incelemeler için gerekli izinler zamanında verilmemiş ve en nihayetinde izinler verildiğinde süresi çok kısa tutulmuştur. Suudi makamların bu yaklaşımla olaya ilişkin soruşturmanın sağlıklı şekilde yürütülmesine engel olmaya çalıştıkları açıktır. 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesi'ne göre gönderen devletin temsilcisinin ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanırken kabul eden devletin kanun ve düzenlemelerine saygı gösterme yükümlülüğü vardır. Cemal Kaşıkçı olayında Suudi makamların uluslararası hukukun bu yerleşik kuralını hiçe sayarak Türk hukuk düzeninin işlemlerini engellemeye çalıştıkları açıktır.

Çalışmayı zafiyete uğratan en önemli kısıt bu tezin pandemi döneminde yazılmış olmasıdır. Özellikle önemli bir takım basılı kaynaklar yeterli ölçüde incelenememiştir. Ayrıca konunun gündemini koruyucu olması ve sürekli yeni gelişmelerin belirmesi de tezin yazımı esnasındaki bir diğer olumsuzluk olarak değerlendirilebiliriz. Ortaya çıkan yeni gelişmeler tezin bu konularla birlikte yeniden güncellenmesi gerektiği gerekliliğini ortaya çıkartsa da bunun sonlu bir çalışma olduğu açıktır. Çalışmaya ilişkin bulguların analizini tamamladıktan sonra topladığımız bilgi ve veriler her farklı gelişme de yeniden değerlendirmeye tabii tutulmayı gerektirmekteydi. Haliyle her yeni gelişmenin varlığı önemli olsa da çalışmanın bir noktada nihayete varması gerekliliği ortaya çıkan her türlü güncel gelişmeyi içerecek sonuca etki edebilecek kapsamlı bir analiz yapma olasılığımızı kısıtlamıştır.

Tezimiz de yöntem olarak ise konu hakkında ortaya atılan görüşler ve tartışmaların söylem ve kavram bakımından analiz edilmesi yöntemi uygulanmıştır. Konu başlıklarımızın bir bölümünü bu görüşler ve tartışmalar belirlemiştir. Daha önceki benzer örneklerde dikkate alınarak Cemal Kaşıkçı cinayeti ile benzerlik gösteren olaylar değerlendirilerek hukuken örtüşen noktalar tartışmaya dahil edilmeye çalışılmıştır. Uluslararası dokunulmazlık kavramının çerçevesini çizen Viyana Sözleşme'leri ile birlikte yine konuya ilişkin olarak

uluslararası alanda yürürlükte olan birçok sözleşme dikkate alınmıştır. Bu sözleşmeler üzerinden Kaşıkçı cinayetinin uluslararası hukuk düzleminde ne ifade edebileceği ve bu sözleşmelerin hangi hükümlerinin konuyla ilgili bir bağlantı noktası oluşturabileceği göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca konuya ilişkin güncel medya haberleri takip edilerek, konuya ilişkin kavram ve söylem analizi güçlendirilmeye çalışılmıştır. Konu uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri bakımından gündem oluşturduğundan bu aktörlerin konuya ilişkin raporlama ve görüşleri de tezin kapsamına dâhil edilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere konunun güncelliği ve konu üzerindeki gelişmeler halen devam etmektedir. Bu bakımdan çalışmamızın ileride bu konu hakkında yapılacak çalışmalar için en azından bir çıkış noktası teşkil edeceğini umuyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİPLOMASİ HUKUKU

1.1. DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE ULUSLARARASI HUKUK

Uluslararası hukuk esas itibarıyla günümüzde iki uluslararası sözleşmeyle diplomatik ilişkileri düzenleme yoluna gitmiştir. Bunlardan ilki 1957'de BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun diplomatik ilişkileri evrensel düzeyde düzenlemek üzere hazırladığı 1961 Viyana Diploması İlişkileri Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme, diplomatların dokunulmazlık ve ayrıcalıklarına ilişkin modern hukuku oluşturmaktadır. Bu sözleşme, tarihsel olarak diplomatlara tanınan hemen hemen sınırsız dokunulmazlık ve ayrıcalıklara standart getirmek, egemen devletler arasında diplomatik misyonları kurmak üzere ve esasen uluslararası örf ve adet hukukunda var olan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları, yani uluslararası hukukun en eski ve en temel konularını kodifiye etmektedir (Gözlügöl, 2013: 1).

İkincisi ise 1963 Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi'dir. Devletler uluslararası ilişkilerinde, diğer devletler nezdinde diplomatik personel bulundurmak suretiyle temsil edilmektedirler. Devletler, bunun yanında, herhangi bir suretle başka ülkelerde bulunan vatandaşlarına karşı yürütmekle yükümlü buldukları hizmetleri yerine getirmek için de bu ülkelere konsolosluk personeli görevlendirmektedirler. 1961 Viyana Sözleşmesi elçilerin akreditasyonu (m. 14), elçilik araçlarında bayrak kullanımı (m. 20), yerel vergilerden muafiyet (m. 23), gibi diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalık konularını detaylı şekilde düzenlemektedir. 1963 Viyana Sözleşmesi ise konsoloslar ve makamlarının resmi işlevleriyle ilgili dokunulmazlık ve ayrıcalık konularına detaylı şekilde yer vermektedir. Şu halde, 1961 Viyana Sözleşmesi ile 1963 Viyana Sözleşmesi diplomatik ve konsolosluk personeline ilişkin modern dokunulmazlık ve ayrıcalıkların temelini oluşturduğu söylenebilir. Bu temelde, her iki sözleşmenin oluşturduğu pozitif uluslararası hukuk, temsil ve işlevsel gereklilik (görev) anlayışını yansıtmaktadır. 1961 Viyana Sözleşmesi (m. 2) ve 1963 Viyana Sözleşmesi (m. 2) hükümlerine istinaden devletlerin daimi diplomatik ve konsolosluk ilişkileri karşılıklı antlaşmalarla kurulmaktadır. Bu anlamda diplomatik ilişkiler siyasi karakter taşımaktadır ve sadece uluslararası toplum tarafından tanınmış rejimler veya egemen devletler arasında söz konusudur. Oysa konsolosluk ilişkileri siyasi sonuçlar doğurmamakta ve tanınmamış rejimler ve egemenlik statüsünde bulunmayan devletlerle de yürütülebilmektedir. Zira konsolosluk ilişkileri devletlerin yabancı ülkelerdeki vatandaşlarının hizmetlerine yönelik olarak kurulmaktadır. Konsolos ve konsolosluklar kurumu ikamet eden elçiler ve daimi diplomatik misyonlardan daha eskidir. Dolayısıyla konsoloslarla ilgili daha çok uluslararası örf ve adet hukuku kuralı bulunmaktadır. Her iki sözleşmenin Başlangıç bölümlerinde iki önemli ilke ifade edilmiştir. Birincisi, farklı sosyal ve anayasal sistemlere bakılmaksızın devletlerarası diplomasi ve konsolosluk ilişkilerinin kurulmasıyla, diplomasi ve konsolosluk personeline dokunulmazlık ve ayrıcalık tanınmasına ilişkin bu sözleşmelerin devletlerarası dostça ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlanması beklenmektedir. İkincisi, bu sözleşmelerle tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklar kişisel yarar sağlamaya değil, diplomatik ve konsolosluk işlevlerinin etkin bir şekilde yürütülmesine yöneliktir. Bu sözleşmelerin amacı, Birleşmiş

Milletler Antlaşması'nda ifade edilen uluslararası barışı ve güvenliği sağlama ve koruma, egemen devletler arasında dostça ilişkileri geliştirme teşvik amacıyla da uyumlu görülmektedir. Nihayet bu sözleşmelerin Başlangıç hükümleri, bu sözleşmelerde somut olaylara uygulanabilecek hüküm bulunmaması durumunda uluslararası örf ve adet hukukunun uygulanacağını bildirmektedir (Gözlügöl, 2013: 1).

1.1.1. 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi

1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi diplomatların görevli buldukları ülkelerdeki diplomatik ilişkilerini, ayrıcalıklarını ve dokunulmazlıklarını belirleyen uluslararası bir anlaşmadır. Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi, 2 Mart - 14 Nisan 1961 tarihleri arasında Avusturya'nın Viyana kentindeki Neue Hofburg'da düzenlenen, BM Diplomatik İlişkiler ve Dokunulmazlıklar Konferansında alınan kararlarla belirlenmiştir. Belge Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol, Nihai Senet ve Son Karara ekli dört önerge den oluşmaktadır. Sözleşme ve İki Protokol Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilmiştir. Nihai Senet, Konferansın oybirliğiyle alınan kararıyla, Avusturya Federal Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde saklanmaktadır. Bu sözleşme 24 Nisan 1964 tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir (Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961). Diplomatik ilişkilerle ilgili kurallar, uluslararası hukukun en eski kuralları arasındadır. Diplomasi ilişkileri, yerleşmiş bir uluslararası teamüle dayanır (Sur, 2019: 255). Bu nedenle genelde kolay kabul edilmiştir. Dünyanın hemen hemen her yerindeki eski kültürler, diplomasi temsilcilerine genellikle dini normlara dayanan bir tür koruma sağlamıştır. Özellikle peygamberlerin tanrının elçisi olarak görülmesi ve devamında "elçiye zeval olmaz" deyiminin buradan hareketle bütün kültürlere yerleşmiş olması bu hususun önemli bir örneği olarak kabul edilir. İlk dönemlerdeki diplomatik temasların düzensiz ve sıra dışı doğası gereği, büyükelçiler başlangıçta geçici olarak hizmet vermişlerdir (Sur, 2019: 255).

Sürekli diplomasiye geçişin 15.yüzyılda İtalyan şehir devletleri arasında uygulanmaya başladığını söyleyebiliriz (Reçber, 2016: 317). Orta Çağ'da özellikle İtalyan şehir devletleri arasında artan ilişkiler diplomatik temasları daha sıkı hale getirdi ve bunu diğer devletlerle olan siyasi ilişkilerin izlenmesi de dâhil olmak üzere daha esnek ve sürekli diplomatik temaslara duyulan ihtiyacı ortaya çıkardı. İtalyan kent devletleri birbirlerine güvenmediklerinden, kendilerini güvende hissetmediklerinden ve aralarında ticari ilişkilerin giderek artması neticesinde birbirleri nezdinde sürekli diplomasi temsilcisi bulundurma yöntemini benimsemişlerdir. Diplomasi temsilcilerinin yetkileri zaman zaman daha geniş anlamda da yorumlanmıştır. Bu gelişmeler, 13. ve 15. yüzyılın ortalarından itibaren kalıcı büyükelçiliklerin kurulmasının yolunu açtı. Uluslararası alanda devletler arası temasların artması bu uygulamanın evrensel olarak yayılmasına neden olmuştur (Reçber, 2016:317).

Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, (DiHVS olarak anılacaktır.) dış ilişkilerin yürütülmesi için gerekli temel bir metindir. Bu sözleşme diplomatların görevlerini kabul eden devletin herhangi bir müdahalesi olmaksızın yerine getirebilmelerine olanak sağlamak amacını taşır. Bu Sözleşme diplomasi hukuku açısından aşağıdaki düzenlemeleri yapmaktadır.

- 1- Yabancı temsilcilerin atanmasına ilişkin kurallar,
- 2- Misyon binalarının dokunulmazlığı,
- 3- Diplomatların ve ailesinin her türlü tutuklama veya gözaltına alınmasından korunması,
- 4- Her türlü diplomatik iletişimin korunması,
- 5- Vergilendirmelerden muafiyet ve ayrıcalıklar,
- 6- Sınırlı istisnalar dışında medeni ve idari yarıdan, bağıklık ve
- 7- Diplomatların kabul eden devletin yasalarına saygı duyması gerekliliği.

18 Nisan 1961 tarihinde imzalanarak 24 Nisan 1964 tarihinde yürürlüğe giren Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, Türkiye tarafından 04.09.1984 tarihinde kabul edilmiştir (18 Nisan 1961 Tarihinde Viyana'da İmzalanan Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun, 1984).

DİHVS'nin Giriş bölümünün 2. paragrafında; *“Birleşmiş Milletler Yasasının Devletlerin egemen eşitliği, uluslararası barış ve güvenliğinin korunması ve uluslar arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesi hakkındaki amaç ve ilkelerini göz önünde bulundurarak,”* sözleşmenin amaç ve hedefleri belirtilirken de aynı sözleşmenin 3.paragrafında ise; *“Diplomatik ilişkiler, ayrıcalıklar ve bağıklıklar hakkında uluslararası bir Sözleşmenin, ulusların farklı anayasal ve sosyal sistemlerine bakılmaksızın aralarında dostane ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacağına inanarak,”* ifadeleriyle bu sözleşmenin devletlerce kabul edilmesinin gerekçeleri açıklanmıştır (DİHVS, 1961).

1.1.2. 1963 Tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, 22 Nisan 1963 tarihinde, Avusturya'nın Viyana kentindeki Neue Hofburg'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Konsolosluk İlişkileri Konferansı tarafından 4 Mart - 22 Nisan 1963 tarihleri arasında kabul edilmiştir. Sözleşme, Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin İhtiyari Protokol, Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümüne İlişkin Protokol, Nihai Senet ve bu sözleşmeye ekli üç karardan oluşmaktadır. Sözleşme ve İki Protokol, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilmiş, Nihai Senet ise Konferansın oybirliğiyle alınan kararıyla, Avusturya Federal Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde saklanmaktadır (Vienna Convention on Consular Relations, 1963). Konsolosluk ilişkilerinin tarihi, büyük ölçüde uluslararası ticaretin gelişimine ve devletlerin ekonomik çıkarlarıyla ilintilidir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlerdeki hızlı değişim konsoloslukların artmasına neden olmuştur. Bu nedenlerle vatandaşların menfaatlerinin korunması amacıyla ortaya çıkan konsolosluk hizmeti ve konsolosların hukuki statüsüne ilişkin ayrıntılı bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Konsolosluk eski bir müessese olmakla beraber, diplomasi temsilcilerinden farklı olarak, bu müessesenin her yönüne bir düzen getiren genel milletlerarası teamül kuralları oluşmamıştır.

Bu ilişkiler, kısmen, devletlerin iç hukuklarıyla ve kısmen, devletler arasında akdedilen antlaşmalarla düzenlenmiştir (Toluner, 1996: 417).

Çağdaş konsolosluk müessesesini incelemeye başlarken, her şeyden önce belirtilmesi gereken husus, konsolosların, genel kural olarak, diplomatik fonksiyonları bulunmadığı; Devleti temsil yetkileri olmadığı ve diplomasi ajanı sayılmadıklarıdır (Çelik, 1987a: 359). Bugünkü anlamında konsoloslar, yabancı memleketlerin şehir ve limanlarında kendilerini atayan Devletlerin ticari ve hukuki çıkarlarını korumak ve geliştirmek ve vatandaşlarını himaye etmekle görevli resmi memurlardır (Çelik, 1987a: 359). Devletler arasında konsolosluk ilişkileri anlaşma ile kurulur ve düzenlenir. Konsoloslar siyasi temsilci olmadıkları için, gönderildikleri Devlet hükümetinin yanında görevlendirilmezler. Konsoloslukların hangi şehirlerde açılacağı ve hangi sınırlar içinde görev yapacağı, iki devlet arasındaki konsolosluk antlaşmasında belirtilir (Çelik, 1987a: 359). Konsoloslar, milletlerarası ilişkilerin organları olmadıklarından, uzun yüzyıllardan beri süregeldikleri halde, bunların sınıf ve dereceleri ile hukuksal statüleri genel milletlerarası hukuk tarafından değil, fakat iki taraflı antlaşmalar yoluyla düzenlenmiştir. Konsolosluk ve konsoloslar hakkındaki genel ilke ve kuralları ancak çeşitli konsolosluk antlaşmalarının ortak hükümlerinden çıkarmak mümkündür. Bunlar yanında, konsolosluk müessesesiyle ilgili bazı teamül ve kurallarının oluştuğunu ve yerleştiğini kabul etmek gerekir (Çelik, 1987a: 360).

Ülkemiz Viyana Konsolosluk Sözleşmesini 29.05.1975 tarihinde kabul etmiştir (24 Nisan 1963 Tarihinde Viyana’da İmzalanan Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi’ne Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun , 1975). Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesi, (KİHVS olarak anılacaktır.) beş bölüme ayrılmış yetmiş dokuz maddeden oluşmaktadır. Sözleşme’nin amacı, sözleşmenin önsözünde “*anayasa ve sosyal sistemlerinin farklılığı ne olursa olsun, ülkeler arasındaki dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi.....*” olarak tespit edilmektedir (KİHVS, 1963). Ayrıca konsolosların ayrıcalıklarının ve dokunulmazlıklarının amacının “*bireyleri yararlandırmak olmayıp, konsoloslukların, kendi devletleri adına, görevlerini etkili biçimde yerine getirmelerini sağlamak olduğuna kani olarak* ” verildiğini belirtir (KİHVS, 1963). Sözleşmenin 1.maddesinde kullanılan tanımlamaların içeriği ise DİHVS’nin 1.maddesinde belirtilen tanımlamalardan daha kapsamlıdır. Sözleşmenin önsözünde, aynı zamanda uluslararası teamül hukukunun önemi vurgulanmış ve Sözleşme hükümlerinde ele alınmamış meselelerin uluslararası teamül hukuku doğrultusunda çözüleceği hükme bağlanmıştır. Her iki Viyana Sözleşmesinin de son hükümleri, değerlendirildiğinde sözleşmelerin uygulanmasından doğacak ihtilafların UAD’ın “yargı yetkisine” tâbi olacağını kayıt altına almıştır. Bu sözleşmelerin uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde ve bu sözleşmelerin hükümlerinin ihlali ile ortaya çıkan sorunlarda UAD’ın “yargı yetkisini” kullandığı çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Tahran Diplomatik ve Konsolosluk Personeli Davası, Belçika Tutuklama Kararı Davası ve La Grand Davasını sayabiliriz.

DİHVS’nin 48. maddesi; “*Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler veya ihtisas teşekküllerinden herhangi biri veya Uluslararası Adalet Divanı Statüsüne taraf olan bütün Devletler ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca Sözleşmeye taraf olmaya davet olunan*

başka herhangi bir Devlete aşağıda belirtilen şekilde imzaya açık olacaktır.” demektir (DİHVS, 1961). Benzer şekilde KİHVS'nin 74. maddesi, “İmza” başlığı ile; *“Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler örgütü veya bir ihtisas kurumu üyesi bütün Devletlerin ve keza Uluslararası Adalet Divanı Statüsüne taraf her Devletin ve Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulu tarafından bu Sözleşmeye taraf olması için davet olunan başka her Devletin imzasına, aşağıdaki şekilde müracaat edilmek üzere, açık olacaktır,”* demektir (KİHVS, 1963). Bahse konu maddeler ile bu sözleşmeleri imza eden her devletin UAD'ın zorunlu yargı yetkisini benimsendiği sonucuna varılabilir. Ayrıca sözleşmenin 73. maddesinin 1. fıkrası; *“Sözleşme hükümleri, yürürlükteki diğer uluslararası anlaşmalara taraf olan Devletler arasındaki ilişkilerde bu anlaşmaları haleldar etmeyecektir,”* demektir. Aynı maddenin devamında 2. fıkrada ise; *“Bu Sözleşmenin hiç bir hükmü, Devletleri, Sözleşme hükümlerini teyit eden, tamamlayan veya ıslah eden veya bunların uygulama alanını genişleten uluslararası anlaşmalar akdetmelerine engel olmayacaktır,”* hükmüyle taraflar arasında daha önce yürürlüğe girmiş olan anlaşmaların geçerliliğini koruyacağı ifade edilmektedir (KİHVS, 1963). Özellikle bu sözleşme öncesi Türkiye'nin imzaladığı konsolosluk sözleşmelerini hatırlamamız gerekmektedir. Zira sözleşmenin bu maddesi daha önce imzalanmış olan antlaşmaları dikkate alarak, taraflar arasında aksini öngören bir anlaşma olmadıkça uygulanabileceğine işaret etmektedir. 9 Eylül 1929 tarihinde imzalanan Türkiye –İtalya Konsolosluk Sözleşmesi, 28 Mayıs 1929 tarihinde imzalanan Türkiye- Almanya Konsolosluk Sözleşmesi ve 19 Haziran 1938 tarihinde imzalanan Türkiye- Macaristan Konsolosluk Sözleşmesi halen yürürlükte (bkz. Ökçün, 1972: 123-124).

1.2.DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIK KAVRAMI

Uluslararası hukukta “dokunulmazlık” ve “ayrıcılık” kavramları arasında bir ayrım yapılmaktadır. Buna göre dokunulmazlık kavramı sadece kabul eden devlet yasalarının öngördüğü yargılama ve icra yollarının uygulamasından bağışık tutulmayı kapsar, yoksa yasanın özünde bağışık olması anlamına gelmez. Oysa ayrıcılık kavramı, kabul eden devlet yasalarının özü itibariyle de uygulanmamasını ifade eder (Pazarcı, 1999: 86). Burada yargı bağışıklığı ile amaç olarak diplomasi temsilcisinin kabul eden devletin yargısal icrasından bağışık olmasıdır. Diplomatik dokunulmazlıklar ve ayrıcılıklar hem diplomasi temsilciliği bakımından hem de diplomasi temsilcileri ve belirli sınırlamalarla öteki diplomasi görevlileri bakımından geçerlidir (Pazarcı, 2018: 413). Sözleşme ilgili veya kabul eden devletin mahkemelerinde taraf teşkil etmemeyi, diplomasi temsilcileri hakkında bir hüküm tesis edilememesini ve tanıklık yapmaya zorlanmamayı da kapsamaktadır. Öte yandan bu durum diplomasi temsilcinin sahip olduğu dokunulmazlığın kabul eden devletin yasalarına uymamak gibi bir yetkiye sahip olduğu anlamına da gelmez. Zira DİHVS'nin 41.maddesi *“Kabul eden Devletin kanunlarına ve nizamlarına riayet etmek, ayrıcılıklarına ve bağımsızlıklarına helal gelmeksizin, bu gibi ayrıcılıklardan ve bağışıklıklardan yararlanan her şahsın görevidir,”* diyerek diplomatik temsilcilere sorumluluk yüklemektedir. Maddenin devamında, *“Anılan Devletin iç işlerine karışmamak da bu şahısların keza görevidir,”* ifadesi ile uluslararası hukukta yerleşmiş olan içişlerine karışmama ilkesinin altını çizilmektedir (Pazarcı, 2018: 413). İlgili madde bu yönüyle temsilciye hukukun dışında bir yaklaşımda bulunamayacağını

ve diplomasi temsilcilerinin sınırsız bir dokunulmazlık yetkisine haiz olmadıklarını göstermektedir.

Diplomasi temsilcilerinin yargılanabilmesini DİHVS'nin 39. maddesinde belli bir istisnaya tabi olduğunu görüyoruz. Maddenin 2. fıkrasında ''Ayrıcalık ve bağıışıklıklardan yararlanan bir şahsın görevi sona erdiği takdirde, bu ayrıcalıklar ve bağıışıklıklar normal olarak ülkeyi terk ettiği anda veya terk etmek için kendisine tanınan makul sürenin bitiminde...'' sona erer demekte ve böylelikle diplomasi temsilcilerinin kabul eden devletin mahkemelerinde yargılanabileceğini belli bir çerçeve çizmektedir. Burada cevaplanması gereken soru hangi istisnai durumlar açısından bu yargılamanın mümkün olacaktır. Sözleşmedeki ...''böyle bir şahıs tarafından misyonun bir üyesi olarak yapılmış fiiller bakımından bağıışıklıkların uygulanmasına devam olunur,'' hükmüyle sadece sahip olduğu misyon üyesi sıfatıyla bağıışıklıklardan yararlanabileceği açıkça ifade edilmiştir (DİHVS, 1961). Diplomasi temsilcisinin görevinin sona ermesi ile hukuk aykırı eylemlerinin varlığı halinde kabul eden devletin mahkemelerinde yargılanmasının mümkün olabileceği kabul edilmektedir.

Yargı bağıışıklığı sözleşmenin ilgili hükümleri doğrultusunda üç şekilde sınırlandırılmaktadır. Bu sınırlandırmalardan ilki özellikle kabul eden devletlerin pratikte kolaylıkla başvurabileceği yollardan bir tanesi *persona non grata*-istenmeyen şahıs- ilanıdır. DİHVS'nin 9. maddesi; ''Kabul eden Devlet, herhangi bir zaman ve kararının gerekçesini açıklamak zorunluluğunda olmaksızın.... Diplomatik kadrosunun herhangi bir üyesini istenmeyen şahıs (*Persona non grata*).....'' olarak ilan edebilir demektir. Maddenin devamında ise;''...kabul eden Devlet ilgili şahsı misyonun bir üyesi olarak tanımayı reddedebilir,'' ifadesiyle hükme bağlanmıştır (DİHVS, 1961). İstenmeyen şahıs ilanının ve diplomasi temsilcisinin kabul eden devlette herhangi bir fiili eylem sonrası görevinin sona ermesinin, bir kontrol mekanizması işlevi gördüğünü söyleyebiliriz.

Diplomasi temsilcilerinin kabul edilmeyen kişi ilanını ikili ilişkiler açısından sorun teşkil eden bir yaklaşımdır. Büyükelçilerin ''istenmeyen kişi'' ilan edilmeleri ise çok daha az rastlanan bir gelişmedir. Büyükelçinin ''istenmeyen kişi'' ilan edilmesi söz konusu iki ülke arasındaki ilişkilerin ciddi şekilde bozulduğuna ve diplomatik ilişkilerin kesilme aşamasına yaklaştığına işaret eder. Büyükelçisi istenmeyen kişi ilan edilen ülkenin ''misillemede'' bulunması beklentisi yüksektir (Hürriyet, 2009). Buna ilişkin bir örnek ise; Türkiye'nin Kahire Büyükelçisinin *person a non grata* ilan edilmesi olayıdır. Mısır'da askeri darbe ile Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin devrilmesinin ardından Kahire ile ilişkiler gerilmiş, Kahire yönetimi, gerginlik nedeniyle Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi'ni ''istenmeyen adam'' ilan etmiştir (Hürriyet, 2015).

Yargı bağıışıklığının genel çerçevesi içerisinde değerlendirdiğimiz istenmeyen kişi ilanını, misyon şeflerinin veya diplomasi temsilcilerinin görev sürelerinin sona ermesi konusunda müracaat edilen bir yöntem olarak ta karşımıza çıkabilmektedir. Bir diplomatik temsilcinin veya görevlinin istenmeyen kişi olarak ilan edilmesi, gönderen devlet ile kabul eden devlet arasında ilişkilerin bozulması neticesinde başvurulan bir yaptırım yöntemi de olabilmektedir (Reçber, 2016: 345).

Yargı bağışıklığını sınırlandıran ikinci husus ise DİHVS'nin 31. maddesinin 4.fıkrasında belirtilen; *''Kabul eden Devletin yargısından bağışıklık diplomatik ajanı, gönderen Devletin yargısından bağışık kalmaz.''* İfadesidir (DİHVS, 1961). Bu maddenin tanımladığı ölçüde yargı bağışıklığının sınırının aslında belli ölçüde gönderen devlet tarafından çizildiğini görüyoruz. Özetle kabul eden devletin hukuk düzeninde suç sayılmayan bir eylemin gönderen devletin iç hukukuna aykırı bir fiil olması sebebiyle diplomatik temsilci yargılanabilmektedir. DİHVS diplomasi temsilcilerine cezai yargı bağışıklığı konusunda mutlak bir dokunulmazlık hakkı tanımaktadır. Hukuk davaları dışında ceza davaları açısından kabul eden devlete böyle bir hakkın ülkeler arasında teati edilen mütekabiliyet esasları çerçevesinde değerlendirilerek tanınması gerekir. Ancak hiçbir gönderen devletin bu şekilde kendi diplomatik temsilcisini yargılamak konusunda bir irade sergilediği de görülmemiştir.

Diplomasi temsilcisinin yargı bağışıklığını sınırlandırılan son husus ise bağışıklığın gönderen devletçe kaldırılmasıdır. DİHVS'nin 32. maddesinde; *''...bağışıklıktan yararlanan şahısların yargı bağışıklığı, gönderen Devlet tarafından kaldırılabilir,''* demektedir. İlgili maddenin 2. fıkrasında; *''Bağışıklığın kaldırılması daima açıkça yapılmalıdır,''* denilerek bunu belli bir şarta bağlamıştır (DİHVS, 1961). Burada açık olmayan nokta bağışıklığın kaldırılmasını kabul eden devletin önerip öneremeyeceğidir. Kabul eden devlet gönderen devletten diplomasi temsilcisinin dokunulmazlığını kaldırılmasını isteyebilir mi? Diplomatik dokunulmazlıktan feragatte bu husus pek görülen bir durum değildir. Ancak istisnai de olsa uygulanabileceğini kabul etmek gerekir. Uygulamada bu maddenin rastlanılan tek örneğin Gürcistan'ın diplomatik dokunulmazlığı bulunan diplomatının sahip olduğu ayrıcalıktan feragat etmiş olmasıdır (New York Times, 1997).

Diplomatik muafiyetler uluslararası hukuk konularının en çok benimsenmiş ve tartışmasız alanlarından biridir; zira diplomatik ilişkilerin akışının sağlanması sonuçta bütün devletlerin menfaatinde. Ancak her devlet her zaman buna uygun davranmamaktadır. Tahran Diplomasi Temsilcileri Davasında, UAD'nın işaret ettiği üzere; *''Diplomasi hukuku kuralları, kısaca, bir müstakil rejim oluşturmakta olup, bir taraftan kabul eden devletin diplomatik misyonlara sağlayacağı kolaylıklar, imtiyazlar ve muafiyetlere ilişkin yükümlülüklerini ortaya koymakta ve diğer taraftan misyon üyelerinin bunları olası suiistimallerini öngörmekte ve bu tür suiistimallere karşı koymak üzere kabul eden devletin tasarrufundaki yolları belirtmektedir''* (Shaw, 2017: 541).

1.3.DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIĞIN HUKUKİ TEMELLERİ

1.3.1.Ülke-Dışılık

Diplomasi temsilcilerinin ülke dışılığı, bu temsilcilerin neznin de buldukları Devletin ülkesinde oturmalarına rağmen, haklarında uygulanacak kazai yetkiler bakımından ‘‘sanki menşei bu ülkede bulunuyorlarmış gibi’’ bir değerlendirme ile muamele edilmesidir. Bu düşünüş tarzının menşei feodalite devrinde hâkimiyetin mülki değil fakat şahsi olmasında gösterilmiştir (Meray, 1956:96). Ülke- dışılık teorisi, diplomatik ayrıcalıkların ve bağışıklıkların hukuksal temelini açıklama konusunda diğer teoriler arasında en eski teoridir (Toluner, 1996: 405).

Ülke- dışılık kavramı uluslararası hukuka Mendoza Olayı (1583-1584) ile yerleşmiştir. Bu olayda, Kraliçe I.Elizabeth’e yönelik suikast girişimine İspanya Kralı elçisi Mendoza’nın da karıştığından şüphe edilir. Kraliyet tarafından ünlü uluslararası hukukçu Alberico Gentili’nin görüşü istenir. Ülke- dışılık görüşünü temellendiren bu olayın arkasında Alberico Gentili’nin Mendoza’nın İngiltere’de yargılanamayacağını ancak ülkeyi terk etmesinin istenebileceğini belirtmesi yatmaktadır (Meray, 1956: 91). Ülke- dışılık görüşüne göre diplomasi temsilcileri, görev yaptıkları ülke devletinin yargı yetkisinden, sanki o devlet ülkesinde bulunmadıkları varsayımına dayanarak bağışık sayılırlar. Böylece diplomasi temsilcilerine buldukları ülke devletinin kanunları uygulanmayacaktır. Ülke- dışılık görüşünün yorumuna göre, bir devlet ülkesinde bulunan diplomatik temsilcilikler, o devlet ülkesinden sayılmazlar ve elçiler, o devlet ülkesinde bulunmadıklarından kabul eden devletin yargısına da tabi olmazlar (Akipek, 1967: 28). Ülke- dışılık sanki diplomatik temsilcinin kendi devletinden bağımsız bir ayrıcalığı varmış gibi bir duruma işaret etmektedir. Ülke- dışılık teorisi bu noktada geniş olmakla birlikte diplomatik temsilciye bir sınırlandırma getirmediği için diplomatik dokunulmazlık olgusunu ifade etmeye pek elverişli değildir.

1.3.2.Elçinin Devlet Başkanını Temsil Etmesi - Temsilci Karakter Teorisi

Temsil sıfatı görüşü, diplomasi temsilcilerinin dokunulmazlık ve ayrıcalıkları, temsil sıfatlarına dayandırmaktadır. Buna göre diplomasi temsilcileri, hükümdarı ve devlet başkanını temsil ettiğine göre, hükümdarın veya devlet başkanının yararlanacağı dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan temsilcilerinin de yararlanması gerekir (Meray, 1956: 96). İlk görüş gibi bu görüş de aslında, mülki değil şahsi olan feodal dönem egemenlik anlayışını yansıtmaktadır. Yine ülke-dışılık görüşü gibi bu görüş de eleştirilmiş, aslında görev yaptıkları ülke devletinin yargı yetkisinden, sanki o devlet ülkesinde bulunmadıkları varsayımına dayandığı, dokunulmazlığın temsil görevi ile irtibatının açıkça belirlenmediği ve yalnızca gönderen devlete yarar sağladığı ileri sürülmüştür (Bozkurt vd, 2018: 223).

Temsil kuramı 1961 Viyana Sözleşmesinin 3. maddesinde temsil sıfatıyla alakalı olarak diplomatik misyonun görevleri arasında; 1. fıkra hükmü ‘‘a’’ bendinde; *Gönderen Devleti kabul eden Devlette temsil etmek*; olarak nitelendirilmiştir. Temsilci karakter teorisi devleti temsilen diplomatik temsilcilerin hareket etmediği hallerde yani kendi şahsi

işlemlerinden dolayı yargı bağımsızlığına haiz olmalarını açıklayamadığı için, bu teoride belli ölçüde terkedilmiştir (Meray, 1956: 96).

1.3.3.Görevi Gereği Gibi Yerine Getirebilme

Ülke dışılık görüşünü reddeden, temsil görüşünü de yeterli bulmayan modern görüş ve açıklama tarzı, diplomatik ayrıcalıkların dayanağını diplomasi temsilcilerinin yaptıkları görevin niteliğine dayandırmaktadır. İşlevsel zorunluluk teorisi olarak da nitelendirilen kurala göre diplomatik görevli görevinin ifasında kabul eden devletin kontrolünden serbest olmak zorundadır. Bir bakıma kabul eden devlet diplomatik temsilciye karışmamak durumundadır (Meray, 1956: 96). DİHVS'nin önsözünün 4. paragrafında antlaşmanın; *''Bu gibi ayrıcalıkların ve bağımsızlıkların amacının fertleri yararlandırmak olmayıp, Devletleri temsil eden diplomatik misyonların görevlerinin etkin şekilde yapılmasını sağlamak olduğunu.....''* belirterek bu sözleşmeye taraf olan devletler açısından görevi gereği gibi yerine getirebilme görüşünün benimsediğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Görevin gereği gibi teorisi bazı bağımsızlık ve ayrıcalıklar olmadan diplomasi temsilcilerinin işlevlerini gerçekleştiremeyecekleri düşüncesine dayanmakta, diplomatların görevini etkin şekilde yerine getirebilmesi amaçlanmaktadır. Bu teoriye göre kabul eden devletin cezai ve hukuki yargı yetkisine tabii oldukları takdirde diplomatik temsilciler görevlerini kendilerinden beklenildiği şekilde gerçekleştiremeyeceklerdir. Bu teori ile tam bir özgürlük içinde diplomasi temsilcisinin görevini yerine getirebilmesi amacıyla ayrıcalık ve bağımsızlıkların tanınması öngörülmektedir.

1.4.1961 TARİHLİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER HAKKINDA VİYANA SÖZLEŞMESİNE GÖRE; DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIKLAR VE AYRICALIKLAR

Diplomasi temsilcisini kabul eden devletin, ona saygı göstermesi,kişiliğine, hürriyetine karşı her türlü saldırıdan onu koruması gerekir. Diplomasi temsilcileri bu görevlerini yaparlarken diğer kimselerden farklı olarak ayrıcalık ve bağımsızlıklardan istifade ederler. Bu durum uluslararası hukukun bir sonucu olduğu gibi diplomatik temsilcilere tanınan haklar bazen devletlerin iç hukuklarından da kaynaklanabilir (Yaşar, 1976: 35).

1.4.1.Kişi Dokunulmazlığı

Viyana Sözleşmesi, madde 29 uyarınca bir diplomatik personelin şahsi dokunulmazlığı vardır ve dolayısıyla bu kişi görevli bulunduğu ülkede tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz. Bu prensip diplomasi hukukunun en temel ve en yerleşik kuralıdır (Shawn, 2017:550). Üst düzey devlet görevlilerinin görevleri başında iken sahip oldukları kişi dokunulmazlığı, görevlerin yerine getirilmesini temin etmesi bakımından ev sahibi devletin

verdiği dokunulmazlığının en önemli unsuru niteliğindedir (Aksar, 2017: 301). Diplomatik ilişkilerin tarihsel süreci içerisinde özellikle elçilik müessesesinin gelişimine paralel olarak diplomatik ayrıcalıklar açısından kişi dokunulmazlığı temel bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Diplomasi temsilcilerine sağlanan kişi dokunulmazlığının bu statü üzerinden diğer dokunulmazlık ve ayrıcalıkları da gündeme getirmiş olduğunu söyleyebiliriz.

DİHVS'nin 29.maddesi kişi dokunulmazlığına ayrı bir atıfta bulunarak kabul eden devlet açısından iki yönlü bir yükümlülük getirmektedir. Ajana müdahale edilmemesi kapsamında; ajana hiçbir zorlama eylemi uygulanamaz: görevle bulunduğu ülkede temsilci hiçbir nedenle gözaltına alınmaz, tutuklanamaz, üstü zorla aranamaz (Sur, 2019: 261). Kabul eden devletin diplomasi temsilcilerinin fiillerine yönelik eylemleri açısından, görevi gereği gibi yerine getirebilmesi prensibi çerçevesinde bu ayrıcalık kendisine verilmiştir. Ajanın korunması kapsamında; Diplomasi ajanına saygı gösterilmeli ve kişiliği özgürlüğü ve onuruna karşı her türlü saldırıyı önlemek için önlemler alınmalıdır (Sur, 2019: 261).

Kişi dokunulmazlığı kavramı, doğal olarak kişinin kendine değil, diplomasi temsilciliği makamına ve onun görevlilerine yönelik bir kavramdır. Bu anlamda kabul eden devlet, kendi ülkesinde diplomasi temsilcileri ve görevlilerine karşı yetkili organlar aracılığıyla zorlama yollarına başvuramayacağı gibi, görevlerini gereği gibi yerine getirebilmeleri için bu kişilerin özgürlüğünü kısıtlayacak veya saygınlığına zarar verecek her türlü fiili de önleme yükümlülüğü altındadır. Bu bakımdan kişi dokunulmazlığı kavramının iki yönü vardır: Kişi dokunulmazlığı, bu dokunulmazlıktan yararlanacak kişilerin tutuklanması, gözlem altına alınması, üstünün zorla aranması, kanının zorla alınması gibi işlemlere tabi tutulamaması yanında; bu kişilere yönelik saldırıları önleme yükümlülüğünü öngören özel bir korunma rejimini de kapsamaktadır (Bozkurt vd, 2018: 225).

Kabul eden devlet ülkesinde görevli diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığını güvence altına alan 29.maddenin uygulanmasında birtakım istisnaların varlığı kabul edilmektedir. Bunlardan ilki suçüstü durumudur (Pazarcı, 1999: 94). İç hukukumuzda suçüstü kavramı; işlenmekte olan suç veya henüz işlenmiş olan fiil veya fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk kuvveti veya suçtan zarar görmüş kişi veya başkaları tarafından izlenerek yakalanan kişinin veya fiili pek az önce işlediğini gösteren eşya veya eser veya emare veya delillerle yakalanan kimsenin işlediği suçtur şeklinde tanımlanmıştır (Ceza Muhakemesi Kanunu, (CMK) 2004).

Diplomatik personelin bahsetmiş olduğumuz bu şahsi dokunulmazlığına yönelik iki kural dışı durumun olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu konuda öğretide tartışma olmakla birlikte, özellikle meşru müdafaa halinde kullanılacak zor kullanma yöntemleri birinci kuraldışı yöntemi oluşturmaktadır. Bu durumda, suçüstü halinde, suç oluşturana fiili önlemek, suçun tekrarına yer vermemek veya delillerin karartılmasını engellemek gayesiyle kabul eden devletin kolluk kuvvetleri tarafından gönderen devletin diplomatik misyonunda görevli bulunan kişilerin kısa süreliğine gözaltına alınmaları mümkün olabilmektedir (Pazarcı, 1999: 94). Örneğin; Kaşıkçı Cinayetinde Türk makamları bu istisnai durumdan yararlanarak suça karışan diplomatları gözaltına alabilmeleri mümkün iken böyle bir tercih yapılmamıştır. Kaldı ki diplomatlar dışında Suudi Arabistan konsolosunun da kısa süreliğine olsa gözaltına

alınması gerekirdi. Kısacası, konsolosluk sözleşmesinde Türkiye'nin El Katibi'yi tutuklamasını veya en azından onun tanık olarak sorgulamasını ve ülke de tutulmasını engelleyen herhangi bir şey yoktu. Etkili bir soruşturma yapılması için ifadesi alınabilirdi. Rapor da konsolosun hukuki statüsünün diplomatik dokunulmazlıktan daha az bir nitelik taşıdığını ifade etmektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 63).

Yine sözleşme uyarınca idari ve teknik personelin ve bunların aile mensuplarının kişi dokunulmazlığından yararlanabileceğini ancak 1961 Viyana Sözleşmesinin 37.maddesinin 2. fıkrasında kabul eden devletin tabiiyetinde olmaması veya sürekli ikametgâhının bu devlette bulunmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu şartları taşımayan temsilci ve görevliler, kişi dokunulmazlığı hakkında yararlanamazlar. Bu durum ikinci istisnai koşul olarak karşımıza çıkmakta, sözleşme uyarınca bu kişiler kişisel dokunulmazlıktan yararlanamamaktadırlar. Bunun yanında devletlerin iç mevzuatlarında özellikle aile üyelerinin dokunulmazlıklardan yararlanıp yararlanamayacağı konusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu durum özellikle diplomasi temsilcilerinin aile üyelerinin bu dokunulmazlıkları kötüye kullanmasıyla sonuçlanan birçok olaya karışmaları ile gündeme gelmektedir. Örneğin; İngiltere hükümeti trafik kazasında bir gencin ölümüne neden olan ancak dokunulmazlığa sığınarak ülkeden kaçan Amerikalı diplomatın eşinin ABD'den iadesini istemesi iki ülke arasında krize neden olmuştur (TRTHABER, 2019).

Bizim iç hukukumuzda 01.03.2008 tarih ve 72/1 sayılı Adalet Bakanlığı Genelgesi ve Dışişleri Bakanlığının 01.11.1931 tarih ve 21592-618 sayılı yazıları üzerine, Türkiye'deki yerleşik büyükelçiliklerde herhangi bir ayrıcalık ve bağımsızlıktan yararlanmayan personele ve aile bireylerine mavi renkli "Dördüncü Sınıf Yabancı Misyon Personeli Kimlik Kartı" verilmektedir (Reçber, 2016: 365-366). Diplomasi temsilcileri resmi eylemleri nedeniyle dokunulmazlıklardan yararlanırlarken, bu koşul açıkça aile üyeleri için uygulanmamaktadır.

1961 Viyana Sözleşmesi'nde yer alan, diplomasi temsilcilerinin tutuklanmayacağı ve gözaltına alınmayacağı yönündeki düzenleme, sınırlayıcı bir özellik göstermektedir. Bunun aksine adı geçen faaliyetlerden yola çıkarak kabul eden devletin bu kişilere karşı uygulayacakları zorlayıcı önlemler mutlak bir şekilde yasaklanmaktadır. Kişi dokunulmazlığının söz konusu mutlak yapısı, uluslararası alanda çeşitli sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Çözüm için istisnai uygulamalara başvurulması ise, sıkça rastlanılan bir durum haline gelmiştir (Bayraktar, 1982: 56).

Kişi dokunulmazlığının, diplomasi temsilcisinin hiçbir neden ve bahane ile gözaltına alınamayacağı ve tutuklanamayacağı anlamına geldiğini söylemiştik. Bazı yazarlar, bu kesin kuralın, bir tek istisnası bulunduğunu savunmaktadırlar. Temsilci, görevle bulunduğu Devlet ülkesinde, bu ülkenin düzenini, barış ve güvenliğini bozan davranışlarda bulunur ya da bu Devlete karşı casusluk eylemlerine girişirse, bu hareketleri durdurmak ya da bu girişimi önlemek için temsilciyi tutuklamaktan başka çare yoksa temsilci geçici bir süre tutuklanabilir ve en kısa süre içinde ülke dışına çıkarılması sağlanır (Çelik, 1987a: 343). Devletin kamu düzenini sarsacak nitelikteki faaliyetler diplomasi temsilcisinin, kişi dokunulmazlığını sınırlandıran bir durumdur. Genel olarak diplomatların karışıkları suçların büyük bir bölümünü casusluk faaliyetleri veya uyuşturucu kaçakçılığı oluşturmakta ve bu konuları

içeren özellikle suçüstü durumlarında diplomasi temsilcilerinin gözaltına alınmaları mümkün olabilmektedir (Çelik, 1987a: 343).

Uluslararası Hukuk Komisyonunun diplomatik ayrıcalıklarla ilgili kodifikasyon çalışmaları bünyesinde meydana getirdiği ve 1961 Viyana Sözleşmesinin temelini oluşturan tasarı metninde yer alan, diplomasi temsilcilerinin kişi dokunulmazlığını düzenleyen hüküm sözleşmede aynen korunmuştur. Hükümün, tasarıda yer alan yorumunda, diplomasi temsilcisinin kişi dokunulmazlığının, kendisine karşı uygulanan meşru savunma kapsamındaki fiillerde ve istisnalarda kendisi tarafından suç işlenmesini önlemeyi amaçlayan müdahalelerde gündeme gelmeyeceği belirtilmiştir (Meray, 1975: 156). Haliyle DİHVS'nin 29. maddesinin kabul eden devlete bu dokunulmazlığın korunması yönünde önemli yükümlülükler getirdiği görülmektedir. Kişi dokunulmazlığı açısından önemli kabul edilecek bir diğer nokta ise sözleşmenin ilgili maddelerine paralel olarak BM'nin 20 Ocak 1999 tarih ve A/RES/53/97 sayılı kararıyla diplomasi temsilcilerine yönelik şiddet eylemlerinin kınanmış olmasıdır (United Nations General Assembly, 1999). Bu doğrultuda kabul eden devletin diplomasi temsilcilerine yönelik her türlü şiddet ve saldırıyı önleme yükümlülüğü olduğu BM'nin aldığı kararlar bir kez daha yenilenmiştir.

Adalet Bakanlığının 01.03.2008 tarih ve 72/1 nolu Genelgenin 6. maddesinde de DİHVS'nin 29. maddesine atıfta bulunarak diplomatik ajanın hiçbir şekilde tutuklanamayacağını ve gözaltına alınamayacağını kesin bir dille belirtilirken Sözleşmenin 31.maddesine istinaden diplomatik ajanın kabul eden devletin cezai yargısından bağımsızlığı olduğunu açıklanmaktadır. (Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağımsızlık ve Ayrıcalıklara İlişkin 72/1 Sayılı Genelge, 2008).

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 342. maddesinde de yabancı devlet temsilcilerine karşı suç;

1- Türkiye Cumhuriyetinde sürekli veya geçici olarak görevlendirilmiş yabancı devlet temsilcileri ile bunların diplomasi memurları veya uluslararası kuruluşların temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlık tanınan memurları, kendilerine karşı görevlerinden dolayı işlenen suçlar bakımından, kamu görevlisi kabul edilerek; suç işleyen kişiler hakkında, bu Kanunun ilgili hükümlerine göre cezaya hükmolunur.

2- İşlenen suç hakaret ise, soruşturma ve kovuşturma yapılması, mağdurun şikayetine bağlıdır (Türk Ceza Kanunu, (TCK) 2004).

şeklinde denilerek ilgili maddeyle, Türkiye'de görevli yabancı devlet temsilcilerine veya diplomasi temsilcilerine veya uluslararası kuruluşların temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlık tanınan görevlilerine, karşı görevlerinden dolayı herhangi bir suç işlenmesi halinde, bunun devlet memuruna karşı işlenmiş bir suç gibi kapsama alınacağı çerçevelenmiştir. (TCK, 2004).

Yine kişi dokunulmazlığı açısından önemli bir diğer husus ise kişi dokunulmazlığını ihlal edenlerin karşılaşacakları cezalara ilişkindir. Zira 1973 tarihli Diplomatik Ajanlar Dahil Milletlerarası Alanda Korunan Kimselere Karşı Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair New York Sözleşmesi, Diplomasi Temsilcilerine yönelik her türlü eylemin ve bu kişilere

yönelik olarak suç işleyenlerin cezalandırılması için gerekli düzenlemeleri içermektedir (Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 1981). İç hukukumuzda da buna ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yine Türk Ceza Kanununun 343. maddesi uyarınca da mağdurun mensubu olduğu devlet kanunu uyarınca, karşılıklılık koşulu kuralına bağlanarak, diplomasi temsilcilerine karşı işlenen suçların daha ağır şekilde cezalandırılması hüküm altına alınmıştır. Haliyle Türk Ceza Kanunu 343. maddesinde yer alan hükümlerin uygulanmasını, mağdurun mensubu olduğu devlet kanununca da aynı esasların Türkiye bakımından kabul edilmiş bulunmasına yani karşılıklılık kuralına bağlanmış bulunmaktadır (TCK, 2004).

1.4.2.Bina ve Konut Dokunulmazlığı

DİHVS'nin 1.madesi 1 fıkrasında; *''Misyon binaları'', misyon şefinin ikametgahı dahil olmak üzere ve mülkiyete bakılmaksızın, misyonun maksatları için kullanılan binalar veya bina bölümleri ile bunlarla irtibatlı arazidir,*'' hükmüyle misyon binalarını tanımlamıştır. Misyon binaları, misyonun faaliyetlerinde kullanılan binalar ile teferruatını kapsar. Kabul eden devlet, misyonun faaliyette bulunacağı binaların, kanunlarına uygun olarak, iktisap edilmesini veya bir başka biçimde sağlamasını kolaylaştırmak ve yine, misyon üyelerinin konut ihtiyacının karşılanmasında yardımcı olmakla yükümlüdür. İster gönderen devletin mülkiyetinde bulunsun, ister kiralanmış olsun, kabul eden devlet memurları, misyon şefinin rızası olmadıkça, bu binalara girmeme; bu binalar ile misyonun eşyaları ve taşıt araçları üzerinde, arama, istimval, haciz veya diğer cebri icra işlemleri yapamaz (Toluner, 1996:406).

DİHVS'nin 22. maddesinin 1. fıkrasında konut dokunulmazlığı, *''Misyon binaları dokunulmazdır. Kabul eden Devlet yetkilileri misyon şefinin rızası olmadıkça bu binalara giremezler,*'' hükmüyle kesin bir kural olarak karşımıza çıkmaktadır.

DİHVS'nin 41. maddesinin, 3. fıkrasında; hüküm altına alınmış olan kararda, *''Misyonun binaları, misyonun bu sözleşmede belirtilen görevleri veya diğer genel uluslararası hukuk kuralları gönderen veya kabul eden devlet arasında yürürlükte olan özel anlaşmalarla bağdaşmayacak bir tarzda kullanamaz,*'' denilmektedir. Haliyle bu madde uyarınca misyon binalarının da diğer diplomatik dokunulmazlıklarda olduğu gibi kötüye kullanılmayacağı açıkça belirtilmiştir.

Bina kavramı içerisinde elçilik binasının eklentileri, diplomatik misyonun kullandığı yerler, özellikle diplomatik ve idari personelin özel konutları da yer almaktadır. Ayrıca, dokunulmazlık kavramı geniş yorumlanmakta olup bina ve bahçedeki eşyaları, taşıtları da kapsar. Bu kapsamda her hangi bir haciz, icra, el konulma işlemi uygulanamaz (Aksar, 2017: 312).

Konut dokunulmazlığı ile ilgili uygulamada karşılaşılan en önemli sorun, elçilik binasına sığınmalarda ortaya çıkmaktadır. Elçilik binasına sığınma hakkının varlığı ile ilgili

ne uluslararası örf-adet hukukunda ne de başta Viyana Sözleşmesi olmak üzere antlaşmalar hukukunda bir düzenleme bulunmaktadır (Aksar, 2017: 312). Örneğin; Wikileaks'in kurucusu Julian Assange 2012 yılında cinsel istismar suçundan tutuklanmamak için Londra'da Ekvator Büyükelçiliği'ne sığınmış ve Ekvator tarafından sığınma talebi kabul edilerek büyükelçilik binasında süresiz olarak kalmasına izin verilmiştir (Sabah, 2012). Bununla birlikte diğer bir Elçilik binalarının dokunulmazlığı ile ortaya çıkan diğer bir sorun kabul eden devlet açısından misyon binalarına herhangi bir müdahaleyi gerektirecek acil bir durumun varlığı söz konusu olunca alınacak önlemlerin belirsizliğidir. 1963 Viyana Sözleşmesi uyarınca konsolosluk binalarında acil koruma önlemleri gerektirecek durumlarda konsolosluk şefinin zımni rızası aranırken elçilik binasına müdahale için misyon şefinin rızası beklemek zorundadır. Yine bu duruma örnek teşkil edecek benzer olay; Londra'da 17 Nisan 1984 tarihinde Libya Büyükelçiliği önünde yapılan protesto gösterilerinde Libya Büyükelçiliğinden elçilik önünde toplanan kalabalığa ateş açılmış olmasıdır (İstanbul Centre of International Law, 2018). Meşru savunmanın ne ölçüde ve ne şekilde gerçekleşeceği iç hukuka ait olmakla beraber Libya örneğinde genel olarak kabul edilen, olay üzerinden belli bir süre geçmesi nedeniyle kolluk kuvvetlerinin müdahale edemeyeceğiydi; zira olay gerçekleştiği esnada polisler ve göstericilerin üzerine ateş açılmış ama elçiliğe müdahale edilmemiş ve birkaç gün kadar beklenmişti. Oysa ateş açıldığı esnada saldırıyla orantılı olarak ve onu defedecek ölçüde saldırının yapılabileceği ve gerekirse elçiliğe müdahale edilebileceğinin kabulü gerekirdi. Mamafih aynı değerlendirmenin Kaşıkçı olayı için uygulanabilir olup olmadığı tartışmaya açıktır. Her ne kadar Kaşıkçı'ya yönelik suikast iddiaları ispatlanmasa ve hala kendisinden haber alınmamış olsa da meşru savunmanın özellikle iç hukuk bakımından gerçekleştiğini söylemek hayli zor olacaktır. Bu anlamda vazıh bir şekilde Kaşıkçı'ya yönelmiş bir saldırı olsaydı ve devam etseydi; kolluk kuvvetlerinin müdahalesi mümkün olabilirdi (İstanbul Centre of International Law, 2018). Bu olaylar bize misyon binalarının mutlak olarak dokunulmaz olduğunu göstermekle birlikte, tartışmalar rıza şartı aranmaksızın müdahale yetkisinin oluşabileceği yönünde farklı görüşleri de ortaya çıkarmaktadır. Bu görüşlerden ilki misyon binalarının uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde kullanılmasına ilişkin yükümlülüğün ihlali durumunda kabul eden devletin müdahale yetkisinin olabileceği yönündedir (İstanbul Centre of International Law, 2018). Bu yetki DİHVS'nin 41. maddesinin 3. fıkrasından kaynaklanmaktadır. İkinci görüşe göre ise kabul eden devlet açısından meşru müdahale ve savunma hakkının oluşması halinde misyon binasına müdahale hakkının bulunduğu öne sürülmektedir.

Bina dokunulmazlığı açısından en önemli sorun genelde sığınma hakkının kullanımına ilişkin olmuştur. Sığınma hakkının kapsamı zamanla işlevini kaybederek korunma amaçlı bir araçtan daha ziyade özellikle de siyasi suçluların başvurduğu bir yöntemeye dönüşmüştür. 1963 Sözleşmesi de 1961 Sözleşmesine benzer şekilde sığınma hakkına ilişkin bir düzenlemeye yer vermemiştir. Ancak istisnai de olsa bu sözleşme yürürlüğe girmeden önce imzalanmış olan bazı konsolosluk anlaşmalarında bu konuya yer verilmiştir. Örneğin; Türkiye ile Almanya arasında 28 Mayıs 1929 tarihinde imza edilen Konsolosluk Antlaşmasınının 5.maddesinde;”.... Şurası iyice mukarrerdir ki alametler hiçbir zaman melce hakkı –sığınma hakkı- bahşeder surette tefsir edilmeyecektir” denmektedir. Yine aynı sözleşmenin 6.maddesinde ise Konsolosluk binalarının “...Daire ve kançılaryalar hiçbir

zaman melce olmayacaktır,” hükmüyle diplomatik sığınmanın kesin bir şekilde kabul edilemeyeceği belirtilmiştir (Türkiye- Almanya Konsolosluk Sözleşmesi, 1930). Burada ayrı bir parantez olarak bu anlaşmanın halen yürürlükte olduğunu söyleyerek, Türkiye ile Almanya arasında bu türden bir sorunda diplomatik sığınma hakkının hem gönderen hem de kabul eden devlet için geçerli olamayacağını belirtmek gerekir. KİHVS’deki düzenlemeyle, sözleşme hükümlerinin, yürürlükteki diğer uluslararası anlaşmalara taraf olan devletler arasındaki ilişkilerde bu anlaşmaları haleldar etmeyeceğinin belirtilmiş olması, daha önce imzalanmış olan konsolosluk anlaşmalarının aynen uygulanmaya devam edeceğine de işaret eder (KİHVS, 1963: madde 73).

Diplomatik sığınma hakkının varlığı misyon binalarının esas amacı dışında kullanması gibi bir olguyu ortaya çıkarmaktadır. Gönderen devletin misyon yetkilileri dışında kullanılması yükümlülüğü bu hakkı kullanana da ayrıca bir diplomatik ayrıcalık hakkı kazandırmış olacaktır. Diplomatik sığınma hukuki nitelik açısından diplomatik ayrıcalıklardan ayrılmaktadır (Çelik, 1956: 39). Görevi etkin şekilde ifa etme görüşünün, diplomatik sığınma için geçerli olmayacağı açıktır. Bina dokunulmazlığı kavramı bünyesinde bulunan sığınma hakkının, misyonun görevlerini yerine getirilmesi için gerekli bir faaliyet olmadığı; hatta misyon binalarını amaçları dışında kullanmama yükümlülüğüne aykırılık teşkil ettiği tartışmasızdır. Bu durumda, söz konusu hakkın, en isabetli şekilde açıklanabilmesinin, insan haklarının evrensel boyutta himayesi kavramı ile mümkün olacağı kabul edilmektedir (Çelik, 1956: 54). Genel kabul gören görüş, elçilik binalarına sığınma hakkının olmaması yönündedir. Elçilik binalarının suçluların adaletten kaçacakları bir yer olarak kabul edilmesi düşünülemez. Bir suçlunun binaya sığınması halinde, diplomatik misyon şefinin yetkili otoritelere izni vermesi, şüpheliyi teslim etmesi gerekir (Aksar, 2017: 312). Misyonun, suçlulara sığınma hakkı tanıma yetkisi artık kabul edilmemektedir. Ülke-dışılık görüşünün terkedilmesinin bir sonucu olarak bu hak da ortadan kalkmıştır (Akipek, 1967: 27). Ancak, bu konuda bir antlaşma ile aksi bir çözüm tarzı benimsenmiş olabilir. Misyonun adı veya siyasi suçlulara sığınma hakkı tanımak yetkisi bulunmamakla beraber misyon şefi, bu kişilerin misyon binalarına girmelerini önlemekle yükümlü değildir. Nitekim, hayatları tehlikede olanların bu binalara girmelerine izin verildiği bir çok örnek vardır (Bozkurt vd, 2018: 230).

Misyon binalarının kullanıma ilişkin bir diğer sorun ise kabul eden devletin misyon binalarına yönelik herhangi bir saldırıyı önlemek misyon binasının güvenliğini sağlamakla yükümlü olmasıdır. DİHVS’nin ilgili hükmünde 22. madde 2. fıkra da bu durum özel görev olarak nitelendirilmiştir. Kabul eden devletin, görevi yerine getirirken alacağı tedbirler konusunda herhangi bir sınırlama yoktur. Bu hususta, gerekli özen gösterilmemiş veya suçluların yakalanıp cezalandırılmasında yetersiz kalınmışsa, kabul eden devletin uluslararası sorumluluğu gündeme gelmektedir. Uygulamada gerekli özenin gösterilmesine rağmen, misyon binalarının zarara uğraması durumunda, uluslararası sorumluluğun söz konusu olmayacağı kabul edilmektedir (Pazarcı, 1999: 87-88). Misyon binalarının dokunulmazlığının ihlal edilmesi bazı durumlarda uluslararası hukuk ve ilişkilerde bu ayrıcalıktan doğan sorumluluğun uygulanmasını güçleştirebilmektedir. Irak’ın Kuveyt’i işgali sırasında Irak güçleri Batılı devletlere ait büyükelçilikleri işgal etmiş elçilik çalışanlarını ve bazı diplomatları gözaltına almıştır (Tampa Bay Times, 2005). Yine Türkiye’nin Musul

Büyükelçiliğinin elçilik çalışanları ve güvenlik görevlileri ile beraber teröristlerce esir alınması, misyon binalarının güvenliğinden sorumlu kabul eden devlet açısından, uluslararası sorumluluğun tartışma konusu olmasına sebep olmuştur (Hürriyet, 2014).

1.4.3.Diğer Dokunulmazlıklar

1.4.3.1.Araç Dokunulmazlığı

Araç dokunulmazlığı kapsamında elçiliğin misyon binaları ile birlikte, bina içerisinde bulunan eşyalar ve nakil vasıtaları el koyma, haciz ve icradan bağıstıktır. DİHVS'nin 22. maddesindeki düzenlemeye göre diplomasi temsilcisinin rızası olmaksızın binaya girilemeyeceği gibi, dokunulmazlık kavramı geniş yorumlanarak taşıtları, bina içerisindeki her türlü eşya ve malları da kapsadığı değerlendirilmektedir.

İç hukukumuz itibarıyla 07.06.1939 tarihli ve 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun 74. maddesi gereğince yabancı devletlerin diplomatik misyonları ve diplomasi memurlarına ve siyasi temsilcilerine ait eşya ve nakil vasıtaları vb. maddeler müteakabiliyet şartıyla bu kanun hükümlerinden mahfuz olmaktadır (Reçber, 2016: 360). Ayrıca 1961 Viyana Sözleşmesinin 31. maddesinin 3. paragrafında yapılan düzenleme ile yargı bağıstıklığına ilişkin kural dışılıklar saklı kalmak kaydı elçilik ile eşyaları ve malları - özel araçlarda bu kategoride değerlendirilmektedir- da dokunulmazlık kategorisinin içerisinde bulunmaktadır (Reçber, 2016: 360).

Konumuza ilişkin olarak ise Suudi Arabistan Başkonsolosluğuna ait araçların öldürülen gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın cesedinin ortadan kaldırıldıktan sonra bir oto kuaförde detaylıca temizletildiği ortaya çıkmıştır (Yeni Şafak, 28 Ekim 2018). Suudiler konsolosluğa ait araçları Kaşıkçı olayından sonra temizletmiş ve akabinde Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'na ait kayıp araçların Sultangazi de bir otoparkta bulunması sonrası, kolluk kuvvetleri araçlara ilişkin herhangi bir işlem yapamamıştır (Amerikanın Sesi, 2018). Türk makamları başkonsolosluk ve başsavcılıktan inceleme yapmak üzere izin talebinde bulunmuştur. Alınan izinlerin ardından Türk ve Suudi yetkililerinden oluşan heyet, otoparka gelerek araçlarda inceleme başlatmışlardır (Anadolu Ajansı, (AA) 23 Ekim 2018). Cinayetten sekiz gün sonra 10 Ekim 2018'de başsavcılık, konsolosluğun onbeş aracı için, üç gün süreli kapsamlı bir arama emri çıkarmıştır. Türk makamları arama emrini, Suudi Arabistan yetkililerinden izin alınması gerektiğine dair inanç nedeniyle uygulamamıştır. Oysa ki uluslararası hukuka göre, diplomatik bir araçtan farklı olarak, bir konsolosluk aracı dokunulmazlığa sahip değildir. KİHVS konsolosluğun taşıma araçlarını yalnızca ulusal savunma veya kamu yararı amaçlarına yönelik taleplere karşı bağıstık kılar, ancak onları aramadan korumaz (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 63). Ancak örnek olayda, Türk yetkililerin konuyu geniş yorumlaması sebebiyle, Suudi Arabistan konsolosunun izni aranmış. Diplomatik plakalı araçta Suudi Arabistan konsolosluğu izin vermediği için polis arama yapamamıştır.

DİHVS diplomasi temsilcilerinin veya elçiliğe ait araçların el konulmasına ve arama tedbirlerine karşı mutlak olarak dokunulmazlık hakkı vermektedir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi KİHVS sadece konsolosluğa ait araçları el koyma tedbirlerinden korumaktadır. Ayrıca konsolosluğa ait araçlar el konulmadan adli bir kararla aranabilirdi. Kaşıkçı'nın öldürüldükten sonra cesedine ait parçalar konsolosluğa ait araçlarla başkonsolosun konutuna taşındığı şüphesi göz önünde bulundurulursa araçları aramak ve soruşturmak için herhangi bir hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Elçiliğe ait araçların incelenmesinde de 1961 Viyana Sözleşmesinin ilgili hükmü çerçevesinde elçiliğin rızası olmadan aranmayacağı görülmektedir. Yabancı misyon araçlarının plakaları Yeşil Plaka şeklinde CC ve CD olarak, büyükelçilik ve konsolosluklarda görev yapan personele verilen plakadır. CC konsoloslukta, CD ise büyükelçilikte görev yaptığı anlamına gelir. Ülkelerin elçilik ve konsolosluk yetkilileri görevli oldukları sürece bu plakaları kullanabilmektedirler. Görevleri sona erip halen Türkiye'de yaşamaya devam etmeleri durumunda bu plakaları kullanma hakları ortadan kalkar. Ayrıca bu araçlar konsoloslukların tercihleri doğrultusunda yurt dışından da getirilebilir ve gümrük işlemlerine de tabii olmazlar (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Dışişleri Bakanlığımızın 15 Haziran 2005 tarihli kararı ile Yabancı misyonlara ait resmi ve özel araçlara, ilgili temsilcilik için ayrılmış harf ve numara grubu içinden tahsis yapılması uygulamasına, 16 Haziran 2005 tarihi itibarıyla son verilmiş ve söz konusu araçlara rastgele plaka tahsisi yöntemine geçilmiştir. Böylelikle, güvenlik endişelerine sebep olan, diplomatik ve konsüler plakalı araçların hangi temsilciliğe ait olduklarının istenmeyen şahıslar tarafından bilinmesi durumu büyük ölçüde önlenmiş bulunmaktadır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2011).

1.4.3.2.Arşiv Dokunulmazlığı

Diplomatik misyon arşivleri ve evrakları nerede bulunurlarsa bulunsunlar daima dokunulmazlığa sahiptir. UAD, 24.05.1980 tarihinde "Tahrandada ABD Diplomatik ve Konsolosluk Personeline İlişkin Dava"da (Tahran Rehineler Davası) tesis etmiş olduğu kararın 11 nolu Prg.'nda ABD'nin diplomatik ve konsolosluk arşivlerine ulaşamadığını ve bu arşivlerin uluslararası hukuk açısından dokunulmazlığa sahip olduklarını belirtmiştir (Reçber, 2016: 348). Aynı davada kabul eden devletin, savaş zamanı dahil, bu kurala saygı göstermesi gerektiğini ve dışardan gelecek her türlü saldırı ve eyleme karşı da, temsilcilik binası ve eşyaları yanında arşivleri de koruma yükümlülüğü bulunduğunu açıkça bildirilmektedir (Gündüz, 2009: 590).

Bu konuda Viyana Sözleşmeleri dışında kabul edilmiş olan bir başka sözleşme olan 2004 tarihli Devlet Mallarının Dokunulmazlığı Sözleşmesi'nde, Viyana Sözleşmelerinde öngörülmemeyen birtakım düzenlemelere yer verilmiştir. Bu sözleşmenin 21.maddesinin 1.fıkrasında, belirli mülkiyet kategorileri sıralanarak özellikle "a" bendinde; *"....diplomatik misyonunun işlevlerinin yerine getirilmesinde kullanılmak üzere misyon adına kayıtlı herhangi bir banka hesabına ticari olmayan hükümet dışı amaçlar için tahsis edilmedikçe..."*

hükmüyle diplomatik misyona ait hesabın dokunulmaz olduğu belirtilmiştir (Convention on Immunity of State Property, 2004). Devletlerin banka hesapları dışında bu sözleşmede devlet mallarının kategorileri arasında; askeri mallar, merkez bankasının mülkiyetinde olan mallar, devletin kültürel mirasını oluşturan mallar, arşivini oluşturan mallar ile bilimsel kültürel eserleri de sayılarak bunların da dokunulmaz olduğu kabul edilmiştir.(Aksar, 2017: 302-305).

1.4.4.Haberleşme Serbestisi

1961 Viyana Sözleşmesi haberleşme serbestisini geniş bir şekilde 27.maddede düzenlemektedir. Sözleşme, kabul eden devlete sadece serbestiyi tanıma yükümlülüğünü getirmekle kalmamakta; aynı zamanda, bu serbestiyi koruma görevini de vermektedir (Bozkurt vd, 2018: 231). Bu anlamda kabul eden devlet, gönderen devletin diplomatik misyonunun her türlü resmi amaç için serbestçe haberleşmesine izin vermekte ve bunu korumaktadır. Gönderen devletin hükümeti ve diplomatik misyonu nerde bulunursa bulunsun, diğer diplomatik misyonları ve konsoloslukları ile haberleşme esnasında, diplomatik kuryeler ve kodlu veya şifreli mesajlar olmak üzere, uygun bütün haberleşme araçlarını (telefon, posta, telefaks, elektronik posta vb.) kullanabilmektedir (Reçber, 2016: 348).

1961 Viyana Sözleşmesine göre, gönderen devletin diplomasi temsilciliği, kendi hükümetiyle; kabul eden diğer devletlerdeki diplomasi temsilcilikleriyle ve gönderen devletin gerek kabul eden devletteki, gerekse diğer devletlerdeki konsolosluklarıyla serbestçe haberleşme hakkına sahiptir (DİHVS, 1961: madde 27). Misyonun resmi yazışmalarının gizliliği ihlal edilemez (DİHVS, 1961: madde 27). Böyle olmakla birlikte, diplomatik misyon, telsiz alıcısını ve vericisini ancak kabul eden devletin rızası ve onayı ile kurabilmekte ve kullanabilmektedir. Diğer taraftan yukarıda belirtildiği üzere haberleşme özgürlüğü kapsamında diplomatik misyonun/elçiliğin resmi yazışmalarının kabul eden devlet tarafından ihlal edilmemesi gerekmektedir (Bozkurt vd, 2018: 231). Resmi yazışmadan kastedilen diplomatik misyona ve görevlerine ait her türlü yazışma olmaktadır. Bu konuda, diplomatik misyon görev alanına ilişkin yazışmaları hangi yöntemle yaparsa yapsın (elektronik posta vb.) bu yazışmaların deşifre edilmemesi kabul eden devletin yükümlülüğündedir (Reçber, 2016: 349).

1.4.5.Diplomatik Çanta Ve Diplomatik Kurye

“Diplomatik kurye” ile yapılan haberleşmeler “diplomatik çanta” ya da “diplomatik valiz” adı verilen her türlü paket ya da taşıma kabı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Diplomatik kurye meslekten diplomat olabileceği gibi, idari veya teknik personel veya özel olarak atanmış kişiler (*ad/hoc* kurye) olabilir (DİHVS, 1961: madde 27). Diplomatik kuryelerin, diplomasi temsilcisi ya da görevlisi olma zorunluluğu yoktur (Bozkurt vd, 2018: 231). Diplomatik misyon veya gönderen devlet, haberleşme özgürlüğü çerçevesinde diplomatik kurye yöntemine başvuruyorsa, bu yöntemde diplomatik çanta valiz veya görevli gerçek kişileri kullanabilmektedir. Diplomatik çanta veya valizden

anlaşılması gereken, haberleşme özgürlüğüne istinaden her türlü paket veya taşıma kabı olmaktadır (Reçber, 2016: 349).

Diplomatik çanta veya valiz kendisini tanımlayan dış işaretleri taşınmalıdır. Ayrıca, diplomatik kurye, statüsünü ve taşıdığı diplomatik çanta veya valizin sayısını belirten bir resmi belge bulundurmamak zorundadır (DİHVS, 1961: madde 27). Bu paketler, sadece diplomatik belgeleri/evrakı veya resmi amaçlar için kullanılan maddeleri veya nesnelere içermelidir (Reçber, 2016: 349). Diğer bir deyişle, 1961 Viyana Sözleşmesinin 27. maddesinin 4. fıkrasında da belirtildiği gibi, diplomatik çantada yalnızca “diplomatik evrak ve resmi maksatlar için kullanılan maddeler” taşınabilir (Bozkurt vd, 2018:231).

Tüm bu düzenlemelere rağmen uygulamada bu serbestliğin kötüye kullanıldığı görülmüştür. Diplomatik çantaların her dönemde, kural olarak açılmaması gerektiği kabul edilmekle birlikte, 1961 Viyana Sözleşmesi’nden önceki dönemde, milletlerarası teamül hukukuna göre, eğer büyük kuşku varsa çantanın gönderen devletin temsilcisi önünde ve onun rızası ile açılabilirdi, temsilcinin bunu kabul etmemesi durumunda ise geriye gönderilmesi gerektiği kabul edilmektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi “diplomatik çanta açılmaz veya alıkonulamaz” demek suretiyle bu konudaki dokunulmazlığı daha kesin bir duruma getirmiştir (DİHVS, 1961: madde 27). Bununla birlikte uygulamada, kuşku söz konusu ise kimi devletlerin çantanın açılmasını istedikleri ve aksine bir cevapla karşılaştıklarında geri gönderdikleri olaylara da rastlamak mümkündür. Bugün diplomatik çantaların da X ışınlarından geçirilerek denetlenmesi yoluna da başvurulmakla birlikte bu yönetime karşı çıkan devletler de mevcuttur (Bozkurt vd, 2018: 231). Benzer şekilde Cemal Kaşıkçı’nın cesedinin taşındığı düşünülen valizler havalimanında Genel Havacılık Terminali’ne girdikleri zaman X-RAY cihazından geçip geçmediğinin kontrolünün yapıldığı belirtilmiştir. X-RAY güvenlik görevlisine; Bu bagajlarda parçalanmış vücut parçalarının olması durumunda bunun cihazlardan geçtiği esnada görülüp görülemeyeceği sorulduğunda güvenlik görevlisi, vücut parçalarına ait izlerin mutlak suretle cihazdan görülebileceği, dolayısıyla yedi yolcuya ait bagajlarda herhangi bir olumsuz görüntünün olmadığını beyan etmiştir (BBC, 2019).

DİHVS’de görüldüğü gibi diplomatik çantada diplomatik evrak ve resmi makamlar için kullanılan maddeler taşınabilmektedir. Ancak diplomatik çantanın nasıl veya ne şekilde olması gerektiği konusunda diplomatik çanta tanımlamasına sözleşmede yer verilmemiştir. Diplomatik çanta valiz, bavul veya sıradan bir poşet de olabilir. Eğer taşınan materyal konusunda bir şüphe varsa açılması söz konusu değilse dahi diplomatik çantanın geriye gönderilmesi mümkündür (DİHVS, 1961: madde 27).

Konumuz doğrultusunda ise; Türk makamlarınca Cemal Kaşıkçı’nın konsolosluğa girdikten iki saat sonra başkonsolosluk rezidansına beş bavul getirildiği, o bavulların ise bir daha çıkmadığı ve Kaşıkçı’nın cesedinin parçalanarak başkonsolosun konutuna götürüldüğü bulgulara ulaşılmıştır (Takvim, 2018). Başkonsolosun konutuna getirilen beş bavulun giriş görüntülerinin olduğu, ancak çıkış görüntülerinin bulunmadığı öğrenilmiştir. Beş ayrı bavulun rezidanstan çıkmaması cesedin konutun altındaki kuyuda olduğu yönündeki bilgileri de destekliyor (Sabah, 2018). Bu doğrultuda Cemal Kaşıkçı’nın cesedinin parçalarının olduğu

düşünülen valizler hakkında DİHVS hükümlerinin geçerli olamayacağını söylememiz gerekmektedir. Öncelikle sözleşmeye göre diplomatik çanta için taşımaya ilişkin resmi evrak tanzim edilmeli ve diplomatik çanta olduğunu belirten bir dış işaret taşınmalıdır.

Ayrıca Cemal Kaşıkçı'nın cesedi konsolosluga ait araçlarla ve konsolosluga ait valizlerle taşınmıştır. Konsolosluk sözleşmesinde konsolosluk torbası tanımına yer verilmektedir. Sözleşmede "konsolosluk torbası'nın" hangi nitelikleri taşıması gerektiği ve hukuki durumu 35. Maddenin 3. ve 4. fıkralarında düzenlenmiştir. İlgili maddenin 4.fikrasında; " *Konsolosluk torbasını teşkil eden paketler niteliklerini belirten dış işaretleri taşınmalıdır. Bunlar ancak, resmi yazışmalar ve münhasıran resmi kullanmaya yönelmiş belge veya eşyaları ihtiva edebilirler,*" denilirken, aynı madde 3.fıkarda ise; konsolosluk torbasının hukuki durumu ele alınmıştır " *Konsolosluk torbasına kural olarak el konulamaz ve açılmaz.*" ifadesiyle birlikte maddenin devamında, " *belgeler ve eşyalardan başka şeyler ihtiva ettiğine inanmak için ciddi nedenlere sahip oldukları takdirde, bu makamlar torbaların kendi önlerinde gönderen Devletin yetkili bir temsilcisi tarafından açılmasını isteyebilirler,*" hükmüne dikkat edildiğinde konsolosluk valizleri gibi bir tanımlamaya sözleşmede yer verilmemiştir. Türk makamlarının içinde ceset parçalarının taşındığını düşündüğü valizlerin açılması veya el konulması durumu KİHVS'ye aykırılık teşkil etmeyecektir. Ayrıca cinayet sonrası ceset parçalarının olduğu düşünülen valizler konsolosluktan çıkarılarak konsolosluga ait bir araca taşınmış bu araç ise konsolosluktan ayrılmıştır. Bu olay ise başkonsolosluğun önünde bekleyen gazetecilerin huzurunda gerçekleşmiştir (Sabah, 2018).

Diplomatik çanta genellikle bir diplomatik kurye tarafından taşınmasına rağmen, bir yerden bir yere kurye olmadan da gönderilebilir. Bu durumda gönderen devlet, genellikle bir gemi ya da uçak kaptanına diplomatik çantayı ve bu çantayı teşkil eden paketlerin sayısını belirtir resmi bir belgeyi vermekte ve varış yerinde gönderen devlet temsilciliğinden bir kişi kaptandan çantayı doğrudan ve serbestçe almaktadır. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 27. maddesi 7. fıkrasına göre böyle bir durumda kaptan, kurye statüsünden ve dolayısıyla diplomatik dokunulmazlıktan yararlanamaz (Bozkurt vd, 2018: 231).

Diplomatik kurye olarak görevlendirilen kişi, bunu resmi bir belge ile teyit ettiği müddetçe, görev süresi boyunca kabul eden devlet tarafından korunacak kişisel dokunulmazlıklardan yararlanacaktır. Bu durum, diplomatik çantayı alıcıya teslim etme anına kadar ad hoc kurye için de geçerlidir (DİHVS, 1961: madde 27). Diplomatik kuryeler, transit geçiş yapmak zorunda oldukları üçüncü devletlerde de kişisel dokunulmazlıklardan yararlanmaktadır (Bozkurt vd, 2018: 231).

Diplomatik kuryelerinde kabul eden devletin ceza yargısından bağımsız olduğu kabul edilmiştir. DİHVS'nin 27. madde hükümleri dışında 40. maddesi de genel olarak bu bağımsızlığın çerçevesini çizer. Sözleşmenin 40. maddesi, 1. fıkrasına göre; " *Bir diplomatik ajan, görevine başlamak veya görevi başına dönmek üzere, veya kendi ülkesine dönerken, pasaport vizesi gereken hallerde kendisine vize vermiş bulunan bir üçüncü Devletin ülkesinden geçtiği veya bu ülke dahilinde bulunduğu takdirde, üçüncü Devlet kendisine geçişini veya dönüşünü sağlamak için dokunulmazlık ve gerekli diğer bağımsızlıkları tanıyacaktır. Diplomatik ajana refakat eden, veya kendisine katılmak veya memleketlerine*

dönmek için ayrı seyahat eden, ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanan ailesi üyelerine de aynı uygulama yapılır.” Maddenin devamı 3.fıkra uyarınca da; “Üçüncü Devletler, kodlu veya şifreli haberler dahil olmak üzere, transit geçiş halindeki resmi yazışma ve diğer resmi haberleşmelere kabul eden Devlet tarafından tanınan aynı serbesti ve himayeyi tanırırlar. Bu devletler, pasaport vizesi gereken hallerde vize almış bulunan diplomatik kuryelere ve transit geçen diplomatik çantalara kabul eden Devletin tanımakla yükümlü bulunduğu dokunulmazlık,” olduğu, hiçbir şekilde tutuklanamayacakları ve gözaltına alınamayacakları Sözleşme ile karara bağlanmıştır (DİHVS, 1961: madde 40).

1.4.6.Gezi Serbestliği

1961 Viyana Sözleşmesine göre kabul eden devlet, millî güvenlik nedeniyle girişi yasaklanan veya kurallara bağlanan bölgeler hakkındaki düzenlemeler saklı kalmak şartıyla ülkesinde, misyonun bütün üyelerine hareket ve seyahat serbestliği sağlama yükümlülüğü altındadır (DİHVS, 1961: madde 26). Bu maddede geçen “milli güvenlik nedenleri ile girişi yasaklanan veya kurallara bağlanan bölgeler” deyimini, içeriği belirsiz bir kavramdır. Bu bölgelerin belirlenmesinde kabul eden devlete geniş bir takdir hakkı tanınmaktadır. Şüphesiz devletin askeri ve siyasi yapısı, bu serbestinin çerçevesini çizmek bakımından önemli bir unsur olacaktır (Bozkurt vd, 2018: 231).

1.4.7.Diplomatik Ayrıcalıklar

1.4.7.1.Vergi Ayrıcalığı

Diplomasi temsilcileri, öteden beri kabul eden devlet ülkesinde bazı vergileri ödemekten bağışık tutulmaktadır. 1961 Viyana Sözleşmesine göre, gönderen devlet ve misyon şefi, ister malik ister kiracı olsunlar misyon binaları bakımından bütün milli, bölgesel veya belediyeye ilişkin vergi ve resimlerden bağışıktırlar.“Beliri hizmetlerin bedeli olan ödemeler” bu kuralın dışında tutulmuştur (DİHVS, 1961: madde 23). Bununla birlikte bazı Devletler, misyon binaları ile ilgili, örneğin emlak vergisi gibi bazı vergilerin ödenmesi talebinde bulunmaktadır. Bu durum Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ile bağdaşmamakla birlikte, böyle durumlarda gerekli vergiler ödenmekte ve tarafımızdan mütekeliyet uygulanmaktadır (Taşhan, 2011: 25).

3065 sayılı Kanununun 15. maddesinin 1. fıkrası ile “*karşılıklı olmak kaydıyla yabancı devletlerin Türkiye'deki diplomatik temsilciliklerine, konsolosluklarına ve bunların diplomatik haklara sahip mensuplarına yapılan teslim ve hizmetler ile uluslararası anlaşmalar gereğince vergi muafiyeti tanınan uluslararası kuruluşlara ve bunların mensuplarına yapılan teslim ve hizmetler*” vergiden müstesna tutulmuştur (Katma Değer Vergisi Kanunu, 1984).

Vergi bağışıklığı, gönderen devlet veya misyon şefi ile üçüncü kişiler arasındaki sözleşmeler bakımından, kabul eden devletin kanunlarına göre ödemeleri gereken vergi ve resimlere uygulanmaz (DİHVS, 1961: madde 23).

DİHVS'nin 28. maddesi; *“Resmi görevlerinin ifası sırasında misyon tarafından tahsil olunan harç ve ücretler, her türlü vergi ve resimden bağıştırlar.”* 34. maddeye göre ise; bir diplomatik ajan, aştığıda sayılan dışında, şahsi veya ayni, milli, bölgesel veya beledi her türlü vergi ve resimden bağıştırlıdır. Maddenin devamı a fıkrasında; *“Normal olarak mal veya hizmetlerin fiyatlarına dâhil edilen nev'inden vasıtalı vergiler”*; ile b fıkrasında; *“Misyonun amaçları için kullanılmak üzere gönderen devlet adına tasarruf edilmeyen kabul eden devletin ülkesinde bulunan özel taşınmazlar üzerindeki vergi ve resimler,”* ile c fıkrasında; *“39. maddenin 4. fıkrası hükümleri saklı kalmak şartıyla, kabul eden Devlet tarafından tahakkuk ettirilen emlak, veraset veya intikal vergileri,”* kapsamaktadır. 34. maddenin d fıkrasında; *“Kaynağı kabul eden Devlette bulunan özel gelirden alınan vergi ve resimler ve kabul eden Devlet dahilindeki ticari teşebbüslere yapılan yatırımlardan alınan sermaye vergileri,”* hariç olmak üzere, e fıkrasında; *“Yapılan muayyen hizmetlere karşılık tahakkuk ettirilen ücretler,”* vergiden muaf tutulmaktadır. Sözleşmenin 37. maddesinin 3.fıkrasında; *“Misyonun, kabul eden Devletin vatandaşı olmayan veya daimi surette orada mukim bulunmayan hizmet kadrosunun üyeleri; görevlerinin ifası sırasında yapılan fiiller bakımından bağıştıklıktan, işleri dolayısıyla aldıkları ücretlere ilişkin vergi ve resim bağıştıklığından ve 33. maddede belirtilen bağıştıklıktan yararlanırlar.”* Aynı maddenin 4.fıkrasında ise; *“Misyon üyelerinin özel hizmetçileri, kabul eden devletin vatandaşı veya daimi surette orada mukim değıllerse, işleri dolayısıyla aldıkları ücretlere ilişkin vergi ve resim bağıştıklığından yararlanırlar. Vergi ayrıcalığı dışında sözleşmenin 33. maddesi uyarınca da diplomasi temsilcileri sosyal güvenlik hükümlerinden de bağıştırlıdır,”* ifadesi bulunmaktadır. Ancak 33. maddenin 1. fıkrasında öngörülen bağıştıklıklar, bu maddenin a bendinde belirtilen; *“Kabul eden Devletin vatandaşı olmamaları veya kabul eden devlette daimi ikametgahları bulunmaması,”* şartı aranmaktadır. Sözleşme hükümlerince diplomasi temsilcilerinin gönderen devlette veya bir üçüncü devlette yürürlükte olan sosyal güvenlik hükümlerinden yararlanır olmaları şeklinde belirlenen şartlar bir diplomatik ajanın münhasır hizmetinde bulunan özel hizmetçilere de uygulanmaktadır.

Sözleşmenin 33. maddesinin 3. fıkrasında bu maddenin 2. fıkrasında da öngörülen bağıştıklıktan yararlanmayan şahısları istihdam eden bir diplomatik ajan, kabul eden devletteki sosyal güvenlik hükümlerinin işverene yüklediğı vecibelere riayet edecektir. Maddenin devamı 4. fıkrasında da bu maddenin 1. ve 2. fıkrasında öngörülen bağıştıklık, kabul eden devletin müsaadesi şartıyla, bu devletin sosyal güvenlik sistemine kendiliğinden katılmaya engel değıildir (DİHVS, 1961).

DİHVS uyarınca diplomatik ajanlar, (konsolosluk memurları) şahsi mal ve hizmet alımlarında KDV türü dolaylı vergilerden muaf değıildir. Bununla birlikte, mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde ülkeler, birbirinin ülkesindeki diplomatik ajanları (konsolosluk memurlarını) ve bazen idari-teknik statüdeki personeli kişisel mal ve hizmet alımlarında dolaylı vergi muafiyetinden yararlandırmaktadır (Taşhan, 2011: 26). Aynı şekilde, tayin olunan ülkenin, ülkemizde temsilciliğı bulunmadığı ve büyükelçiliğın resmi mal ve hizmet alımlarında KDV muafiyetinde sınırlama yapıldığı takdirde de, mütekabiliyete dayalı vergi muafiyeti sistemimiz hakkında bilgi verilerek, ülkemizde temsilcilik açtıkları takdirde, resmi mal ve hizmet alımlarında KDV muafiyetinden en geniş şekilde yararlanacaklarının ve

karşılılık ilkesi çerçevesinde de misyon şefleri bazı istisnalar dışında vergi muafiyetinden tam olarak yararlandırılmaktadır (Taşhan, 2011 :31). Bunun önüne geçebilmek amacıyla, böyle durumlarla karşılaşıldığında, kabul eden ülke Dışişleri Bakanlığına müteakabiliyet ilkesini esas alan uygulamamızın net biçimde anlatılarak, sınırlamanın kaldırılmasının talep edilmesi uygun olacaktır (Taşhan, 2011: 30).

Bu vergi uygulamaları dışında 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun "Diplomat muafılığı" başlıklı 15. maddesinde; "Yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları (fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensup olan ve o memleketin uyruklığında bulunan memurları, Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenler bu sıfatlarından dolayı ve karşılıklı olmak şartıyla Gelir Vergisi'nden muaftırlar..." hükmü yer almıştır. Aynı Kanun'un "Ücret istisnası" başlıklı 16. maddesinde ise "Yabancı elçilik ve konsoloslukların 15. maddeye girmeyen memur ve hizmetlilerinin yalnız bu işlerinden dolayı aldıkları ücretler karşılıklı olmak şartıyla Gelir Vergisi'nden istisna edilir," hükmüne yer verilmiştir (Gelir Vergisi Kanunu, 1960). 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergi Kanununun 3. maddesi uyarınca ise; "Yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları (fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensup olan ve o devletin uyruğunda bulunan memurları ve Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenler ve bu sayılanların aile bireyleri, veraset ve intikal vergisinden muaftır." (Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, 1959).

392 sayılı Harçlar Kanunu'nun 1. maddesi 5. fıkrasında Konsolosluk Harçları başlığı ile birlikte ilgili Kanunun beşinci kısmı konsolosluk harçları ile ilgili hükümleri ihtiva etmekte olup bu konuda 5887 sayılı Kanuna nazaran önemli bir değişiklik bulunmamaktadır. Ancak Genel açıklama kısmında da belirtildiği üzere 5887 sayılı Harçlar Kanununa bağlı 7 sayılı tarifinin 1 sıra numarası gereğince alınmakta olan menşe şahadetnamesi tasdik harçları GATT çerçevesi dahilinde varılan anlaşmalara uyularak kaldırılmış olduğundan bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren menşe şahadetnamelerinin konsolosluklarca tasdikinden harç alınmayacaktır. Konsolosluk harçlarının eskiden olduğu gibi konsolosluklarca makbuz mukabilinde tahsiline devam edilecektir (Harçlar Kanunu, 1964). Yine 392 sayılı kanunun diplomat muafılığına ilişkin 124. maddesi; "Yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, maslahatgüzar ve konsolosları ile elçilik ve konsolosluklarına mensup olan ve o memleketin uyruklığında bulunan memurları ve Türkiye'de resmi bir göreve memur edilenlerin bu sıfatlarından dolayı yapacakları harca mevzu işlemler, karşılıklı olmak şartıyla bu kanunda yazılı harçlardan muaftır," demektedir (Harçlar Kanunu, 1964). 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Kanununun 4. maddesinin b bendinde "yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçilik ve konsolosluklarıyla, elçi, maslahatgüzar ve konsoloslarına (fahri konsoloslar hariç) ve o devletin uyruğunda bulunan elçilik ve konsolosluk memurlarına..." karşılıklı olmak koşuluyla, yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan diplomasi temsilcilerine ve görevlilerine motorlu taşıtlar vergisinden bağışıklık tanınmaktadır (Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, 1963).

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun Diplomatik muafiyetler başlıklı 100. maddesine göre; "Yabancı devletlerin Türkiye'de bulunan elçi, konsolos ve maslahatgüzarları (fahri olanlar hariç) ile yabancı devletin uyruğunda bulunan elçilik ve

konsolosluk memurları, bu Kanun hükümlerinden karşılıklı olmak şartı ile muaftır, ''denilmektedir (Belediye Gelirleri Kanunu, 1981). 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 4. maddesinin 1.fıkrası uyarınca da; ''Yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk olarak kullanılan binalar ile elçilerin ikametine mahsus binalar ve bunların müstemilatı (karşılıklı olmak şartıyla) ve merkezi Türkiye'de bulunan milletlerarası kuruluşlara, milletlerarası kuruluşların Türkiye'deki temsilciliklerine ait binalar,'' emlak vergisinden muaf tutulmaktadır (Emlak Vergisi Kanunu, 1970).

1.4.7.2.Gümrük Ayrıcalığı

DİHVS'nin 36. maddesinin 1. fıkrasında düzenlediği üzere ; *''Kabul eden Devlet, Kanun ve nizamlarına uygun olarak, aşağıdaki maddelerin girişine izin verir ve depolama, taşıma ve benzeri hizmetlere ait ücretler dışında, bunları bütün gümrük vergileri, resimleri ve ilgili ücretlerden bağışıklık tanır.''* Anı maddenin a bendinde; misyonun resmi kullanımına ait maddeler ile b bendinde; *''Yerleşmesinde kullanılacak maddeler dâhil olmak üzere bir diplomatik ajanın veya beraberinde oturan aile üyelerinin şahsi kullanımına ait eşya,''* gibi metalar bu ayrıcalık kapsamındadır. Maddenin 2. fıkrasında ise; Bu maddenin 1. fıkrasında;''... sözü geçen bağışıklıklar kapsamına girmeyen veya ithali yada ihracı kabul eden devlet mevzuatınca yasaklanmış olan veya kabul eden devletin karantina mevzuatına tabi olan eşya ihtiva ettiğinin farz olunmasını gerektiren ciddi sebepler bulunmadıkça, bir diplomatik ajanın şahsi bagajı aranmaz. Sayılan hallerde arama, ancak diplomatik ajanın veya yetkili temsilcisinin huzurunda yapılır,'' denilerek ilgili madde uyarınca diplomasi temsilcisinin eşyalarının dokunulmazlığına vurgu yapılmıştır (DİHVS, 1961).

DİHVS'nin 37. maddesi 1. fıkrasında; *''Bir diplomatik ajanın beraberinde oturan aile üyeleri kabul eden Devletin vatandaşı değillerse, 29 ila 36. maddelerde belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanır,''* ifadesi ile aile üyelerini de kapsama almaktadır. Yine aynı maddenin 2. fıkrasında yapılan düzenlemeye göre; *''Misyounun idari ve teknik kadrosunun üyeleri, beraberinde oturan aile üyeleri ile birlikte, kabul eden Devletin vatandaşı olmamak veya daimi surette orada mukim bulunmamak şartıyla.....''* ilk yerleşmeleri sırasında ithal olunan eşyaları için 36. maddenin 1. fıkrasında belirtilen ayrıcalıklardan da yararlanırlar. DİHVS'nin 37. maddesinin 4. fıkrasında; *''Misyoun üyelerinin özel hizmetçileri, kabul eden Devletin vatandaşı veya daimi surette orada mukim değillerse, işleri dolayısıyla aldıkları ücretlere ilişkin vergi ve resim bağışıklığından yararlanırlar. Diğer bakımlardan, ayrıcalık ve bağışıklıklardan ancak kabul eden Devletin tanıdığı ölçüde yararlanırlar,''* denilerek diplomatik misyon temsilcilerinin hizmetinde çalışan kimselerin işleri dolayısıyla ortaya çıkan ödemelerde bağışıklıklardan yararlanacağı, diğer durumlarda kabul eden devletin takdirine bağlı oldukları karar altına alınmıştır (DİHVS,1961).

Diğer yandan bağışıklıklar kapsamına girmeyen veya ithali ya da ihracı kabul eden devletin iç hukuku gereğince yasaklanan veya kabul eden devletin karantina mevzuatına tabi olan eşya veya nesnelere kabul eden devlet tarafından kontrol edilebilmektedir. Bu konuya ilişkin kabul eden devletin yetkilileri ciddi bir durum veya sebep tespit ettikleri takdirde, diplomatik personelin bagajını arayabilmektedirler. Bu gibi durumlarda arama, ancak

diplomatik personelin veya yetkili temsilcisinin huzurunda yapılmaktadır (Reçber, 2016: 363).

4458 sayılı Gümrük Kanununun 60. maddesinin 5. fıkrasına göre; (18/6/2009 tarihli ve 5911 sayılı Kanun ile beşinci fıkra eklenmiştir.) Kanunla tespit edilen hallerde yetkili makamlardan gönderilecek resmi yazılar beyanname kabul edilerek eşyanın gümrük işlemleri, bu yazılara dayanılarak yürütülür. Maddenin devamı b bendinde göre; *“Diplomatik muaflık ve ayrıcalıklardan yararlananların ancak kendi adlarına veya elçilik adına gelecek eşya için karşılıklı olmak şartıyla misyon şeflerinden veya muaflık hakkı tanınmış heyet başkanlarınınca gönderilen yazılar ile şekli, kapsayacağı bilgiler ve göreceği işlemler Dışişleri Bakanlığı ve Müsteşarlıkça müştereken tespit olunan kurye çantalarına ait kurye mektupları, ”*sözleşme uyarınca beyanname kabul edilerek ithal edilecek eşyaların, gümrük işlemleri bu yazılara dayanılarak yürütülecektir (Gümrük Kanunu, 1999).

Yine 4458 sayılı Kanunun Gümrük Vergilerinden Muafiyet ve İstisna, başlığı altında 167.maddesinde; *“Aşağıda sayılan hallerde, serbest dolaşıma sokulacak eşya gümrük vergilerinden muaftır, ”* denilerek 2. fıkrasında; *Mütekabiliyet esasına göre ithal edilen diplomatik eşya, ”* gümrük vergisinden muaf tutulmuştur (Gümrük Kanunu, 1999).

1.5. DİPLOMASİ TEMSİLCİLERİNİN HUKUKİ DOKUNULMAZLIKLARI

1.5.1.Yargı Bağışıklığı

Yukarda açıklandığı üzere, diplomasi temsilcisinin kişi dokunulmazlığı, onları cezai kovuşturmaya tabi olmaktan çıkarmaktadır (Yaşar, 1972:37). DİHVS'nin 31. maddesi 1. fıkrasında; *“Diplomatik ajan, kabul eden Devletin cezai yargısından bağışıktır. Diplomatik ajan, aşağıdaki hususlar dışında, kabul eden Devletin medeni ve idari yargısından da bağışıktır, ”* denilerek yargı bağışıklığı konusu ana hatlarıyla düzenlenmiştir.

Yargı bağışıklığını, ceza ve hukuk meseleleri bakımından ikiye ayrılarak incelemek gerekir. Diplomatik temsilci ceza soruşturması ve kovuşturmaları bakımından kesin olarak ülke Devletinin yargı yetkisinin sınırları dışında kalır (Çelik, 1987a: 346). Bu kesin yargı bağışıklığından, diplomatik temsilcinin işlediği suçlardan dolayı hiçbir şekilde yargılanamayacağı ve cezalandırılmayacağı sonucunu çıkarmak doğru olmaz. Temsilcinin kendi devletinin kanunlarına göre ve kendi devletinin mahkemeleri önünde yargılanması mümkündür (Çelik, 1987a: 347). Kabul eden devletin yargısından muaflık ancak diplomatik temsilcinin bu muafiyetten feragat etmesi ile mümkündür. Ancak diplomasi temsilcisi bu muafiyetten feragat etse dahi ilgili devletinde aynı zamanda buna izin vermesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle sadece kişisel bir irade değil gönderen devletinde buna rıza göstermesi gerekmektedir. Muafiyet sadece yargısal bir bağışıklıktan ibaret olmayıp mahkeme celbi, soruşturma, davetiye, tebligat gibi hususları da kapsamaktadır (Çelik, 1987a: 347). Diplomatik temsilci sadece kendisi isterse, mahkeme önüne tanık veya mağdur olarak çıkabilir veya kendisi fiilen bulunmak istemese bile beyanını yazılı olarak bildirebilir. Diğer taraftan bazı hallerde ilgilinin menşei devleti, tanık veya mağdur sıfatıyla mahkeme önüne

çıkmasına - kendisinin rızasına rağmen- razı olmayabilir (Yaşar, 1972: 36). Diğer taraftan bu muafliktan vazgeçme de, ilgilinin iradesine bırakılmış değildir. Diploması temsilcinin menşei devleti temsil ettiği noktasından hareket edilirse, kişinin muafiyetten vazgeçme iradesi yeterli olmayacak ve gönderen devletin bu konuda açık muvafakatinin aranması gerekecektir (Yaşar, 1972: 37).

DİHVS'nin 38. maddesi, kabul eden devletin vatandaşı olan veya bu devletin ülkesinde daimi ikametgâhı olan gönderen devletin diplomatik personeline ilişkin olarak da özel bir düzenleme içermektedir. Bu maddeye göre, kabul eden devlet tarafından ek ayrıcalık ve bağışıklık tanınmadığı takdirde, bu devletin vatandaşı olan veya bu devletin ülkesinde daimi ikametgâhı bulunan bir diplomatik ajan, sadece görevlerinin yerine getirilmesi esnasında yapılan resmi işlemler veya gerçekleştirilen eylemler açısından yargı bağışıklığından yararlanmaktadır. Kabul eden devletin vatandaşı olan veya bu devletin ülkesinde daimi ikametgâhı bulunan diplomatik misyonun diğer üyeleri ve özel hizmetçiler, ayrıcalık ve bağışıklıklardan ancak kabul eden devlet tarafından tanınan ölçüde yararlanmaktadır. Bununla beraber, kabul eden devlet bu gibi şahıslar üzerindeki yargı yetkisini misyonun görevlerinin yerine getirilmesine engel olmayacak tarzda kullanmalıdır (Reçber, 2016: 358).

Kabul eden devletin yargısından bağışıklık diplomatik personeli gönderen devletin yargısından bağışık kılmamaktadır. Kabul eden devlette suç işleyen veya suç işlendiğine dair güçlü deliller bulunan diplomatik personelin yargı bağışıklığı olması nedeniyle, kabul eden devlet, gönderen devletten bu personelini çekmesini veya geri çağırmasını isteyebilir. Bu çağrıya uyulmadığı takdirde kabul eden devlet ilgili diplomatik personeli istenmeyen kişi (*persona non grata*) ilan edebilmektedir. Bu durumda bahsi geçen personel yirmi dört ile kırk sekiz saat içerisinde kabul eden devletin ülkesini terk etmek zorundadır. Aksi takdirde kendisine yönelik yargı bağışıklığının kalkması nedeniyle, gözaltına alınması, tutuklanması, ve yargılanması mümkün olabilmektedir. Eğer gönderen devlet ilgili diplomatik personeli geri çağırırsa veya *persona non grata* süreci sonucunda diplomatik personeli ülkesine dönerse, yukarıda belirttiğimiz gibi gönderen devletin ülkesinde işlemiş olduğu suçlar nedeniyle kendi ülkesinde yargılanması söz konusu olabilecektir (Reçber, 2016: 355).

Cemal Kaşıkçı cinayetinde ise; Başkonsolos El Katibi 16 Ekim 2018 saat 17:00'de Türkiye'den ayrılmıştır. 17 Ekim'de Başkonsolos El Katibi'nin kovulduğu yönünde basında haberler çıktı (Evening Standard, 2018). Başkonsolos elçi statüsünde olmadığı için adli tahkikat ve soruşturma aşamasında kuvvetli şüphe durumunda göz altına alınabilmesi mümkündür (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 61). Ancak Başkonsolos ne tanık olarak ifade vermiştir, nede suça iştirak ve benzeri bir suçlamanın muhatabı olarak sorgulanmıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 28-61).

1.5.1.1.Cezai Yargı Bağışıklığı

Diplomatik temsilci ceza soruşturması ve kovuşturması bakımından bulunduğu devletin yargı yetkisinin sınırları dışındadır. Yabancı bir ülkede görevde bulunan diploması

memurlarının buldukları ülkenin kanunlarına tabi tutulmamaları ceza kanunlarının uygulanmamasını da ifade eder. Bu görevliler tutuklanamazlar, aleyhlerine dava açılmaz, yargılanamaz, üzerleri aranmaz, himayelerinde bulunan diplomatik çanta açılmaz, temsilcilik binasına girilmez, haberleşmeleri sınırlandırılmaz. Görev yaptığı ülkede suç işleyen diplomatik temsilci işlediği suçtan ötürü, en iyi ihtimalle kendi devletinin yasalarına göre ve kendi devletinin mahkemelerinde yargılanacaktır (Dönmezer ve Erman, 1994:378).

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, Kaşıkçı'nın katledilmesi ile ilgili Suudi Arabistan'daki yapılan yargılamaya ilişkin bilgileri, Adalet Bakanlığına bağlı Uluslararası Hukuk Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü aracılığı ile istemiştir. Dışişleri Bakanlığı Suudi Arabistan'da sona eren yargılamada hangi sanıkların ceza alıp almadıklarına ilişkin bilgileri talep etmiştir. Kaşıkçı cinayetine ilişkin olarak Suudi Arabistan'da gerçekleştirilen 11 sanığın yargılandığı davada 5 kişiye idam cezası, 3 kişiye de toplam 24 yıl hapis cezası verilmiştir. Riyad Ceza Mahkemesi tarafından açıklanan kararda idam cezasına çarptırılan kişilerin isimleri belirtilmemiştir (Yeni Şafak, 2020). Suudi Arabistan'da Kaşıkçı'nın öldürülmesiyle ilgili 11 şüphelinin devam eden davası, hesap verebilirlik yolunda önemli bir adım olmakla birlikte, standartları karşılamamaktadır. Duruşma kapalı kapılar ardında yapılmaktadır. Ne suçlananların ne de ölüm cezasına çarptırılanların kimlikleri hakkında bir açıklama yapılmıştır. Kaşıkçı Raporun hazırlanması sırasında, Kaşıkçı'nın infazının planlanması ve organize edilmesinden sorumlu olduğu belirlenen kişilerden hiçbiri suçlanmamıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 6). Ceza yasaları kural olarak, o ülke sınırları içinde işlenen suçlarda uygulanacaktır. Bu duruma gerekçe olarak ise mülkiyet ilkesinden ve ceza kanunlarının milli egemenliğin bir sonucu oldukları kuralından hareketle, Türkiye'de işlenen suçlar hakkında sanığın ve mağdurun uyrukluğuna bakılmaksızın Türk kanunlarının uygulanması gerekmektedir (TCK, 2004: madde 8).

İç hukukumuz açısından özellikle yurtdışında işlenmiş suç ve suçun işlendiği yer bakımından farklı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Türk Ceza Kanununun uygulanmasına ilişkin Yargıtay'ın; Yargıtay CGK.1996/6-305 E.-1997/21 K. İçtihat sayılı kararı ile Yabancı ülkede görevde bulunan diploması memurlarının, mahalli yasalara tabi bulunmaması, o ülkede yargılanmamaları uluslararası hukukta kabul edilen teamüllerin sonucudur denmektedir. Sözleşmelerle kabul edilen muafiyet, diploması temsilcileri ve maiyetleri hakkındadır. Konsolosluklarda suç işleyen ve burada görevli olmayan kişilerin de bu muafiyetlerden yararlanacaklarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Konsolosluklara tanınan ayrıcalıkların geniş yorumlanması genelde iç hukuk uyarınca yapılan düzenlemelerle etkin hale getirilmiştir. İç hukukumuzda yapılan düzenlemeyle konsolosluk binalarının dokunulmazlığına ilişkin mutlak bir dokunulmazlık hakkı tanınmışken cezai yargı bağımsızlığı konusunda ise ceza alt sınırı beş yılı aşan suçları bu kapsamda değerlendirmektedir (CMK, 2004).

KİHVS'ye göre; konsolosluklarda suç işleyen ve burada görevli olmayan kişilerin herhangi bir muafiyetten yararlanacaklarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Diplomatik dokunulmazlığı bulunmayan kişilerin yabancı ülkede konsolosluk binalarında suç işlemeleri halinde bulunduğu devletin yargısı yetkisine tabi olacaklardır (Reçber, 2016: 364). Burada hatırlatılması gereken bir diğer husus ise 1961 Sözleşmesinin önsözünde yer alan

ifadeyle; diplomatik temsilcilere tanınan yargı muafiyetinin amacının, fertleri yararlandırmak olmayıp, devletleri temsil eden diplomatik misyonların görevlerini etkin şekilde yapmalarını sağlamak olduğudur. Diğer taraftan suçun ülke dışında Türkiye aleyhine işlenmiş olması durumunda da TCK uyarınca yargı yeri Türk Mahkemeleridir (Şahin, 2015: 109).

DİHVS açısından diplomasi temsilcilerinin kabul eden devlette cezai yargıdan bağışık olduğu ve ceza davası açılmayacağı açıktır. Ayrıca suça iştirak eden kişilerin devlet görevlisi olması devleti temsilen bir göreve haiz olmaları da yargılama açısından kabul eden devletin yargısından muaf olacakları şeklinde yorumlanmaktadır. Ad/hoc görevliler ve özel temsilci sıfatıyla görevli olan devlet temsilcileri de daimi temsilcilere tanınan bağışıklıklardan yararlanmaktadır. Nitekim 1975 tarihli Viyana Evrensel Nitelikli Uluslararası Örgütlerle İlişkilerde Devletlerin Temsili Sözleşmesi ile de özel ve *ad/hoc* temsilcilerinin aynı şekilde 1961 Sözleşmesinde olduğu gibi dokunulmazlıkları koruma altına alınmıştır (Sur, 2019: 136).

DİHVS'ye göre diplomasi temsilcilerinin yargı bağışıklığının mutlak olduğu kabul edilmektedir. Bu konuda herhangi bir istisnai düzenleme olmadığı hususu Sözleşmenin 31. maddesi 1. fıkrasında, "... *Kabul eden Devletin cezai yargısından bağışıktır.*" ifadesi ile karara bağlanmıştır (Pazarcı, 1999: 97). Yine 1961 Sözleşmesi mutlak olan bu bağışıklığı sadece diplomasi temsilcilerine değil diplomasi temsilcilerinin aile üyelerine de tanımıştır. DİHVS'nin 37. maddesi 1. fıkrasında; "*Bir diplomatik ajanın beraberinde oturan aile üyeleri kabul eden devletin vatandaşı değilse,*" belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar denmektedir.

DİHVS'ye göre yine diplomasi temsilcilerine sadece resmi görevlerin yerine getirilmesi sırasındaki yargı bağışıklığı konusu "... *resmi görevleri dışında icra ettiği herhangi bir mesleki veya ticari faaliyet ile ilgili bir dava*" -31 Madde, 1.fıkra, 'c' bendi, ile de mutlak dokunulmazlık hakkı tanımıştır. Konsolosluk görevlilerinin sahip olduğu yargı bağışıklığı göz önüne alındığında, diplomasi temsilcilerinin yukarıda da bahsettiğimiz şekliyle herhangi bir suç ayırımı gözetmeksizin bu haktan yararlanacağı görülmektedir. Konsolosluk görevlileri ile diplomasi temsilcileri arasındaki yargı bağışıklığı ayırımında ise 1963 Sözleşmesinde yargı bağışıklığı, 43. maddenin 1.fıkrasında düzenlenmiş; "*Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri, resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden Devlet'in adli ve idari makamlarının yargısına tabi değildirler,*" şeklindeki ifade ile konsolosluk görevlileri için resmi işlemlerle sınırlandırmıştır (KİHVS, 1963). Diplomatik temsilciler açısından yargı bağışıklığının istisnası DİHVS'nin 38. maddesi, 1. fıkrasında düzenlenmiş ve ; "*Kabul eden Devlet tarafından ek ayrıcalık ve bağışıklıklar tanınmadığı takdirde, bu Devletin vatandaşı olan veya orada daimi surette mukim bulunan bir diplomatik ajan, sadece görevlerinin ifası esnasında yapılan resmi işlemler bakımından yargı bağışıklığından ve dokunulmazlıktan yararlanır,*" denmiştir (DİHVS, 1961). DİHVS'nin 37. maddesinin 2. fıkrasında ise; "*Misyonun idari ve teknik kadrosunun üyeleri, beraberinde oturan aile üyeleri ile birlikte, kabul eden Devletin vatandaşı olmamak veya daimi surette orada mukim bulunmamak şartıyla...*" yargı bağışıklığından yararlanır. Aynı maddenin devamındaki düzenlemeye göre "*Misyonun, kabul eden Devletin vatandaşı olmayan veya daimi surette orada mukim bulunmayan hizmet*

kadrosunun üyeleri,'' görevlerinin ifası sırasında yapılan fiiller bakımından bağışıklıktan, yararlanmaktadır (DİHVS, 1961).

Bir diplomasi temsilcisinin kabul eden devlet ülkesinde yargılanmaması, hiç bir zaman o ülkenin kanunlarına uymakla yükümlü olmadığı anlamı taşımaz. Bununla birlikte diplomasi temsilcilerinin bu konudaki kötüye kullanımı, bütün devletlerin üzerinde durdukları bir sorun oluşturmaktadır (Bozkurt vd, 2018: 226).

Diplomatik personel idari ve hukuk davaları açısından da ilkesel olarak yargı bağışıklığına sahip olmaktadır. Bu yargı bağışıklığı vergi, sosyal güvenlik ve iş hukuku davalarını da kapsamaktadır (Pazarcı, 1999: 96). Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 42.maddesine göre diplomatik personelin ve aile mensuplarının resmi görevinin dışında herhangi bir mesleki veya ticari faaliyette bulunmamaları gerekmektedir. Ancak, bu tür faaliyetlerin yapılması halinde ve bu faaliyetlerle ilgili olarak yargı bağışıklığından yararlanmak mümkün olmamaktadır (Pazarcı, 1999: 97).

Diplomatik idari ve teknik personelin aile mensuplarının yargı bağışıklığı gönderen devlet tarafından kaldırılabilir. Bu türden bir bağışıklığın kaldırılması söz konusu olduğunda, bunun daima açıkça yapılması gerekmektedir (Reçber, 2016: 357). DİHVS'nin 32. maddesi, 1. fıkrası; *''Diplomatik ajanların ve 37.madde gereğinçe bağışıklıktan yararlanan şahısların yargı bağışıklığı, gönderen Devlet tarafından kaldırılabilir.''* Aynı maddenin 2. fıkrasında ise bağışıklığın kaldırılmasının açıkça yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (DİHVS, 1961).

Diplomatik personelin veya diğer görevliler tarafından yargı yoluna başvurulması, kişinin esas dava ile ilgili her hangi bir mukabil iddia karşısında yargı bağışıklığını ileri sürmesine engel teşkil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, diplomasi temsilcisinin veya görevlisinin kabul eden devletin mahkemesinde dava açması halinde, bu dava konusuna ilişkin olarak açılacak karşı davalarla ilgili diplomasi temsilcisinin veya görevlinin yargı bağışıklığını ileri sürmesi hakkı kalmamaktadır (Reçber, 2016: 357). Öte yandan, kural olarak, yerli ve yabancı bütün gerçek ve tüzel kişiler, Türk mahkemelerinde davacı ve davalı olarak yer alabilirler. Ancak bu kuralın istisnaları vardır. Örneğin bir devlet, egemenlik işlemlerine ilişkin işlerle ilgili olarak başka bir devletin mahkemeleri önünde yargılanamaz. Bu tür konularda yabancı ülkelerin tam yargı muafiyetleri vardır. Buna karşılık, yabancı bir devletin özel hukuk ilişkilerinden dolayı yargı muafiyeti söz konusu değildir (Aydın, 2006: 68). Bununla birlikte, günümüze egemen olan yaklaşım, devletin bağışıklığının mutlak niteliğini kaybederek, hâkimiyet tasarrufları ile sınırlı bir alanda kabulü yönündedir. Uluslararası hukukta mevcut, genel kabul görür bir kriter henüz bulunmadığından, davaya bakan hakimin somut dava şartları dahilinde yapacağı bir vasıflandırma ile, bu hukuki ilişkinin *''niteliği''*ni belirleyeceği ve buna göre, devletin egemenliğine dayanan işlemlerle sınırlı bir yargı bağışıklığı sağlanabileceği görüşü, etkinlik kazanmış bulunmaktadır (Sargın, 2013:2).

Bu noktada Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün *''Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağışıklık ve Ayrıcalıklar''* konusuna ilişkin 01.03.2008 tarih ve 72/1 sayılı genelgesinin 12. maddesine

göre; ‘... birinci ve ikinci sınıfa mensup kimselere “diplomatik kart”, üçüncü ve dördüncü sınıf mensuplarına ise, “elçilik mensubu kart,” verilmektedir. Dışişleri Bakanlığının 15/04/2005 tarih ve 377.00/2005/PDGY/158412 sayılı yazısı ile ülkemizde bulunan yabancı ülke diplomat ve konsolosların kimlik kartları ile hamillerinin hangi ayrıcalık ve bağışıklardan yararlanacakları açıklığa kavuşturulmuştur. Diplomatik temsilcilere farklı renkte kimlik kartı verilerek yararlanacakları ayrıcalık ve dokunulmazlıklara işaret edilmesi yoluna gidilmiştir. Örneğin; ülkemizde yerleşik büyükelçiliklerdeki diplomatik ajan statüsünde görev yapan personel ile onların 18 yaşından küçük aile bireylerine düzenlenecek kimlik kartı olup, rengi kırmızıdır. Kart sahibinin kişisel dokunulmazlığı vardır ve cezai, medeni ve idari yargı bağışıklığından faydalanır En nihayetinde herhangi bir cezai veya hukuki bir olay karşısında diplomatik temsilcinin diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanıp yararlanmadığı hususunun Adalet Bakanlığı tarafından Dışişleri Bakanlığı’na sorulması gerekmektedir (Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağışıklık ve Ayrıcalıklara İlişkin 72/1 Sayılı Genelge, 2018).

Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin 26. maddesi, diplomatik misyon mensuplarına kabul eden devlette seyahat serbestisi tanımaktadır. Seyahat serbestisi veya görevlerini yerine getirme esnasında diplomatik misyon mensuplarının her zaman için bir suç işlemeleri veya suça karışmaları (trafik kazası vb.) mümkündür. Böyle bir suçun işlenmesi halinde, cumhuriyet başsavcısının ve savcılarının hazırlık soruşturmasını re’sen yapmaları, soruşturmayı kolluk kuvvetlerine bırakmamaları, tüm kanıtların süratle toplanması, bilirkişi incelemesi ve keşif gerektiren hususlar var ise acilen yerine getirilmesi, diplomatik misyon mensubu olduğunu iddia eden şüpheliden diplomatik kartı veya elçilik mensubu kartının talep edilmesi, kart ibrazı halinde, fotokopisinin çekilip onaylandıktan sonra aslının iade edilmesi ve şüphelinin savunmasının kesinlikle alınmaması gerekmektedir (Reçber, 2016: 359). 2008 tarihli genelgede bu işlemlerden sonra suçun türünü, işleniş şeklini, nerede, ne zaman ve kime karşı işlendiğini belirten yazı ile şüphelinin kartının fotokopisinin ivedi olarak Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü’ne faksyla iletilmesi öngörülmektedir. Bu istem üzerine, diplomatik misyon mensubu olduğunu beyan eden şüphelinin diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanıp yararlanmadığı hususu Adalet Bakanlığı tarafından Dışişleri Bakanlığı’ndan araştırılarak, sonuç yine hızla ilgili cumhuriyet başsavcılığına bildirilmektedir. Dışişleri Bakanlığı’ndan alınacak cevaba göre, şüpheli, diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanmıyor ise, hazırlık soruşturmasına devam edilerek yasal işlemin veya eylemin bu çerçevede değerlendirilmesi, şüphelinin diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanması halinde ise, yukarıda belirtilen Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin ilgili düzenlemelerine de atıfta bulunularak düzenlenecek fezlekeye ekli olarak, hazırlık evrakının Adalet Bakanlığına gönderilmesi gerekmektedir (Reçber, 2016:359).

1.5.1.2.Hukuki ve İdari Yargı Bağışıklığı

Kural olarak diplomasi temsilcilerinin, idari ve hukuki davalar bakımından da dokunulmazlıkları vardır. Fakat diplomasi temsilcilerinin sahip olduğu hukuki yargı

bağışıklığı ve cezai yargı bağışıklığında olduğu gibi mutlak değildir. DİHVS'nin 31.maddesinde bu konuya bazı istisnalar getirilmiştir. İlk olarak, kabul eden devlet ülkesinde yer alan özel taşınmaz mallara ilişkin davalarda, hukuki yargı bağışıklığı söz konusu olmaz; 31.maddenin 1.fikrasının a bendi; *“Kabul eden Devletin topraklarında bulunan özel bir taşınmazla ilgili bir aynı hak davası, yeter ki bu taşınmazı, gönderen Devlet adına ve misyon amaçları için kullanılmak üzere diplomatik ajanın tasarrufunda bulunmamış olsun,”* diyerek taşınmazlara ilişkin davaların ancak taşınmaz diplomatik misyon ile alakalı kullanılıyorsa değerlendirileceğini hüküm altına almıştır. İkinci olarak diplomasi temsilcisinin, vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin davalarda, hukuki yargı bağışıklığı bulunmamaktadır. İlgili hüküm sözleşmenin 31. maddesi 1. fıkrası b bendine göre; *“Diplomatik ajanın gönderen Devlet adına değil de bir özel kişi olarak vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin bir dava,”* özel hukuk davası olarak değerlendirilecek ve yargı bağışıklığının dışında tutulacaktır. Üçüncü olarak ise diplomasi temsilcisinin, resmi görevleri dışında, herhangi bir mesleki veya ticari faaliyette bulunması durumunda hukuki yargı bağışıklığına sahip olmaması esastır. Sözleşmenin 31. maddesi 1.fikrasının, c bendinde; *“Diplomatik ajanın kabul eden Devlet dâhilinde resmi görevleri dışında icra ettiği herhangi bir mesleki veya ticari faaliyet ile ilgili bir dava da kural olarak diplomasi temsilcilerini kabul eden devlette herhangi bir mesleki veya ticari faaliyette bulunma hakkı yoktur,”* denilerek diplomasi temsilcisinin bu kuralı ihlal ederek ticari veya mesleki faaliyette bulunması sonucunda doğacak hukuki uyumsuzluklarda yargı dokunulmazlığının olmadığı kabul edilir (DİHVS, 1961).

Bir diplomasi temsilcisinin kabul eden devlet mahkemelerinde açmış olduğu bir hukuk davasına karşı açılacak karşı davalarda da diplomasi temsilcisinin yargı dokunulmazlığını ileri sürmesi mümkün değildir. Bu husus sözleşmenin 32. maddesinin 3.fikrasında; *“Bir diplomatik ajan veya 37. madde gereğince yargı bağışıklığından yararlanan bir şahıs tarafından yargı yoluna başvurulması, onun esas dava ile doğrudan doğruya ilgili herhangi bir mukabil iddia karşısında yargı bağışıklığı ileri sürmesine engel teşkil eder,”* hükmüyle tanzim edilmiştir (DİHVS, 1961).

Yargı dokunulmazlığı, diplomasi temsilcilerinin mahkemelerde tanıklık yapmaya zorlanamamasını da kapsamaktadır. 31. madde 2. fıkrasında; *“Diplomatik ajanın, tanıklık yapmak zorunluluğu yoktur. Ayrıca, diplomatik temsilciler aleyhine cebri icraya başvurulamaz.”* Aynı maddenin 3. fıkrasında; *“Bu maddenin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde öngörülen haller dışında bir diplomatik ajan hakkında hiçbir icra önlemi alınamaz,”* şeklinde düzenlenmiştir. Burada zikredilen hususlar ise; kabul eden devletin topraklarında bulunan özel bir taşınmazla ilgili bir aynı hak davasında taşınmazın gönderen devletin tasarrufunda bulunmamış olması şartıyla açılan davalarda yargı bağışıklığını ileri süremeyecektir. Diplomatik ajanın gönderen devlet adına değil de bir özel kişi olarak vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin bir dava açtığında ve diplomatik ajanın kabul eden devlet dahilinde resmi görevleri dışında icra ettiği herhangi bir meslekî veya ticarî faaliyet ile ilgili bir davada yargıdan bağışık olduğu kabul edilmemektedir (DİHVS, 1961).

İdari ve teknik personel, kabul eden devletin tabiiyetinde olmama ve sürekli ikametgâhının bu devlette bulunmaması şartıyla, idari ve hukuki davalardan bağışık tutulurlar. Fakat bu bağışıklık yalnızca görevleriyle ilgili işlem ve eylemler için geçerlidir. Bu hususa ilişkin olarak 37. madde 2. fıkrası; “*Misyonun idari ve teknik kadrosunun üyeleri, beraberinde oturan aile üyeleri ile birlikte, kabul eden Devletin vatandaşı olmamak veya daimi surette orada mukim bulunmamak şartıyla, 29 ile 35. maddelerde belirtilen ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar,*” demektedir (DİHVS, 1961). Ancak 31. maddenin 1. fıkrasında öngörülen, “*kabul eden Devletin medeni ve idari yargısından bağışıklık görevin ifası dışında yapılan fiilleri kapsamaz,*” bu bağışıklığın sınırları çizilmiştir. Bu kişiler, keza, ilk yerleşmeleri sırasında ithal olunan eşyaları için 36. maddenin 1. fıkrasında belirtilen ayrıcalıklardan da yararlanırlar (DİHVS, 1961: madde 36). Yine hizmet personeli bakımından ise, 37. madde 3. fıkrası; “*Misyonun, kabul eden Devletin vatandaşı olmayan veya daimi surette orada mukim bulunmayan hizmet kadrosunun üyeleri; görevlerinin ifası sırasında yapılan fiiller bakımından bağışıklıktan, işleri dolayısıyla aldıkları ücretlere ilişkin vergi ve resim bağışıklığından ve 33. maddede belirtilen bağışıklıktan yararlanırlar,*” diyerek hizmet personeli de bir bakıma kapsama almıştır (DİHVS, 1961). Hizmet personeli için kabul eden devletin tabiiyetinde olmama ve sürekli ikametgâhının bu devlette bulunmama şartıyla, yalnızca görevleriyle ilgili faaliyetleri için idari ve hukuki yargı bağışıklığı söz konusudur. 1961 Sözleşmesinin 42. maddesi; “*Diplomatik ajan kabul eden Devlette şahsi kazanç maksadı ile herhangi bir mesleki veya ticari faaliyette bulunamaz,*” ifadesiyle diplomatik personelin kabul eden devlette şahsi kazanç maksadıyla herhangi bir mesleki ve ticari faaliyette bulunma hakkı olmadığı belirtilmiştir. Haliyle böyle bir faaliyetin yürütülmesi durumunda yargı dokunulmazlığından yararlanmak mümkün olmayacaktır (DİHVS, 1961).

Yukarıdaki hükümler doğrultusunda 1961 Sözleşmesi özel ve idari davalarda diplomasi temsilcilerinin muafiyetlerinin sınırlarını belirlemiş olmakla birlikte uygulamada ortaya çıkan asıl sorun diplomatik temsilcilerin yargılanması ile devletlerin yükümlülükleri arasındaki ayrımın birbirleriyle çatışması ve de bağışıklık üzerinden ceza sızlandırılmamayı sağlama şeklinde ortaya çıkması olarak açıklanabilir. Uluslararası hukukta devlet bağışıklığı ve devlet dokunulmazlığı ile diplomatik bağışıklık ve dokunulmazlık arasında bir ayrım yapılmaktadır (Kaya ve Acer, 2010: 131). Devletlerin bağışıklığı ile kişilerin eylemlerinden kaynaklı bireysel olarak sorumlu tutulmaması, tüm devletlerin hem cezai hem de hukuki yargı yetkisini kullanamaması ve de hukukun amacını sınırlamak olarak değerlendirilebilir. Burada sadece devletin ve kişilerin yargı bağışıklığı konusu dışında iç hukuk uygulamaları açısından da temel bir takım farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. İç hukukumuzda uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler açısından Türk Hukuku belli bir döneme kadar özel hukuktan kaynaklanan davalar açısından da yabancı devletlere tam ve kesin yargı bağışıklığı tanımıştır (Aybay, 2007: 109).

Türk mahkemelerinin ve Yargıtay’ın bu konudaki “geleneksel” tutumu, yabancı devletlere “kesin” bağışıklık tanımak olmuştur. 1982 yılında “Milletlerarası Özel Hukuk” ve “Usul Hukuku” Hakkındaki Kanun’un (MÖHUK) yürürlüğe girmesine kadar süren bu tutumun sonucu olarak; yabancı devlet aleyhine açılan davalar, davanın konusu ne olursa olsun, hep reddedilmiştir (Aybay, 2007: 110). Asıl olan devletin egemenlik yetkisine dayanan

fiillere ilişkin tam ve kesin bir bağışıklık alanı sağlanırken, devletin hususi bir şahıs gibi hareket ettiği hallerde ise bağışıklık ve ayrıcalıklar tanınmamasıdır.

Yabancı devlete her koşulda bağışıklık tanınmasını gerektiren “kesin bağışıklık” anlayışına karşı “sınırlı bağışıklık” kavramı ortaya çıkmıştır (Aybay, 2007: 109).“Sınırlı bağışıklık” anlayışı, devletin “devlet” olarak giriştiği işler ve eylemler ile endüstriyel ve ticari alanlardaki etkinlikleri arasındaki ayrıma dayanır. “Sınırlı bağışıklık” anlayışına göre, devlet “egemenlik” yetkisine dayanarak gerçekleşen eylem ve işlemleriyle ilgili olarak yargı bağışıklığından yararlanmasını sürdürecektir ama “devlet sıfatıyla” değil de, sıradan bir özel hukuk kişisi olarak giriştiği işlerden ve eylemlerinden dolayı yargı bağışıklığı söz konusu olmayacaktır (Aybay, 2007: 109).

1982 yılında yürürlüğe giren MÖHUK’un (mülga) konuya ilişkin 33. maddesi ile yabancı devlete, özel hukuk ilişkilerinden doğan hukuki uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti tanınmayacağını öngörmüş, yabancı devletin egemenlikten kaynaklanan eylem veya işlemleri ile özel hukuktan kaynaklanan eylem ve işlemlerini ayırt etmiş, böylece ilgili dönemde pek çok devlet tarafından benimsenmiş olan sınırlı bağışıklık ilkesine geçilmiştir (Gökçe, 2014:101). Böylelikle devletler ve devlet iştirakleri, taraf oldukları özel hukuk sözleşmelerini ihlal ettikleri gerekçesiyle yabancı mahkemelerde yargılanmaya başlamışlardır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, devletlerin kendi vatandaşlarını, yabancı bir devlet aleyhine yasal bir girişimde bulunmak istediklerinde başvurabilecekleri bir merciden yoksun bırakmanın getireceği ekonomik ve siyasi maliyetler etkili olmuştur (Gökçe, 2014: 95).

Sınırlı yargı bağışıklığı ilkesinin benimsenmesinin temel nedenleri devletlere tanınan yargı bağışıklığı ile diplomatik temsilciye tanınan yargı bağışıklığı arasındaki ayrımdır. Diplomatik temsilcilere tanınan bağışıklık ise diplomatların buldukları ülkede kendi devletlerini gereği gibi temsil etmeleri, görevlerini ifa edebilmeleri gereğinden kaynaklanmaktadır (Toluner, 1996: 366). Diplomatik temsilcinin temsil ettiği devletin bir organı sıfatıyla yaptığı işlemler onun resmi işlemlerini oluşturur (Gündüz, 2018: 115). Devletin yargı bağışıklığının hukuki temelleri çeşitli görüşler çerçevesinde açıklansa da, günümüzde baskın olan görüş, yargı bağışıklığının devletlerin egemen eşitliği ilkesine dayandığı ve genel uygulama ile pekiştirilmiş bir uluslararası teamüli hukuku kuralı olduğudur (Akkutay, 2014: 100). Günümüz uluslararası hukuk öğretisinde, uluslararası barış ve adaletin devamı için tüm uluslararası toplumun menfaatlerinin ihlal edilemez ve vazgeçilemez temel hukuk kuralları çerçevesinde korunabileceği kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle uluslararası hukukta da iç hukuktaki gibi bir kamu düzeni vardır (Akkutay, 2014: 102).

Buradaki başka bir ayırım ise devletin yargı bağışıklığı uluslararası hukukun genel ilkelerine göre şekillenirken diplomasi temsilcisinin hukuki durumu ise 1961 Viyana Sözleşmesinin ilgili hükümleri doğrultusunda kabul eden devlette görevlerini gereği gibi yerine getirilmesi prensibi çerçevesinde tanınan özel bir statü ile gerçekleşmektedir. 1982 yılında yürürlüğe giren eski MÖHUK Yabancı devletin yargı muafiyetinden yararlanamayacağı haller başlığı ile; 49. maddesi, 1. fıkrası; ”Yabancı devlete, özel hukuk

ilişkilerinden doğan hukuki uyumsuzluklarda yargı muafiyeti tanınmaz,” hükmüne yer vermiştir (Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, 2007).

Yukarıda cezai yargı başlığı altında da bahsettiğimiz bir hususu burada yenilememiz gerekmektedir. 1961 Sözleşmesi yargı bağışıklığından muafiyeti belli bir şarta bağlamıştır. 1961 Sözleşmesinin 31. maddesi, 1. fıkrası;”.. *yargı bağışıklığı, gönderen Devlet tarafından kaldırılabilir,*” demekte aynı maddenin 2. fıkrasında; “*bağışıklığın kaldırılması daima açıkça yapılmalıdır,*” denilerek bu muafiyete kaynaklık edecek hususu belli ölçüde yazılı yönetime işaret edilmektedir. Buradaki hususla 1.fıkıradaki belirtilen devletin feragatinin belli ölçüde sınırlandırıldığı görülmektedir. Yargı bağışıklığından yararlanan temsilcinin açtığı davaya ilişkin karşı davalarda sahip olduğu ayrıcalığı ileri sürememesi devletin feragatine ve iradesine ilişkin bir kısıtlama olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan mahkeme kararlarının ne derece icra edilip edilemeyeceği konusu da bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuki ve idari davalar bakımından yargı bağışıklığının kaldırılması, dava sonucunda verilen hükmün icrası açısından da yargı bağışıklığının kaldırıldığı anlamına gelmemektedir. Dava sonucunda verilen hükmün icrası için de ayrıca bir bağışıklığın kaldırılması kararı gerekli olmaktadır (Reçber, 2016: 358). DİHVS’nin 37. madde 2. fıkrasında belirtilen gönderen devlet açısından yargı bağışıklığının kaldırılmasının açıkça yapılması için öngörülen durumun, ayrıca mahkeme kararlarının icrası açısından da açıkça yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

1961 Viyana Sözleşmesi ile diplomatik temsilci için öngörülen bir diğer husus ise, 31. maddenin, 2. fıkrasında düzenlendiği üzere diplomatik ajanın tanıklık yapma zorunluluğunun bulunmamasıdır. Diplomasi temsilcisinin mahkemelerde tanıklık yapma zorunluluğunun bulunmaması yargı dokunulmazlığının bir sonucudur. Bu kural hem hukuk davalarında ve idari davalarda hem de ceza davalarında geçerlidir. Tanıklık yapma konusundaki takdir tamamen temsilcinin kendisindedir. Temsilcinin tanıklık yapması diplomasi yoluyla gerçekleşir. Temsilcinin tanıklık yapmak istememesi durumunda ise uluslararası yardımlaşma kuralları çerçevesinde istinabe yoluyla dinlenmesi için kendi ülkesine tebligat gönderilmesi esastır. İstinabe yoluyla yapılacak için yöntem Adalet Bakanlığının Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün 16.11.2011 tarihli Uluslararası Adli Tebligat İşlemlerine ilişkin 63/3 nolu genelgesiyle düzenlenmiştir (Uluslararası Adli Tebligat İşlemlerine İlişkin 63/3 Sayılı Genelge, 2011).

Türkiye’de iç hukuk itibarıyla diplomatik personelin yargı bağışıklığına ilişkin düzenlemeleri Bakanlar Kurulu’nun 20.08.1959 tarihli ve 4/12059 sayılı Tebligat Tüzüğü’nün 45. maddesinin son bendinde tespit etmek mümkündür. Bu bende göre , Türkiye de kendilerine tebligat yapılamayacak olan elçi, elçilik katibi gibi kimseler Adalet Bakanlığı’nın Dışişleri Bakanlığı ile istişaresi sonucunda çıkaracağı tebliğlerde belirtmiştir (Reçber, 2016:358). Adalet Bakanlığının Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün 16.11.2011 tarihli Uluslararası Adli Tebligat İşlemlerine ilişkin 63/3 nolu genelgenin Genel Hükümler başlığı ile 2. maddesine istinaden; Türkiye, bir çok devlet ile tebligat taleplerinin yerine getirilmesi için iki taraflı adli yardımlaşma anlaşmaları imzalamış ve aynı zamanda bu konuda en önemli uluslararası kaynakları oluşturan 1954 tarihli Hukuk Usulüne Dair Lahey Sözleşmesi ile 1965 tarihli Hukuki ve Ticari Konularda Adli ve Gayri Adli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Sözleşme’ye taraf olmuştur. Aynı Genelgenin

Yabancı Devlet Diplomatik Temsilcilerine Tebligat 39. maddesi; “*Diplomatik ayrıcalığı bulunan misyon mensupları ile elçilik veya konsolosluklarda görevli kişilerle ilgili dava ve icra takiplerinde,*” Türkiye’nin de taraf olduğu Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin 22, 30, 31 ve 37. maddeleri hükümleri ile Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin 31, 33, 43, 53, 58 ve 70. maddeleri hükümlerinin de göz önünde tutulması gerekir, denmektedir (Uluslararası Adli Tebligat İşlemlerine İlişkin 63/3 Sayılı Genelge, 2011).

Diplomatik temsilcilere yapılacak tebligatların aynı genelgenin hükümleri çerçevesinde Dışişleri Bakanlığı aracılığı yapılması gerektiği karar altına alınmıştır. Ayrıca 5178 sayılı MÖHUK 49. maddesi, 2. fıkrası; “*Bu gibi uyumsuzluklarda yabancı devletin diplomatik temsilcilerine tebligat yapılabilir,*” denilerek yargı muafiyetinin tanınmadığı durumlarda temsilciye tebligat yapılabileceği belirtilmiştir (Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, 2007).

İKİNCİ BÖLÜM

2.KONSOLOSLUK HUKUKU

2.1.1963 TARİHLİ KONSOLOSLUK İLİŞKİLERİ HAKKINDA VİYANA SÖZLEŞMESİNE GÖRE; KONSOLOSLARIN DOKUNULMAZLIK VE BAĞIŞIKLIKLARI

Konsolosluk hukuku uluslararası alanda kabul edilen 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi ile hüküm altına alınmıştır. Bugünkü anlamda konsoloslar, yabancı memleketlerin şehir ve limanlarında kendilerini atayan devletlerin ticari ve hukuki çıkarlarını korumak ve geliştirmek ve vatandaşlarını himaye etmekle görevli resmi memurlardır (Çelik, 1987a: 359). Devletler arasında konsolosluk ilişkileri anlaşma ile kurulur ve düzenlenir. Konsoloslar siyasi temsilci olmadıkları için, gönderildikleri devlet hükümetinin yanında görevlendirilmezler (Çelik, 1987a: 359).

Konsolos, ticari ve hukuki bakımdan bir devletin kendisinin veya vatandaşlarının, gereksinim duyduğu, işlemleri yapmak, çıkarlarına hizmet ve bunları korumak için, başka bir devlet ülkesinde görevlendirdiği diplomatik niteliği bulunmayan resmi görevlidir (Bozkurt vd, 2018: 235). Diploması temsilcilerinde olduğu gibi konsoloslar da gönderildikleri devleti temsil ederler. Ancak, konsoloslar siyasi ilişkilerden daha çok idari işlerle ilgilenirler. Konsolosluk ilişkisinin kurulmasının temel sebebi, yurt dışında bulunan vatandaşların işlerinin kolaylaştırılması, daha açık bir ifadeyle ana vatan ile yabancı ülke arasında bir köprü kurulmasıdır. Noterlik işlemleri, askerlik işlemleri, pasaport verilmesi, yabancılara vize verilmesi, ticari işlerde kolaylık sağlanması, hukuki yardım sağlanması ilk akla gelen konsolosluk işlemleridir. Özellikle yabancı ülkede bulunan vatandaşın her tür yardım için başvuracağı ilk yer, konsolosluklardır (Aksar, 2017: 314).

2.1.1.KONSOLOSLARIN DOKUNULMAZLIK VE BAĞIŞIKLIKLARI

Konsolosluk dokunulmazlığı ve ayrıcalıkları, diploması dokunulmazlığı ve ayrıcalıklarına benzemekle birlikte, kapsam olarak çok daha sınırlıdır. En temel farklılık konsolosların, ceza ve hukuk davaları açısından sadece görevleri ile ilgili konularda dokunulmazlıklarının bulunmasıdır (Aksar, 2017: 312). Diploması temsilcisiyle mukayese edilmek istenirse en bariz niteliği, konsolosların temsil sıfatlarının olmamasıdır (Yaşar, 1972: 39).

Diğer bir fark da, diploması temsilcilerinin, hukuki statülerini belirten kaideler genel olarak teamül olduğu halde, konsoloslarınki genel olarak sözleşmeye dayanır (Yaşar, 1972: 39). Konsoloslar da bazı ayrıcalık ve bağışıklardan yararlanırlar. Bu konuda gözden kaçırılmaması gereken husus, diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklarının eski çağlardan beri yerleşmiş ve gelişmiş bulunan teamül kurallarıyla düzenlenmiş olmasına karşılık konsoloslara tanınan ayrıcalık ve bağışıklıkların kökenin ve dayanağının, 1963 Viyana Sözleşmesine kadar iki taraflı konsolosluk anlaşmaları olmuştur (Çelik, 1987a: 368).

Bu sınır çerçevesinde, konsolosların gözaltına alınmaması, tutuklanmaması veya ceza davası ile muhatap olmaması söz konusudur. Bunun dışında konsolosların görevlerini rahat biçimde yerine getirebilmeleri için, diplomasi temsilcilerine tanınan ayrıcalık ve dokunulmazlıklar benzer şekilde uygulanmaktadır. Bu anlamda, konsolosların bina ve araç dokunulmazlığı, arşiv ve belge dokunulmazlığı, vergi ve gümrük ayrıcalığı mevcuttur (Aksar, 2017: 312).

KİHVS'ye göre dokunulmazlık ve ayrıcalıkları sözleşmenin 28. maddesi ile düzenlenmiştir. Buna göre, kabul eden devlet konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesi amacıyla gerekli kolaylıkları vermekle yükümlüdür. Ayrıntılı bir okumayla konsoloslara tanınan ayrıcalık ve bağışıklıklar diplomasi temsilcilerine tanınan ayrıcalık ve bağışıklıklardan farklılaşmakta ve konsolosların ayrıcalık ve bağışıklıklarına görevleri kapsamında bir sınırlama getirilmektedir.

Diplomasi temsilcileri, görevlileri ve ailelerinin dokunulmazlık ve ayrıcalıkları ile kıyaslandığında, konsolosluk görevlileri ve aile mensuplarının belli şartların varlığı halinde oldukça dar bir dokunulmazlık veya ayrıcalığı bulunmaktadır. Buradaki en önemli sınırlama yukarıda da değinildiği üzere dokunulmazlık ve ayrıcalığın görevle ilgili olmasıdır. Dolayısıyla, görev dışı olaylara bağlı olarak konsolosluk görevlilerinin ve görevle bir bağı kurulamayacağı için çoğu kez aile üyelerinin dokunulmazlık ve ayrıcalıktan faydalanması mümkün olmamaktadır (Aksar, 2017: 315). Ancak genelde kabul eden devlet açısından konsolosluk memurlarıyla beraber aile efradı da uluslararası hukukta yerleşmiş uygulamaya göre ayrıcalık ve bağışıklardan yararlanmaktadır. Bunun istinası sadece kişi dokunulmazlığı açısından konsolosluk memurlarına tanınmış olan dokunulmazlıklardan aile üyelerinin yararlanamamasıdır.

Bu kapsamda, görevle ilgili olmak kaydıyla, konsolosluk görevlilerinin faydalanabileceği en önemli dokunulmazlık ve ayrıcalıklar arasında kişi ve yargı dokunulmazlığı ile gümrük ve vergi ayrıcalığı gelmektedir (Aksar, 2017: 315). İç hukukumuz açısından da devletler arasında konsolosluk ilişkisi kurulması hususu karşılıklı konsolosluk anlaşmalarına dayandırılmıştır. 1963 Viyana Sözleşmesine kadar bu antlaşmalar ilgili sözleşmenin hükümlerine belki de kaynaklık edecek bir takım maddeler içermekteyken bu dönemden sonra yapılan birçok karşılıklı antlaşmada 1963 Viyana Sözleşmesinin hükümlerine paralellik arz edecek maddelere yer verilmiştir. Diplomasi ilişkileri, uluslararası teamül hukuk kuralı ve antlaşma hükümleri temelinde düzenlenmesine karşın, konsolosluk ilişkilerinin mutlaka ya iki taraflı antlaşma yoluyla yada Viyana Konsolosluk Sözleşmesi hükümleriyle içeriğinin belli olması gerekir (Aksar, 2017: 315).

2.1.1.1. Kişi Dokunulmazlığı

Konsoloslara tanınan kişi dokunulmazlığı, diplomasi ajanlarına tanınan dokunulmazlık gibi kesin değildir. Bu dokunulmazlık diplomasi ajanı bakımından, görevle bulunduğu yabancı ülkede hiçbir sebep ve bahane ile tutuklanamayacağı, kendisine hiçbir

zorlama tedbiri uygulanamayacağı anlamında olmasına karşılık, konsoloslar ancak resmi memuriyetleri bakımından bundan yararlanırlar (Çelik, 1987a: 368).

1963 Viyana Sözleşmesinin 40. maddesinde, konsolosluk memurlarının korunması başlığı ile; *‘‘Kabul eden Devlet, Konsolosluk memurlarına onlara gösterilmesi gereken saygı ile muamele eder ve onların şahıslarına, hürriyetlerine ve onurlarına yapılabilecek her türlü tecavüzleri önlemek amacıyla gerekli bütün tedbirleri alacaktır’’*. Sözleşmenin 42. maddesinde de; *‘‘Tutuklama, gözaltına alma veya kovuşturma durumunda bunun yazılı olarak bildirilmesi gerekir,’’* demek suretiyle usul şartı belirlenmiştir. Kabul eden devletin kovuşturmaya tabi tuttuğu kişi konsolosluk personeli ise, durumdan konsolosluk şefini, kovuşturmanın muhatabı konsolosluk şefi ise, gönderen devleti diplomatik yoldan haberdar etmek durumundadır (Reçber, 2016: 403).

Konsolosluk memurlarının gözaltına alınmaları ve tutuklanmaları ancak ağır bir suç halinde ve yetkili adli makamın kararı ile olmaktadır. Bahsettiğimiz bu durum saklı kalmak kaydıyla, kesinleşmiş adli bir kararın uygulanması dışında, konsolosluk memurları hapsedilememekte ve herhangi bir şekilde kişisel hürriyetleri kısıtlanmaya tabi tutulamamaktadır (Reçber, 2016: 403). Bu hususa ilişkin olarak KİHVS'nin 41. maddesi; Konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığını düzenlediği 1. fıkrasında; *‘‘Konsolosluk memurlarının tutuklanmaları veya göz altına alınmaları, ancak, ağır bir suç halinde ve yetkili adli makamın kararı ile olur,’’* diyerek tutuklama ya da göz altılarda kullanılacak esasları belirlemiştir. Aynı maddenin devamı 2. fıkrasında ise; *‘‘Bu Maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal saklı kalmak üzere kesinleşmiş adli bir kararın uygulanması dışında, konsolosluk memurları hapsedilemez ve herhangi bir şekilde kişisel hürriyetleri kısıtlanmaya tabi tutulamaz,’’* denerek tutuklama veya göz altının istisnai durumunun olması gerekliliğinin altı çizilmiştir (KİHVS, 1963).

Bu noktada temel bir ayırım ortaya çıkmakta *‘‘ağır suç’’* kavramının anlamı açısından devletlerin iç hukuklarında ve uluslararası hukukta farklılıklar karşımıza çıkabilmektedir. Doktrinde kimi yazarlar kişi dokunulmazlığı ve yargı bağımsızlığının ayrı kurumlar olduğunu belirttikten sonra, konsolosluk memurunun yargı dokunulmazlığından yararlanamadığı hallerde *‘‘ağır suç’’* niteliği taşımayan suçlarla ilgili olarak kişi dokunulmazlığından yararlanabileceklerini ifade ederler (Ökçün, 1972: 174).

Konsolosluk memurlarının suç işlemleri durumunda gözaltına alınmaları, tutuklanmaları ve hapis edilmelerinin ancak belirli şartlarda mümkün olduğu açıktır. KİHVS'nin 41. maddesinde *‘‘konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığı’’* başlığı altında konsolosların gözaltına alınması, tutuklanması veya hapis edilmesi hallerini yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi düzenlemiştir. Yine burada başka bir ayırım olarak konsolosların hem resmi memuriyetleri bakımından kişi dokunulmazlığından faydalanabileceklerini hem ağır suç teşkil etmeyecek hususlar açısından yargı dokunulmazlığından bağımsız olduklarını kabul etmemiz gerekecektir.

İç hukukumuz açısından Türk Ceza Kanunu'nda ceza çeşitleri farklı sınıflara ayrılmıştır. hükümler çerçevesinde karşımıza çıkabilmektedir. Ceza hukukumuzda on yıl ve

üzeri ceza gerektiren suçlar ağır suç olarak nitelendirilmektedir. KİHVS'nin hükümleri ise ağır suç kavramına herhangi bir atıf yapmamıştır.

Ülkeler arasında teati edilen karşılıklı konsolosluk antlaşmalarında da konsolosların hürriyeti bağlayıcı ceza alması durumunda uygulanacak hükümler detaylandırılmıştır. Örneğin; 1986 tarihli Türkiye-Suriye arasında yapılan konsolosluk sözleşmesinin 18. maddesinin, 1. fıkrasında; *Konsolosluk memurları ancak, resmi görevlerinin yerine getirilmesinin dışında işledikleri suçlardan ötürü ve bu fiilin kabul eden Devletin mevzuatına göre hürriyeti sınırlayıcı 5 yılı aşkın bir cezayı gerektirdiği hallerde ve yetkili adli makamın kararı üzerine tutuklanabilir veya gözaltına alınabilir*”, şeklindeki hükmüyle, kabul eden devletin kanunlarının en az 5 yıllık bir cezayı gerektiren suçlar kapsamında konsolosluk memurlarının tutuklanabileceği karara bağlanmıştır (Türkiye- Suriye Konsolosluk Sözleşmesi, 1986).

İç hukukumuz açısından konsolosun veya konsolosluk görevlilerinin muafiyetleri dışında kalan durumlarda yargılanabildiklerini görüyoruz (Milliyet, 2017). Konsolosluk memurlarının aile üyelerinin de yargı muafiyetinin istisnalarından belli bir takım olaylarda yararlanamadıkları olmuştur (CNNTÜRK, 2015). Yine özel hukukun kapsamı içinde yer alan konularda da konsolosların ceza aldıkları görülmektedir (Sözcü, 2015). 1991 yılında Irak Konsololuğundan ateş açılması sonrası, iki kişinin ölümü ile sonuçlanan olayda da konsoloslukta ateşe olarak çalışan kişi konsolosluk binasına girilerek gözaltına alınmış, ve sonrasında yargılandığı davada Türk mahkemelerince “idam” cezasına çarptırılarak “tahrik” indirimi nedeniyle 30 yıl hapis cezası almış, 8 ay Türkiye’de hapis yattıktan sonra özel bir anlaşmayla, konsolosluk görevlisi Irak’a teslim edilmiştir (Yeni Şafak, 16 Ekim 2018).

Konsolosların kişi dokunulmazlığına ilişkin bir diğer husus ise KİHVS'nin 41. maddesi 3. fıkrasında düzenlenmiştir, Buna göre; *“Aleyhine cezai bir dava ikame edilen konsolosluk memuru yetkili makamların önüne çıkmak zorundadır”*. Bununla beraber dava, konsolosluk memurunun resmi durumu icabı kendisine gösterilmesi gereken saygı ile ve bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen hal hariç olmak üzere, konsolosluk işlemlerinin yerine getirilmesini en az etkileyecek biçimde yürütülecektir. Bu maddenin 1. fıkrasında zikredilen hallerde, bir konsolosluk memurunun gözaltına alınması kaçınılmaz olduğu takdirde, aleyhine ikame edilecek dava en kısa zamanda açılmalıdır hükmüne yer verilmiştir.

Ağır suç işleme ve adli makamın kararı hallerinde bir konsolosluk memurunun gözaltına alınması kaçınılmaz olduğu takdirde aleyhine görülecek davanın en kısa zamanda açılması gerekmektedir (Reçber, 2016: 403). KİHVS’de kişi dokunulmazlığının mutlak bir yapısı bulunmamaktadır. Ancak istisnai de olsa tıpkı diplomatik dokunulmazlıkta olduğu gibi kişi dokunulmazlığına etki etmeyecek uygulamalara da başvurulduğu görülmektedir. Örneğin; delillerin toplanması, delilleri korumaya yönelik faaliyetler, istinabe talepleri veya meşru müdafaa hakkına dayanan fiilleri bu çerçevede değerlendirebiliriz.

Cemal Kaşıkçı cinayetinde ise üzerinde durulan en önemli konu ise Başkonsolosun gözaltına alınabileceği yönündeki tartışmalarıdır. Suudi Arabistan’ın Levent’teki İstanbul Başkonsolosluğu’na giriş yapan Kaşıkçı, alınan bilgilere göre ilk olarak Başkonsolos Muhammed El Katibi tarafından ağırlandı. Binaya önceden verilmiş randevu üzere gelen ve

Katibi ile odasında bir süre sohbet eden Kaşıkçı, odaya giren 2 kişi tarafından derdest edildi (Yeni Şafak, 12 Ekim 2018). Suudi Savcısının yürüttüğü soruşturmada Türk makamlarının verdiği bilgilere dayanılarak bir dizi şüphelinin ifadesine başvuruldu. Açıklamaya göre, şüpheliler Kaşıkçı'yı Riyad'a dönmeye ikna etmeye çalıştı; bu konuşma başkonsolos El Katibi'nin huzurunda gerçekleşti; Durum, Kaşıkçı ile Şüpheliler arasında çıkan kavgayla daha da kötüleşti ve durum Kaşıkçı'nın ölümüne yol açtı, şüpheliler daha sonra Kaşıkçı'nın ölümünü gizlemeye çalıştı (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 29). Şu halde Başkonsolos Kaşıkçı Cinayetinin en önemli tanığı konumundadır. Aynı zamanda Suudi Arabistan'dan gelecek olan İnfaz Timinden haberdar olduğu konusunda bilgisinin olduğuda belirtilmektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 16). Başkonsolosun gözaltına alınabilmesi KİHVS'nin 41. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen şartlara tabidir. Başkonsolos dışında konsolosluk personeli içinde aynı koşullar geçerlidir. Cemal Kaşıkçı Cinayeti ile Türkiye'nin cinayet sonrası temizliğe katılmakla suçladığı Suudi konsolosluk personelinden iki kişi de 18 Ekim 2018'de Türkiye'den ayrılmıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 28). Türk makamları cinayet sonrası konsoloslukta çalışan Türk personelin ifadesine başvurmuş Suudi Konsolosluk çalışanlarının aynı tarihlerde ifadeleri alınmamıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 28). Konsolosluk çalışanlarının da şüpheli olarak ifadeye çağrılabilmesi için yetkili adli makamının kararı olması gerekmektedir. Konsolosluk personelinin zorla ifadeye çağrılması veya tanıklık yapmaya zorlanması KİHVS hükümlerince mümkün değildir. Bunun yanında şüpheli konsolosluk personelinin kaçmaya çalışması da onların gözaltına alınmasına neden olabilecek bir durum değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi tutuklama, gözaltına alma veya kovuşturma durumunda bunun yazılı olarak yapılması ve diplomatik yoldan da gönderen devlete bildirilmesi gerekmektedir.

İç hukukumuzda yapılan düzenlemelerde KİHVS'nin ilgili hükümleriyle paralellik göstermektedir. Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağımsızlık ve Ayrıcalıkları Hakkında 01.03.2008 tarih 72/1 nolu Genelgenin 9. maddesi KİHVS'nin 41. maddesiyle benzer şekilde düzenlemiştir. Aynı genelgenin 10. maddesi, Sözleşmenin yargı bağımsızlığını düzenleyen 43. maddesinin 1. fıkrası ile benzerlik arz eder. Buna göre; *“Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri, resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden Devlet'in adli ve idari makamlarının yargısına tabi değildirler.”* Genelge'nin 14. maddesi diplomatik misyon mensuplarının suç işlemesi durumunda yapılacakları listelemektedir. Burada hareketle konsolosluk personelinin de aynı kurallara tâbi olduğu söylenebilir (Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağımsızlık ve Ayrıcalıklara İlişkin 72/1 Sayılı Genelge, 2008). Buna göre;

- a) Cumhuriyet başsavcı ve savcılarının soruşturmayı re'sen yapmaları, kolluk kuvvetlerine bırakmamaları,
- b) Tüm kanıtların süratle toplanması, bilirkişi incelemesi ve keşif gerektiren hususlar var ise acilen yerine getirilmesi,
- c) Diplomatik misyon mensubu olduğunu iddia eden şüpheliden diplomatik kartı veya elçilik mensubu kartının talep edilmesi,

- d) Kart ibrazı halinde, fotokopisinin çekilip onaylandıktan sonra aslının iade edilmesi,
- e) Şüphelinin savunmasının kesinlikle alınmaması, gerekmektedir.

Bu durumda sadece soruşturma evrakı tanzim edilmekte aynı genelgenin 16. maddesine göre; *"Diplomatik bağışıklık ve ayrıcalıklardan yararlanan diplomatik misyon mensubu hakkındaki soruşturma evrakı diplomatik kanaldan "Gönderen Devlet" yetkili makamlarına iletilerek vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu Ülkelerin yargı organlarıncı gereğinin takdir ve ifası sağlanmış olacaktır"*, hükmüyle suç işleyen temsilcinin eylemi, gönderen devletin yargı organlarının takdirine bırakılmaktadır (Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağışıklık ve Ayrıcalıklara İlişkin 72/1 Sayılı Genelge, 2008).

Suç işleme durumu meslekten konsoloslar ile fahri konsolosların kişi dokunulmazlığı farklılık göstermektedir (Bozkurt vd, 2018:238). Bu husus Sözleşmenin 63. maddesinde, Ceza Davası başlığı ile; *"Bir fahri konsolosluk memuruna karşı bir ceza davası açıldığı zaman, bu memur yetkili merciler önüne çıkmakla yükümlüdür,"* ifadesiyle düzenlenmiştir. Bununla beraber, tutuklanmış veya gözaltına alınmış bulunması hali müstesna olmak üzere söz konusu memura resmi sıfatından ötürü gerekli saygının gösterilmesi ve kovuşturmanın konsolosluk görevlerini en az aksatacak tarzda yürütülmesi esasır. Sonuç olarak fahri konsoloslar buldukları ülkenin yargı yetkisinden muaf değillerdir (KİHVS, 1963).

2.1.1.2.Bina Dokunulmazlığı

KİHVS'ye göre; konsolosluk binalarının, konsolosluk işleri için kullanılan kısımlarına girilemez, bu yerler dokunulmaz olup, konsolosluk binasının bunun dışında kalan yerleri ile başkonsolosun ve konsolosun geçici veya daimi konutları dokunulmazlıktan yararlanamaz. Bu hususlar, KİHVS'nin 31. maddesinde açıklanmıştır. Maddenin 2.fikrasında düzenlendiği üzere; *"Kabul eden Devlet makamları, konsolosluk şefinin, onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen Devlet'in diplomatik temsilcilik şefinin muvafakati dışında, konsolosluk binalarının münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan kısmına giremezler"*. Bununla beraber, acil koruma tedbirleri alınmasını gerektiren yangın, benzeri bir durum veya felaket halinde konsolosluk şefinin zımnen rızasının alınmış olduğu varsayılır.

Bina dokunulmazlığı açısından değerlendirdiğimizde Kaşıkçı Raporunda; Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesiyle, "cinayet" konsolosluk konutuna müdahale etmeyi gerektiren acil bir durum olarak değerlendirilmiştir. KİHVS konsolosluk memurunun veya bir konsolosluk makamının ikametgâhı için hiçbir ayrıcalık sağlamaz (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 56-57). Türkiye, Cemal Kaşıkçı'nın önce ortadan kaybolmasını, daha sonra ise olayın cinayet olduğunun doğrulanmasıyla, KİHVS'nin 31. maddesi 2. fıkrası uyarınca olayın bir "acil durum" oluşturduğu gerekçesiyle binaya girmeyi düşünebilirdi, bu da Türkiye'nin konsolosluga girmesini haklı çıkarabilirdi (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 61). KİHVS'nin 31. madde 2. fıkrasındaki istisna, insan hayatını korumaya yönelik olarak rıza

şartı aranmaksızın ‘‘yangın ve felaket’’ argümanlarının geniş olarak yorumlanmasıyla konsolosluk konutuna müdahale için örtük bir sebep oluşturmaktadır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 61). Türkiye resmi olarak Kaşıkçı'nın 4 Ekim 2018 tarihinde öldüğü sonucuna varıncaya kadar Kaşıkçı'nın zorla kaybedildiği durumu soruşturmak ya da Türkiye'nin Kaşıkçı'nın hayatını koruma yükümlülüğü kapsamında hayatını kurtarmaya veya onu kaçırılmaya karşı korumanın makul bir yolu olarak da konsolosluk konutuna zorla girebilirdi (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 62). Burada temel sorun konsolosluk binasına müdahale için başkonsolosun olaya ilişkin muvafakat verip veremeyeceğidir. Sözleşmenin 31. maddesinin 2. fıkrasında; *‘‘Bununla beraber, acil koruma tedbirleri alınmasını gerektiren yangın veya sair felaket halinde konsolosluk şefinin zımnı rızası alınmış sayılabilir,’’* hükmünde ifade edilen zımnı rıza şartının Kaşıkçı'nın öldürülmesinde sair felaket oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi gerekmektedir. BM Özel Raportörü Callamard Kaşıkçı'nın öldürülmesi hadisesinin sair felaket oluşturduğunu ifade etmektedir (UN Khashoggi Report, 2019: 61).

Aslında maddeden de anlaşılacağı üzere kabul eden devlet şu hallerde konsolosluk binasına girebilir. Buna göre yetkili merciinin bu konudaki rızasının varlığı halinde, münhasıran konsolosluk işleri için kullanılmayan binalar söz konusu olduğunda, konsolosluk şefinin zımnı rızasının var sayılmasını gerektirecek nitelikteki yangın, sel gibi olayların varlığı halinde konsolosluk binasına müdahale edilebilir. Haliyle konsolosluk binaları ile başkonsolos, konsolos ve diğer konsolosluk çalışanları bakımından tam dokunulmazlık öngörülmemiş ve binalar; gönderen devletin toprak parçası olmadığından, sadece yargı veya müdahale dokunulmazlığına tâbi olduğundan dolayı bu yerlerde işlenen suçlar ve hukuka aykırılıklar hakkında kabul eden devletin yasalarının tatbik edileceği kabul edilir. Prensip olarak konsolosluklara tahsis edilmiş veya bunlar tarafından kullanılan binalar dokunulmazlığa sahiptir (Reçber, 2016: 397). Sadece acil koruma önlemleri ile konsolosluk binalarına müdahale edilebilirken, bahsettiğimiz hususlar saklı kalmak kaydıyla, kabul eden devletin, konsolosluk binalarına izinsiz girilmesine veya binaların tahrip edilmesine ve konsolosluğun huzurunun bozulmasına ve konsolosluğun onurunun kırılmasına engel olmak amacıyla gerekli her türlü önlemi almak gibi özel yükümlülüğü vardır (Reçber, 2016: 397).

Cemal Kaşıkçı'nın ölümünün araştırılması için Türk makamları Başkonsolosluk konutunda arama yapmışlardır. Bu aramalarda depoda bulunan bir buzdolabından cinayetle ilişkili örnekler toplanmıştır. Başkonsolosluk konutunun bahçesinde yapılan araştırmalarda ise bir kuyu incelenmek istenmiştir. Bunun için ise itfaiyeden kuyuda araştırma yapılması talep edilmiştir. İtfaiyecilerin kuyuları araştırmak için rezidansa gelmesine izin verilmesi için Suudi yetkililerden izin talep edilmiş, ancak Suudiler, itfaiyecilerin konuta girmek için önceden onay almadıkları gerekçesiyle bu talebi reddetmiştir. 17 Ekim'de, Türkiye Dışişleri Bakanlığı, konuttaki kuyuyu inceleme talebiyle Suudi makamlarıyla temasa geçmişti, ancak hiçbir yanıt almamıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 28). Konsolosluk bahçesinde yer alan kuyunun incelenmesinin oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Kaşıkçı öldürüldükten sonra, parçalanan cesedinin bavullara konarak başkonsolosluk konutunun altındaki kuyuda saklandığını gösteren bilgilere ulaşılmıştır (Sabah, 2018) KİHVS konsolosluk binalarına izinsiz girilemeyeceğini veya aranamayacağını, ancak bir konsolosun özel ikametgâhına

girilebileceğini belirtir. Konsolosun ne ikametgâhı ne de mülkü dokunulmazlığa sahip değildir. Çarpıcı bir şekilde Suudi yetkililer, Türk makamlarının Kaşıkçı'nın cesedinin saklanabileceği konut binasındaki bir kuyunun boşaltmasını engellemiştir. Diğer taraftan KİHVS'nin katı bir şekilde okunması, Türkiye'nin, konsolosluk binasında olay yeri incelemesi yürütmesine izin vermektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 63). Konsolosluk arsası içerisinde yer alan kuyunun KİHVS kapsamında bir ayrıcalığı yoktur. Haliyle bu engelleme girişimi konsolosluk sözleşmesi ile örtüşmemektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 61). KİHVS'ye göre konsolosluk bahçesi veya arsası konsolosluk binalarının münhasıran konsolosluk işleri için kullanılan kısmı içerisinde yer almamaktadır. Konsolosluk bahçesi, arsası ve sair depo gibi alanlarda yetkili adli makamın kararıyla gönderen devletin yetkili makamlarından izin alınmaksızın inceleme yapılabilir. Ancak DİHVS'nin ilgili hükmüne göre ise; elçilik binasının eklentileri, diplomatik misyonun kullandığı yerler, diplomatik ve idari personelin özel konutları, bahçedeki eşyalar ile taşıtlarında mutlak olarak dokunulmazlığı bulunmaktadır.

Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsolosluk malları ve ulaşım araçları ulusal savunma veya kamu yararı amaçlarıyla hiç bir çeşit el koymaya konu olmamaktadır (Reçber, 2016: 397). Bu husus KİHVS'nin 31. madde, 4. fıkrasında; "Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsolosluk malları ve keza ulaşım araçları millî savunma veya kamu yararı amaçlarıyla hiç bir çeşit el koymaya konu teşkil edemezler", şeklinde hüküm altına alınmıştır. Aynı zamanda bu amaçlarla birlikte, istimlak veya kamulaştırma yapılması gerekli ise, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin sekteye uğramaması amacıyla uygun tedbirler alınır ve gönderen Devlete peşin, adil ve yeterli bir tazminat ödenir. Dolayısıyla KİHVS'nin 31. maddesinin 4. fıkrası konsoloslukun nakliye ve taşıma araçlarının yalnızca ulusal savunma veya kamu yararı amaçlarına yönelik taleplere karşı bağışık kılmaktadır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 57).

Türkiye'nin imzaladığı ikili konsolosluk sözleşmelerinde genellikle KİHVS'nin ilgili 31. maddesiyle paralellik arz ettiği görülmektedir. Örneğin; Türkiye-Suriye Konsolosluk Sözleşmesi'nin 14. maddesinde; "Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı vardır. Kabul eden Devletin makamları, ancak konsolosluk şefinin, veya gönderen Devletin diplomatik temsilcilik şefinin veya bunlardan birinin yetki verdiği kişinin izniyle buralara girebilirler" demektedir (Türkiye- Suriye Konsolosluk Sözleşmesi, 1986). Konsolosluk binalarının bu şekliyle belli bir şarta haiz olmak üzere bir dokunulmazlığı olduğunu söyleyebiliriz. Konsolosluk binalarının mutlak bir dokunulmazlığı olmamakla birlikte ancak ikili anlaşmalarla bu dokunulmazlık olgusunun genişletilebileceğini de kabul edebiliriz. Yine ikili konsolosluk anlaşmalarında da 1963 Sözleşmesine benzer şekilde konsolosluk binalarına acil tedbirler dâhilinde, müsaadesiz ve rıza şartı aranmaksızın girilebileceği kabul edilebilmektedir.

Başkonsolosluk ve konsolosluk binası dışında kalan yerler, örneğin başkonsolosun veya konsolosun konsolosluk binası dışında olan konutu, 1963 Viyana Konvansiyonunun 31. maddesinde tanımlanan dokunulmaz yerlerden sayılmaz. Bu nedenle; başkonsolosun veya konsolosun veya bir konsolosluk görevlisinin konsolosluk binası dışında kaldığı konutu veya ikamet ettiği yer, CMK'nın madde 116 ila 134'de yer alan arama ve el koyma hükümlerine tabidir (CMK, 2004). Konsolosluk binaları ile başkonsolos, konsolos ve diğer konsolosluk

çalışanları bakımından tam dokunulmazlık öngörülmemiş ve de tüm binalar; gönderen devletin toprak parçası olmadığından ve sadece yargı veya müdahale dokunulmazlığına tabi olduğundan, bu yerlerde işlenen suçlar ve hukuka aykırılıklar hakkında Türk kanunları tatbik edilmemesinin önünde bir engel bulunmamaktadır (Hukuki Haber, 2018).

KİHVS'nin 1. maddesinin j fıkrasında tanım olarak; "Konsolosluk Binaları" deyiminden, maliki kim olursa olsun, münhasıran konsolosluk amaçları için kullanılan binalar veya bina kısımları, müştemilatı ve bunların üzerinde buldukları arsalar anlaşılır. Maddede de belirtildiği üzere bir binanın konsolosluk binası sayılabilmesi için o binanın konsolosluga ait olması yalnız başına yeterli olmayıp, söz konusu binanın "münhasıran konsolosluk amaçları için kullanılması" gerekir. O halde bu nitelikte olmayan konsolosluk şefi ve konsolosluk mensuplarının meskenlerinin söz konusu dokunulmazlıklardan istifade etmesi mümkün değildir (Ökçün, 1972: 134).

Gönderen devlet; KİHVS'nin 31. maddesine göre konsolosluk binasında arama izni verdikten sonra, esas itibariyle kabul eden devletin konsolosluk binasına girip arama yapması için konu ile ilgili yasal hükümlerin gereklerini yerine getirmek dışında başka bir prosedüre ihtiyacı olmayacak, yani iznin verilmesi ve prosedürün tamamlanması ile birlikte "girişe müsaade" adı altında ayrı bir engelin gönderen devlet tarafından kabul eden devletin yetkililerine bir engel olarak koyulması mümkün olmayacaktır. Her ne kadar kabul eden devletin; arama izninin verilmesi ve yasal prosedürün tamamlanması ile ayrıca girişe müsaade verilmeksizin zorla konsolosluk binasına girip arama yetkisi olsa da, uluslararası teamül ve diplomatik ilişkilerde geçerli olan kurallar sonuna kadar tatbik edilmelidir. Tüm bunlara rağmen kabul eden devletin yetkililerinin içeri alınmadığı durumda, arama ve el koyma için zor kullanma yetkisine başvurulabilir (Hukuki Haber, 2018). Kaşıkçı Cinayetini soruşturmak için 16 Ekim'de, Türk makamları Başkonsolosluk Köşkü'ne giriş talebinde bulunmuştur. Ancak Cumhuriyet Başsavcılığına göre Suudi makamları, emniyet güçlerinin konutta arama yapma çabalarını engellemiştir. Başsavcı, "Bu, öfke kontrolü gibiydi çünkü soruşturma yapmamıza izin vermediler. İçeri girebilmemiz için itmek zorunda kaldık", ifadeleri konutta zorla arama yapıldığına işaret etmektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 27).

Kabul eden devlet, tüm bu süreci kendi yasal düzenlemesi ve yetkilileri eliyle yürütmeli, bu konuda gönderen devlet ile gerekli işbirliğini yapıp, arama ve el koyma ile soruşturma ve kovuşturmanın aşamaları hakkında gönderen devlete bilgi vermelidir (Hukuki Haber, 2018). Türk makamları yapılan soruşturmanın her aşamasında Suudi makamlarına bilgi vermişlerdir. Kaldı ki Cumhuriyet Başsavcılığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü yetkililerinin konsoloslukta yaptığı araştırmaya Suudi yetkililerde eşlik etmişlerdir. Türk müfettişleri, biri kendileri için diğeri Suudi ekibi olmak üzere tüm kanıtların iki örneğini toplamışlardır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 27).

Kaşıkçı'nın öldürülmesi sonrası delil toplayabilmek için emniyet güçleri, başkonsoloslukta DNA veya benzeri kan tespiti yapmaya çalışmıştır. Konsolosluk brifing odasında, yetkililer UV ışığı ve luminol sıvı testlerine tepki gösteren birkaç alan bulmuştur. Brifing masasının yakınındaki bir halıda, araştırmacılar "damlaların belirli mesafeler içinde birbirini takip ettiği ve düzensiz eğimli bir çizgi oluşturduğu bir yol" buldular. Bunun

haricinde pek bir bulguya rastlanmamıştır. Bir Türk Müfettişi, ‘*Luminol reaksiyonları topladık. Bize göre tuhaf olan, lümenin tepkilerinin çok net olmamasıydı. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Normal bir odada bile daha fazla tepki beklerdik*’ şeklindeki açıklamaları delillerin karartıldığına işaret etmektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 27). Delillerin yok edildiği durum aynı gün içerisinde bir temizlik ekibinin Suudi Arabistan Konsolosluğunda temizlik yaptığının öğrenilmesiyle ortaya çıkmıştır (Milliyet, 2018). Delillerin karartılması da iç hukukumuz uyarınca suçtur. Bu suçun cezai mü’idesi ise 6 ay ile 5 yıl arasında hapis cezasıdır. Sadece iç hukukumuz açısından değil aynı zamanda Minnesota Protokolü de delillerin toplanması konusunda; *“Deliller usulüne uygun ve dikkatli bir biçimde toplanmalı, muamele edilmeli paketlenmeli, etiketlenmeli ve bulaşma veya kaybolmayı önleyecek şekilde koruma altına alınmalıdır,”* şeklinde bir yaklaşımı benimsemiştir. Delillerin toplanmasını engellemekte bu protokole aykırı bir eylemin varlığına işaret etmektedir (The Minnesota Protocol On The Investigation of Potentially Unlawful Death, (UNMP) 2016). Türk makamları, iç mekanlar ve tekerlekleri dahil on beş veya on altı konsolosluk aracını incelemiştir. Bir yetkili, arama sırasında; ‘*Bize arabanın iç kısmına dikkat etmemizi söylüyorlardı. Örnekleri toplarken onlarla mücadele ediyorduk. Arabaları araştırdığımız gün yağmur yağmaya başladı ve onları korumak için arabaları hareket ettirmelerini istedik. Ancak araçları hareket ettirmeyi reddettiler, bu yüzden getirdiğimiz bir çarşafın ve yağmurun altında çalışmak zorunda kaldık*’, ifadeleri de Suudi makamlarının delillerin korunması için gerekli olan çabayı göstermedikleri hatta sağlıklı bir şekilde elde edilmesi mümkün olan kanıtları engellemeye çalıştıklarını göstermektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 28).

Suudi Arabistan makamları, profesyonel ve etkili bir olay yeri incelemesi ve araması yürütmeleri için Türk makamlarına ne yazık ki yetersiz zaman ve erişim hakkı tanıdı. Suç mahallinin korunması, gerekli titiz bir inceleme için, özellikle en ciddi suçlar söz konusu olduğunda her cezai soruşturma için bir anahtardır. Suçun işlenmesi ile olay mahallinin incelenmesi arasında geçen her dakika, önemli kanıtları keşfetmek için azaltılmış bir fırsattır. Suç mahallinin bütünlüğünü korumada geçen her dakika, delillerin toplanmasını, ve delillerin kabul edilebilirliğinin olumsuz sonuçları açısından, daha sorunlu hale gelmektedir. Kaşıkçı 2 Ekim’de öldürüldü. Ancak Suudi yetkililerin eşlik ettiği Türk makamları başkonsolosluğa 15 Ekim’de, konsolosluk konutuna ise 17 Ekim’de girebildi (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 61).

Elçilerin de aralarında bulunduğu misyon şeflerinin ve elçilik binalarının dokunulmazlığı mutlaktır. Konsoloslarda ise durum farklıdır, ağır ceza halinde dokunulmazlıkları kalkar. Ağır ceza halinde üstleri aranabilir. Ancak konsolosluk veya elçilik binasının aranabilmesi için, konsolosluklarda konsolosluk şefinin, elçiliklerde ise misyon şefinin izni gerekmektedir. Konsolosluk şefi; 1963 tarihli Viyana Sözleşmesinin 9. maddesi gereğince, başkonsolos, konsolos, muavin konsolos veya konsolosluk ajanı olabilir. Misyon şefi ise; 1961 tarihli Viyana Sözleşmesinin 14. maddesi uyarınca, devlet başkanları nezdinde akredite edilen büyükelçiler, devlet başkanları nezdinde akredite edilen murahhaslar, elçiler ve enternonslar veya dışişleri bakanları nezdinde akredite edilen maslahatgözarlar olabilir. Bu izin sözlü olabilir; ancak bu durumda, izin teyide muhtaç olacağından, yazılı olması

uygulamada kolaylık sağlayacaktır (Hukuki Haber, 2018). Benzer şekilde DİHVS'nin 41. maddesi 3. fıkrasında; *“Misyunun binaları, misyonun bu Sözleşmede belirtilen görevleri veya diğer genel uluslararası hukuk kuralları veya gönderen ve kabul eden Devlet arasında yürürlükte olan özel anlaşmalar ile bağdaşmayacak bir tarzda kullanılmaz”* ifadesiyle elçilik konutunun sadece belirtilen görevler için kullanabileceğini öngörür. Kaldı ki konsolosluk konutunun suç mahalli olarak kullanılması ve bir suçun işlenmesine özellikle cinayet gibi bir suça karıştırılması ve suçluların saklanmak için konsolosluk binasını kullanılması KİHVS kapsamındaki hakların ihlali anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu durum uluslararası ilişkilerin işleyişi için kritik olan temel ilkeleri de baltalamaktadır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 44). Suudi Arabistan, Kaşıkçı'nın öldürülmesinin soruşturulmasında Türk yetkililerle işbirliği yapma konusunda uluslararası bir yükümlülük altındaydı. Bu tür bir işbirliği, zorunlu olarak, Türk makamlarına konsolosluga hızlı ve etkili bir şekilde ve iyi niyetle erişim izni vermelerini de gerektiriyordu (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 4). KİHVS konsolosluk konutuna müdahaleyi, konsolosluk konutunun korunması amacına yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. KİHVS kabul eden devletin egemenliğine veya içişlerine yönelik eylemlerde acil ve meşru müdahale biçiminin nasıl olması gerektiğini öngörmediği gibi, bu konuda da herhangi hukuki bir düzenlemeye yer vermemiştir. Konsolosluk binalarına ilişkin bir başka husus ise Sözleşme'nin 27. maddesinde istisnai durumlarda konsolosluk binaları ile arşivlerinin ve gönderen devletin çıkarlarının korunması ve iki devlet arasında konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi halinde; *“Kabul eden Devlet, hatta silahlı bir çatışma halinde olsa bile, konsolosluk binalarına ve konsolosluk eşyaları ile konsolosluk arşivlerine saygı göstermek ve bunları korumakla yükümlüdür,”* denilerek gönderen devletin arşiv ve belgelerinin korunması gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Sonuç olarak Türk makamlarının konsoloslukta yaşanan cinayetten haberdar olduğunu kabul ettiğimiz durumda konsolosluk konutuna müdahale edilmesi Konsolosluk Sözleşmesinin ihlali anlamına gelir mi gelmez mi sorusunu açıklamamız gerekmektedir. Kaşıkçı Raporundaki yaklaşım Konsolosluk Sözleşmesinin Türkiye tarafından bu noktada katı biçimde okunmadığı yönündedir. Türkiye suikasten haberdar olsun veya olmasın konsolosluk konutuna müdahalesi KİHVS'nin ihlalinin meydana getirecektir. Buradaki temel sorun konsolosluk konutu ile başkonsolosluk konutunun Konsolosluk Sözleşmesinde belirtilen hukuki statülerinin açıklığa kavuşturulmasıyla giderilebilir. KİHVS'ye göre başkonsolosun ikamet ettiği evi veya konutu belirtilen dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanamaz. Sözleşmede başkonsolosların ikamet ettiği konutlar, belirtilen dokunulmazlıkların kapsamı dışında bırakılmıştır. Rapor da Kaşıkçı'nın öldürüldükten sonra parçalandığı, parçalandıktan sonra da vücuduna ait parçalar başkonsolosun konutuna getirilmiştir. Konsolosluk binasına müdahale edilmesi Konsolosluk Sözleşmesine aykırı iken başkonsolosun konutunun aranması sözleşmenin ihlali anlamına gelmemektedir. Zira başkonsolosluk ve diğer konsolosluk personelinin konutlarının dokunulmaz olduğuna dair bir hükme konsolosluk sözleşmesinde yer verilmemiştir (KİHVS, 1963: madde 31). Aynı şey elçilik binaları için söz konusu olsaydı DİHVS'nin 30. maddesine belirtilen; *“Bir diplomatik ajanın özel konutu, misyonun binaları gibi aynı dokunulmazlık ve korunmadan yararlanacaktır,”* hükmünü dikkate almamız gerekecekti. Türk makamlarının cinayete ilişkin olarak konsolosluk binasında arama

yapabilmek için resmi izne ihtiyacı varken başkonsolosun konutu için izin alınmaksızın, arama yapıla bilinirdi.

Konsolosluk binalarıyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu bu binalara ‘‘sığınma’’ meselesidir. KİHVS’nin konsolosluk binalarına dokunulmazlık tanımış olması ister adi, isterse siyasi olsun, suçlular için bir sığınma yeri olması sonucunu doğurmaz. Bu husus bazı iki taraflı sözleşmelerde açıkça hükme bağlanmıştır. Ancak istisnai de olsa bu sözleşme yürürlüğe girmeden önce imzalanmış olan bazı konsolosluk anlaşmalarında bu konuya yer verildiğini yeniden hatırlamamız gerekmektedir. Zira Türkiye ile Almanya arasında 28 Mayıs 1929 tarihinde imza edilen Konsolosluk Sözleşmesinin 5. ve 6. maddeleriyle, Türkiye ile Almanya arasında bu türden bir sorunda diplomatik sığınma hakkının hem gönderen hem kabul eden devlet için geçerli olamayacağı teyit edilmiştir (Türkiye- Almanya Konsolosluk Sözleşmesi, 1930).

Devletlerarası ilişkilerin düzenlenmesi ve yürütülmesine ilişkin kuralların ayrıntılı bir şekilde ele alındığı her iki düzenlemede de sığınmaya dair herhangi bir hükme yer verilmediği gibi, diplomatik sığınma diploması temsilciliklerinin ve konsoloslukların işlevleri arasında da sayılmamıştır. Dolayısıyla bu konunun diploması ve konsolosluk hukuku açısından belirsiz kaldığı söylenebilir. Ancak her iki Sözleşme’nin de bütününe bakıldığında bu kanaatin geçerli olmadığı görülmektedir. DİHVS’nin 3. maddesinde diplomatik misyonun görevleri sıralanmaktadır. Mezkûr hükme göre; diplomatik misyonun başlıca görevleri devletini kabul eden devlet nezdinde temsil etmek, devletin ve vatandaşlarının uluslararası hukuk tarafından tanınan hak ve menfaatlerini korumak, kabul eden devlet hükümeti ile görüşmeler yapmak, kabul eden devlet hakkında hukuka uygun bir şekilde bilgi toplayarak değerlendirmeler yapmak ve bunlar hakkında gönderen devlete bilgi vermek, iki devlet arasındaki ilişkileri geliştirmektir (Topal, 2014: 61). Konsolosluk ilişkilerinin düzenlendiği KİHVS’nin 5. maddesinde düzenlenen konsoloslukların görevleri ise şu şekilde özetlenebilir: Devletin ve bu devletin tâbiyetindeki gerçek ve tüzel kişilerin menfaatlerini kabul eden devlet ülkesinde korumak; iki devlet arasında ticari, iktisadi, ilmi ve kültürel ilişkilerin gelişmesini kolaylaştırmak ve dostluk ilişkilerini güçlendirmek; kabul eden devlet ülkesindeki ticari, iktisadi, ilmi ve kültürel gelişmeler hakkında kanunlara uygun bir şekilde bilgi toplamak ve değerlendirmeler yapmak; pasaport, seyahat belgesi ve vize vermek; noterlik görevi ile şahsi statüye ilişkin bazı işlemleri yapmak; gönderen devletin tabiiyetindeki gerçek ve tüzel kişilere yardım etmek; gönderen devlet tarafından verilen ve kabul eden devlet tarafından yasaklanmayan ve antlaşmalarla düzenlenen diğer görevleri yerine getirmek (Topal, 2014: 62). Bu noktada sığınma hakkına yönelik olarak konsolosluk sözleşmesinde belirlenmiş hukuki bir kural bulunmamaktadır. Aslında bu yönüyle ülkeler arasında diplomatik ilişkiler zarara uğramakta kabul eden devlet açısından ise kanunlarına aykırı bir davranış olarak değerlendirilmektedir. KİHVS’nin 55. maddesinin 2. fıkrasında; ‘‘Konsolosluk binaları, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesiyle kabili telif olmayacak şekilde kullanılmayacaktır’’, denilerek aslında sığınma girişimine ilişkin olarak ilgili maddeyle bu konunun sınırlandırıldığı görülmektedir.

KİHVS’nin 41. maddesini 1. fıkrası ve 42. maddede, bu görevlerin yerine getirilmesi sırasında, sahip oldukları imtiyaz ve muafiyetler saklı kalmak kaydıyla diplomatik misyon

üyelerinin uymaları gereken bir takım yükümlülüklere yer vermiştir. Buna göre misyon üyeleri; kabul eden devlet ülkesinde geçerli olan kanunlara ve diğer düzenlemelere riayet etmek, kabul eden devletin iç işlerine karışmamak, misyon binalarını, misyonun Sözleşme de yer verilen görevler veya diğer uluslararası hukukun genel kuralları ya da antlaşmalarla bağdaşmayacak bir şekilde kullanmamak ve kabul eden devlet ülkesinde şahsî kazanç amacıyla herhangi bir mesleki veya ticari faaliyette bulunmamakla yükümlüdürler (Topal, 2014: 63).

Konsolosların asli görevinin anlaşmada belirtilen şekliyle kendi, vatandaşlarının ülke devletinin ulusal kanunları ile milletlerarası teamül ve anlaşmaların sağladığı haklardan yararlanmasına nezaret etmek ve bu hakların çiğnenmesi halinde, gereken girişimleri yapmakla yükümlüdür (Çelik, 1987a: 368). Konsolosların kendi vatandaşları açısından bu yöndeki yükümlülüğü varken kendi vatandaşlarının suç işlemesi durumunda onları koruma altına almakla yükümlü bir görevi bulunmamaktadır. Ancak konsoloslar vatandaşlarına adli konularda yardım etmek gibi bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu durum hem kendi vatandaşları açısından hem de yabancı uyruklu tüm kişiler açısından geçelidir. Konsoloslara tanınan bu görevin ülke devletinin iç işlerine karışmak ya da vatandaşlarının her işi için yerel otoritelere başvurmak hakkı vermediğini ayrıca belirtmek gerekir (Çelik, 1987a: 368).

Son olarak KİHVS'nin 30. maddesi, Konsolosluk "Mesken" başlığı 1.fikrasında; *'Kabul eden Devlet kendi kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde ve ülkesi içinde konsolosluğa gerekli binaları, gönderen Devlet'in iktisap etmesini kolaylaştırmalı veya binaların temini konusunda başka bir şekilde gönderen Devlet'e yardımda bulunmalıdır'*. Maddenin devamı 2.fikrasında kabul eden Devlet, keza gerektiğinde, konsolosluk mensuplarına uygun mesken temini hususunda konsolosluğa yardımcı olmalıdır, denilerek kabul eden devlete konsolosluk hizmet binalarının temini konusunda belli başlı yükümlülükler getirmiştir (KİHVS, 1963).

Konsolosluk binaları dışında fahri konsolosluk binalarının dokunulmazlığı yoktur. Diğer taraftan Sözleşme'nin 59. maddesine göre ; *'Konsolosluk binalarının korunması, Kabul eden Devlet, bir fahrî konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğa ait binaları korumak ve bu binaların işgal edilmesine veya hasara uğratılmasına ve konsolosluğun sükununun bozulmasına veya onuruna hanel gelmesine engel olmak için gerekli tedbirleri alır.'* Bu madde fahri konsolosluk binalarına kabul eden devlet açısından koruma yükümlülüğü getirilmiştir (KİHVS, 1963). Fahri konsolosluk binalarının, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesiyle kabili telif olmayacak şekilde kullanılmaması gerekmektedir. Münhasıran resmi konsolosluk işlemlerinin yürütülmesinde kullanılması kaydıyla fahri konsolosluk memuru tarafından resmi bina kiralanabilmektedir.

2.1.1.3.Haberleşme Dokunulmazlığı

Uluslararası teamüli hukukunun yerleşmiş diğer bir kuralına göre, konsolosluk heyeti, konsolosluk görevlerinin gereği gibi görülebilmesi için, haberleşme özgürlüğüne sahip olmalıdır.Kabul eden devlet makamları konsolosluk heyetinin resmi amaçlarla serbestçe haberleşmesine izin vernek ve haberleşme özgürlüğünü korumakla yükümlüdür. Haberleşme

özgürlüğü üç ana başlık altında incelenebilir (Ökçün, 1972: 137). Konsolosluğun haberleşme özgürlüğünü; gönderen devlet ile haberleşme serbestliği, kabul eden devlet ile haberleşme serbestliği, gönderen devletin vatandaşları ile haberleşme ve görüşme serbestliği, şeklinde ele alınmaktadır.

2.1.1.3.1 Gönderen Devlet İle Haberleşme Serbestliği

Konsolosluk heyeti gönderen devletin hükümeti, diplomasi temsilcileri ve diğer konsolosluk heyetleri ile haberleşme hakkına sahiptir. Bu hakkını kullanırken, konsolosluk heyeti bütün uygun haberleşme araçlarından yararlanabilir. Söz konusu haberleşme araçları arasına diplomasi ve konsolosluk kuryeleri, diplomasi veya konsolosluk valizleri, kodlu ve şifreli mesajlar da girmektedir (Ökçün, 1972: 137).

KİHVS uyarınca konsolosluklarında haberleşme serbestliği ve dokunulmazlığı vardır. Sözleşmenin 35. maddesi, Haberleşme Serbestliği başlığı ile, 1. Fıkrasına göre; *“Kabul eden Devlet, konsolosluğun her türlü resmi amaçlarla yaptığı haberleşme serbestliğine müsaade eder ve bunu korur. Gönderen Devlet’in Hükümetiyle ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar diplomatik temsilcilikleri ve sair konsoloslukları haberleşmede, konsolosluk, diplomatik veya konsolosluk kuryelerini, diplomatik torbayı veya konsolosluk torbasını ve kripto veya şifre olmak üzere uygun göreceği her türlü haberleşme vasıtalarını kullanabilecektir”*. Bununla beraber konsolosluk ancak kabul eden devletin muvafakatiyle telsiz cihazı koyabilir ve kullanabilir, denilerek sadece telsiz kullanabilmeyi kabul eden devletin iznine bırakmış bunun dışındaki uygulamalarda herhangi bir sınırlama getirmeksizin haberleşme serbestliği tanımıştır.

Konsolosluğun bu uygulama dışında sınırlama olmadan haberleşme serbestliğini aynı maddenin 2. fıkrası; Konsolosluğun resmi haberleşmesine dokunulamaz diyerek düzenlemiştir. “Resmi haberleşme” deyiminden, konsoloslukla ve konsolosluk görevleri ile ilgili tüm haberleşme anlaşılır, Resmi Haberleşme deyimini kural dışı durumlar saklı kalmak kaydıyla konsoloslukla ve konsolosluk görevleri ile ilgili her türlü bilgi alış verişini ve istihbaratı kapsamaktadır (Reçber, 2016: 398).

Konsolosluk sözleşmesinin 35. maddesinin 1.fıkrasında açıklanmaya çalışılan “her türlü resmi amaçlarla yaptığı” şeklindeki ifadesinin haberleşme serbestisinin söz konusu olabilmesi için herhangi bir resmi niteliğe haiz olması zorunluluğunun olmadığını, bu haberleşmenin resmi amaçla yapılmış olmasının yeterli olabileceği gibi bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Nitekim aynı maddenin 2. fıkrasında “resmi haberleşmesinin” ayrıca bir tanımının yapılmış olması bu durumu desteklemektedir. Ve de “resmi amaçla yapılan haberleşme” ile “resmi haberleşme” farklı kavramlar çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu noktada sözleşmenin günümüz değişen koşullarına artık pek de uygun olmadığı görülmektedir. Bu sadece iletişim tekniklerinin gelişimine bağlı olarak değil hukuki normların gelişen ve değişen koşulları çerçevesinde de yeniden gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Konsoloslukların haberleşmelerinde diplomatik veya konsolosluk kuryelerinin, diplomatik veya konsolosluk torbalarının, kripto veya şifrelerinin serbestçe kullanılabilmesi belirtilmekle birlikte, telsiz cihazı ancak kabul eden devletin rızasıyla kullanılabilir ve kullanılabilir. Telsiz kullanımına ilişkin olarak Türk hukukunda başlangıçta konsolosluklara telsiz vericisi kurma ve kullanma hakkı tanınmamaktayken daha sonra yapılan kanuni düzenlemeler ile muhabere etmek üzere, mütekabiliyet esası dahilinde, yabancı devletlerin Türkiye'deki temsilciliklerine "verici telsiz tesisatı" kurmak üzere ruhsat verilebileceği belirtilmiştir (Telsiz İşlemlerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2015). Telsiz vericileri konusundaki bu serbesti diplomasi temsilcilerine verilmiş, haliyle konsolosluklar bunun dışında bırakılmıştır.

Bu konuda Dışişleri Bakanlığımızın yayınladığı protokol uygulamasında ise; gönderen devletin hükümeti ve nerede bulunursa bulunsun, diğer misyonları ve konsoloslukları ile haberleşme esnasında misyon, diplomatik kuryeler ve kodlu veya şifreli mesajlar dahil olmak üzere, uygun bütün haberleşme vasıtalarını kullanabilir. Bununla beraber, misyon, telsiz vericisini ancak kabul eden devletin rızası ile kurabilir ve kullanabilir" denmektedir. Bu çerçevede, telsiz vericisi kurmak ve kullanmak için mutlaka kabul eden devletin izninin alınması gerekmektedir. Mevcut uygulamamızda, misyonların telsiz talepleri, Bakanlığımız aracılığıyla Telekomünikasyon Kurumuna iletilmektedir (Taşhan, 2010:37).

Konsolosluk torbalarını oluşturan paketlerin niteliklerinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir Konsolosluk torbalarının da haberleşme vasıtası olarak değerlendirildiği durumda "konsolosluk torbasını" hangi nitelikleri taşıması gerektiği ve hukuki durumu 35. maddenin 3 ve 4. fıkralarında düzenlenmiştir. İlgili maddenin 4. fıkrasında; " *Konsolosluk torbasını teşkil eden paketler niteliklerini belirten dış işaretleri taşımalıdır. Bunlar ancak, resmi yazışmalar ve münhasıran resmi kullanmaya yönelmiş belge veya eşyaları ihtiva edebilirler*", denilirken, aynı maddenin 3. fıkrasında ise; konsolosluk torbasının hukuki durumu ele alınmıştır, Buna göre, " *Konsolosluk torbasına kural olarak el konulamaz ve açılmaz*". Bununla beraber maddenin devamında da, kabul eden devletin yetkili makamları torbanın resmi yazışmalar ve münhasıran resmi kullanmaya yönelmiş belge veya eşyalardan başka şeyler ihtiva ettiğine inanmak için ciddi nedenlere sahip oldukları takdirde, bu makamlar torbanın kendi önlerinde gönderen devletin yetkili bir temsilcisi tarafından açılmasını isteyebilirler. Eğer gönderen devletin makamları talebi reddederlerse torba çıkış yerine geri çevrilir.

DİHVS'nin ilgili hükümlerinde "diplomatik çantanın açılmayacağı ve alıkonulamayacağı" açıkça ifade edilmiştir. DİHVS'nin 27. madde 3. fıkrası bunu mutlak bir dokunulmazlık olarak tanıtmış olmasına rağmen, konsolosluk torbaları için ise kısmi bir dokunulmazlık tanındığı görülmektedir. KİHVS'nin 35. maddesinin 1. fıkrasında; " *...konsolosluğun haberleşmesinde diplomatik kuryeleri kullanabileceği belirtilmiş ve de haberleşmenin kesintiye uğramaması için konsoloslukların her zaman bu yola başvurma imkanlarının mevcut olması...*" ifadesi ile uygulamada ilgili hükmün kabul eden devlete inisiyatif tanıdığını göstermektedir.

KİHVS konsolosluk torbalarının niteliğine ilişkin aynı maddenin 5. fıkrasında; *‘‘Konsolosluk kuryesi, sıfatını gösteren ve konsolosluk torbasını teşkil eden paketlerin sayısını belirten bir resmi belgeye hamil olmalıdır. Kabul eden Devlet’in rızası hariç, kurye ne bu Devlet uyruğu olabilir, ne de gönderen Devlet’in uyruğu olması hariç kabul eden Devlet’in devamlı sakini olabilir. Kurye, görevlerini yerine getirirken kabul eden Devlet tarafından korunur, kişi dokunulmazlığından yararlanır ve hiç bir şekilde tutuklamaya ve göz altına alınmaya tabi tutulamaz, gönderen devlet adına konsolosluk kuryesi kimliğini belirten ve konsolosluk torbasını oluşturan paketlerin sayısını gösteren bir belgeye sahip olması gerekmektedir’’*, hükmüyle konsolosluk torbalarının niteliği belirtmek durumunda olduğu anlaşılmaktadır (KİHVS, 1963: madde 35).

Gönderen devlet ve diplomatik temsilciler özel kurye tayin edebilir, sözleşmede bu husus aynı maddenin 6. fıkrasında; *‘‘Gönderen Devlet diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları özel (ad/hoc) kurye tayin edebilecekleri ile birlikte, Gönderen Devlet, diplomatik temsilcilikleri ve konsoloslukları özel konsolosluk kuryeleri tayin edebilirler,’’* denmektedir. Bu durumda, bu maddenin 5. fıkrası hükümleri uygulanır (KİHVS, 1963: madde 35). Kurye uhdesinde bulunan torbayı muhatabına teslim eder etmez anılan fıkrada zikreden bağımsızlıkların uygulanması son bulur. Kabul eden devlet kurye görevlerini yerine getirirken onu korumakla yükümlüdür. Bu bakımdan diplomasi temsilcisine tanınan kişi dokunulmazlığından da yararlanır (Taşhan, 2010: 38-39).

Konsolosluk torbasının taşınmasına ilişkin olarak ta sözleşmenin 35. maddesinin 7. fıkrası; Konsolosluk torbası müsaade edilmiş bir giriş noktasına gelecek bir ticari geminin veya uçağın kaptanına verilebilir. Bu kaptan torbayı teşkil eden paketlerin sayısını gösteren resmi bir belgeyi hamil olmalıdır. Fakat kaptan bir konsolosluk kuryesi sayılamaz. Konsolosluk, yetkili mahalli makamlarla varılacak mutabakatla, mensuplarından birini, torbayı doğrudan doğruya ve serbestçe gemi veya uçak kaptanından teslim almak üzere gönderebilir.

Fahri konsoloslarda aynı şekilde konsolosluk sözleşmesinin konsoloslara tanıdığı şekliyle haberleşme serbestisinden faydalanırlar. Sözleşme’nin 58. maddesinin ilgili hükümleri bu ayrıcalığı tanımakla birlikte sadece 4. fıkrasında; *‘‘Ayrı memleketlerde bulunan ve fahri konsolosluk memurları tarafından yönetilen iki konsolosluk arasında konsolosluk torbasının teatisi ancak iki kabul eden Devlet’in rızasıyla olur’’*, şeklinde bir düzenleme getirilmiştir.

Türkiye’nin imzaladığı konsolosluk sözleşmeleri de benzer şekilde KİHVS’nin ilgili hükümleriyle aynı şekilde paralellik gösterir. Buna karşılık, son yıllarda imzaladığımız konsolosluk sözleşmelerinde, 1963 Viyana Sözleşmesinin haberleşme özgürlüğünü düzenleyen 35. maddesi hükümleriyle örtüşmektedir. Örneğin; 1968 tarihli Türkiye-Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesinin 14. maddesinde bu konuya ilişkin olarak şu hususlara yer verilmiştir; *‘‘Konsolosluk kendi Hükümeti, diplomatik misyonu ve devletin diğer misyonları ve kabul eden devlet ülkesinde bulunan konsoloslukları ile muhabere edebilir. Bu maksatla, bütün genel haberleşme araçları ile mühürlü irsalar (torba, valiz) kullanabilir, şifreli ve kodlu mesajlardan faydalanabilir,’’* şayet genel haberleşme araçlarını kullanmada

diplomatik misyonlar özel bir tarifeden istifade ediyorlarsa, böyle bir tarifeden konsolosluklar da faydalanacaklardır (Türkiye- Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968).

Konsolosluğun resmi haberleşmesi ile, bu maddenin birinci fıkrasında öngörülen ve resmi niteliği dışından görülecek şekilde işaretlenmiş olan torbalar, valizler ve diğer mühürlü kaplar dokunulmazdır. Kabul eden devlet makamları tarafından tetkik edilemezler ve bunlara el konamaz (Ökçün, 1972: 140). İkili antlaşmalar yoluyla imzaladığımız konsolosluk sözleşmelerinin bir çoğunun haberleşme serbestisi konusunda sözleşmenin 35. maddesine atıf yaptığını ve bunun dışında bir ayrıcalık veya bağışıklık olgusunun dışına çıkmadığını görüyoruz (Ökçün, 1972: 140-141).

2.1.1.3.2.Kabul Eden Devlet Makamlarıyla Haberleşme

Konsolosluk heyeti, konsolosluk görevlerinin görülmesi sırasında konsolosluk görev çevresi içindeki yetkili mahalli makamlarla temas etme ve haberleşme hakkına sahiptir. Bu kural uluslararası teamül hukukunun yerleşmiş kurallarından biridir. Bazı devletler, ayrıca, konsolosluk heyetinin kabul eden devletin merkezi makamları ile de temas edebileceğini ve haberleşebileceğini kabul etmektedirler. 1963 Viyana Sözleşmesi bir yandan uluslararası teamül hukukunun bu yerleşmiş kuralını benimsemekte, bir yandan da konsolosluk heyetinin, kabul eden devletin hukuku ve ilgili uluslararası antlaşmalar müsaade ettiği takdirde bu devletin yetkili merkezi makamları ile temas edebileceğini ve haberleşebileceğini öngörmektedir (KİHVS, 1963: madde 38).

Konsolosluk memurları, görevlerinin yerine getirilmesinde, Konsolosluk Sözleşmesinin 38. maddesi gereğince; konsolosluk görev çevrelerindeki mahalli yetkili makamlara;”...ve de Kabul eden Devlet’in kanun, düzenleme ve teamülleri veya bu konudaki uluslararası anlaşmalarca müsaade olunan ölçüde kabul eden Devlet’in yetkili merkezi makamlarına, müracaatta bulunmak hakkına sahiptirler.” Burada konsolosluk makamının devletin herhangi bir kurumu ile doğrudan bir temas kuramayacağı ancak bu temasın kendisinin bağlı olduğu yerdeki kabul eden devletin en büyük mülki amirliği aracılığı gerçekleştirilebileceği kabul edilmektedir. Yine eğer bu temastan bir netice alınmamışsa buna ilişkin müracaatını bağlı olduğu diplomatik temsilcilik aracılığı ile gerçekleştirebilir (Ökçün, 2017: 141).

Türkiye’nin imzaladığı konsolosluk sözleşmelerinde de sözleşmenin ilgili hükümlerine benzer bir uygulama söz konusudur. Bu sözleşmelerin bazılarında belli ölçüde bir serbestlik tanınarak istisnai bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin; Türkiye ile Belçika arasında imzalanan Konsolosluk Sözleşmesi’nin 55. maddesinde konsolosluk memurlarının doğrudan doğruya Dışişleri Bakanlığına ancak gönderen devletin herhangi bir diplomatik ajanının bulunmaması halinde başvurabilecekleri teyit edilmiştir (Türkiye- Belçika Konsolosluk Sözleşmesi, 1975). Yine 1968 tarihli Yugoslavya-Türkiye arasında imzalanan Konsolosluk Sözleşmesi’nin 23. maddesinde de konsolosluk heyetinin konsolosluk çevresindeki adli ve idari makamlarla temas edebileceği belirtilmiştir (Türkiye- Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968).

Konsolosluk heyetinin, kabul eden devletin konsolosluk görev çevresindeki resmi makamları ile yapacağı yazışmalarda hangi dil kullanılacaktır? Uygulamada, genellikle, mahalli resmi dilin kullanılacağı kabul edilmektedir. Bu konu farklı resmi dillerin kabul edildiği ülkelerde görev gören konsolosluk heyetleri için özel bir önem taşır. Kabul eden devlet konsolosluk görev çevresinde söz konusu resmi dillerden birinin münhasıran kullanılmasını öngörmediği takdirde, konsolosluk heyeti mahalli makamlarla yapacağı yazışmalarda bu resmi dillerden herhangi birini kullanabilir. Aksi halde, mahalli makamlarla olan yazışmaların o bölgede münhasıran kullanılacağı öngörülen resmi dilde yapılması gerekir. Bu konuda, 1968 tarihli Türkiye-Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi'nin 49. maddesi örnek verilebilir. Bu maddeye göre, Türkiye'de görevli konsolosluk memurları Türk makamları ile yapacakları resmi muhaberatta memleketin resmi lisanını, Yugoslavya'da vazife gören Türk konsolosluk memurları da müracaatta bulunacakları Sosyalist Cumhuriyeti makamlarının resmi lisanını kullanacaklardır (Türkiye- Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968).

2.1.1.3.3. Gönderen Devletin Vatandaşlarıyla Haberleşme

Gönderen devletin kendi vatandaşlarıyla olan haberleşme serbestisi Sözleşme'nin 36. maddesiyle düzenlenmiştir. Aynı maddenin a fıkrasında sözleşme bu serbestliği; *“Konsolosluk memurları gönderen Devletin uyrukları ile görüşmek ve onları ziyaret etmek serbestisine sahip olacaklardır. Gönderen Devletin uyrukları da keza konsolosluk memurları ile görüşmek ve onları ziyaret etmek serbestisine sahip olacaklardır”*, şeklinde tanımlamıştır.

Kabul eden devlet makamları gönderen devlet vatandaşlarının konsolosluk görev çevresinde tutuklanmasından, hapsedilmesinden veya herhangi bir şekilde göz altına alınmasından vakit geçirmeksizin söz konusu konsolosluğu haberdar edeceklerdir. Bu husus ayrıntılı olarak 36. maddenin b fıkrasında; *“İlgili talep ettiği takdirde, kabul eden Devletin yetkili makamları gönderen Devletin bir uyruğunun gönderen Devlet konsolosluğu görev çevresinde tutuklanmasından, hapsedilmesinden veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde göz altına alınmasından vakit geçirmeksizin söz konusu konsolosluğu haberdar edeceklerdir. Tutuklanmış, hapsedilmiş veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde göz altına alınmış olan kişiden konsolosluğa hitaben sadır olmuş her türlü haber, keza, anılan makamlarca derhal konsolosluğa intikal ettirilecek ve yine bu makamlar, bu bentle tanınmış olan haklar hakkında ilgili kişiye gecikmeksizin bilgi vereceklerdir,”* şeklinde düzenlemiştir.

Konsolosluk sözleşmesine paralel şekilde Yabancı Uyrukluların Özgürlüklerinin Kısıtlanması ve Serbest Bırakılmaları Hakkındaki 16.11.2011 tarihli ve 70/1 sayılı Genelgenin 2. maddesinde; *Anılan Sözleşmenin 36. maddesi uyarınca; ilgisi talep ettiği takdirde, kabul eden devlet konsolosluğu görev çevresinde tutuklanmasından, hapsedilmesinden veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde göz altına alınmasından vakit geçirmeksizin söz konusu konsolosluğu haberdar edeceklerdir. Ayrıca; Konsolosluk memurları, hapsedilmiş, önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde göz altına alınmış olan gönderen devletin uyruğunu ziyaret etmek, onunla görüşmek ve muhaberatta bulunmak ve onun mahkemeler önünde temsilini sağlamak hakkına sahiptirler.”* (Yabancı Uyrukluların

Özgürlüklerinin Kısıtlanması ve Serbest Bırakılmalarının Bildirilmesi Hakkında 70/1 Sayılı Genelge, 2011). Konsolosluk memurları, kendi konsolosluk görev çevresinde, bu hükmün yerine getirilmesi amacıyla hapsedilmiş veya göz altına alınmış olan gönderen devletin uyuşunu ziyaret etmek hakkına sahiptirler. Bununla beraber, konsolosluk memurları, hapsedilmiş veya önleyici mahiyette veya herhangi bir şekilde göz altına alınmış bulunan bir vatandaşın açıkça muhalefet etmesi halinde, bu vatandaş lehine müdahalede bulunmaktan kaçınacaklardır. Herhangi bir cezadan dolayı tutuklanma durumunda konsolosların kendi vatandaşlarıyla iç hukuk uyarınca doğrudan bir görüşme serbestisi de bulunmamaktadır. Tutukluluk halinin devamı veya gözaltı süresinin uzatımı gibi durumlarda konsolosların kendi vatandaşları ile görüşebilmesi soruşturma aşamasında savcılık yargılama aşamasında ise mahkeme kararı ile gerçekleşir (Yabancı Uyrukluların Özgürlüklerinin Kısıtlanması ve Serbest Bırakılmalarının Bildirilmesi Hakkında 70/1 Sayılı Genelge, 2011).

Konsolosluk memurunun kendi vatandaşları ile haberleşebilmesi ve görüşebilmesi, özellikle, gönderen devletin konsolosluk görev çevresi içinde tutuklanan veya hüküm giyen vatandaşları bakımından önem taşır. Bu konuda uluslararası teamül hukukun tam olarak oluştuğu söylenemez. Devletler arasında imzalanan konsolosluk antlaşmalarıyla çeşitli devletlerin iç hukuklarında dağınık hükümler bulunmaktadır. 1963 Viyana Sözleşmesi bu konuda belirli bir düzenleme getirmek suretiyle konsolosluk hukukunun gelişimine yardımcı olmuştur (Ökçün, 1972:143). Buna göre gönderen devletin vatandaşlarından birinin tutuklanması veya gözaltına alınması durumunda devletin yetkili makamlarının söz konusu vatandaşın talebi üzerine bağlı olduğu ülkenin konsolosluk heyetine haber vermek durumundadır. Yine söz konusu vatandaşın talep etmesi halinde bağlı olduğu konsolosluk heyetine doğrudan iletmek istediği hertürlü haberin kabul eden devlet makamları tarafından ilgili konsolosluğa iletilmesi gerekmektedir (Yabancı Uyrukluların Özgürlüklerinin Kısıtlanması ve Serbest Bırakılmalarının Bırakılması Hakkında 70/1 Sayılı Genelge, 2011).

Konsolosluğun, gönderen devlet vatandaşının haklarını koruyabilmesi, için getirilen bu haklar sınırsız değildir. Kabul eden devletin kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde bahse konu koruma kullanılabilir. Konsolosluk Sözleşmesi'nin 36. maddesinin 2. fıkrasına göre; *“ Bu maddenin 1. fıkrasında istihdaf olunan haklar, kabul eden Devletin kanun ve düzenlemeleri çerçevesinde kullanılacaktır. Bununla beraber, bu kanun ve düzenlemeler bu maddeyle tanınmış olan hakların tam olarak kullanılmasına imkân vereceklerdir.”* (KİHVS, 1963).

Hapis veya gözaltı durumunda gönderen devletin konsolosluk heyetine *“vakit geçirmeksizin”* bildirmesine ilişkin olarak ta bu sürenin ne kadarlık bir zamanı ifade ettiği konusunun Konsolosluk Sözleşmesi'nde tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Ancak iç hukuk açısından bakıldığında gözetim süreleri genelde 24 saat ile sınırlı tutulmuştur (Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, 2005). Bu süre dışındaki her durumda ilgili mercilerin gönderen devletin makamlarını bilgilendirmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Ancak Viyana Sözleşmesi dışında yapılan konsolosluk sözleşmelerinde bu süreye ilişkin farklı yaklaşımlar olduğunu görüyoruz. Örneğin; 1986 tarihinde Türkiye-Suriye Konsolosluk Sözleşmesi'nin 41. maddesinde; *“Konsolosluk görev çevresinde gözaltına*

alınan vatandaşının, tutuklanması veya hürriyeti kısıtlayıcı diğer herhangi bir tedbire tabi tutulması halinde en kısa zamanda ve de en geç 5 gün içinde ilgili konsolosluk haberdar edileceği”, hüküm altına alınmıştır. Ayrıca aynı sözleşmede belirtilen bir başka husus ise; *“Kabul eden Devlet yetkili makamları konsolosluk memuruna, anılan vatandaşının gözetimine alınmasından, tutuklanmasından veya hürriyeti kısıtlayıcı herhangi bir diğer tedbire tabi tutulmasından en geç 7 gün sonra ve bilahare makul aralıklarla ziyaret etmesine müsaade edeceklerdir”* (Türkiye- Suriye Konsolosluk Sözleşmesi, 1986). Bu hükümler uyarınca aslında iç hukuk normlarımızın süreler açısından daha makul bir ölçülendirme ile süreleri daha sınırlı olarak kapsadığı görülmektedir. Ancak imzalamış olduğumuz konsolosluk sözleşmelerinin birçoğunda bu sürelerin çok farklı şekilde değerlendirildiği görülüyor. Örneğin; Türkiye-Romanya Konsolosluk Sözleşmesi’nin 43. madde, 1. fıkrasına göre bu süre 3 gün olarak belirlenmiştir (Türkiye- Romanya Konsolosluk Sözleşmesi, 2000). Konsolosluk sözleşmeleri içerisinde süre konusunda en esnek yaklaşımın Türkiye-Yugoslavya arasında yapılan konsolosluk sözleşmesinde olduğunu görüyoruz. Bu anlaşmanın 25. maddesi 1. fıkrasına göre *“vakit geçirmeksizin”* konsolosluk bildirim yapılması için öngörülen süre ise 15 gündür (Türkiye- Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi, 1969).

Haber verme durumuna ilişkin bir diğer düzenleme ise gönderen devletin bir vatandaşının ölümü , kayyum ve vasi atanması halleri ve ayrıca; gönderen devletin uyrukluğunu taşıyan bir gemi veya diğer deniz aracının, kabul eden devletin kara veya iç sularında batması veya karaya oturması halleri veya gönderen devlette kayıt ve tescilli bir uçağın kabul eden devlet ülkesinde bir kazaya uğraması durumlarında, bahse konu durumdan kazanın meydana geldiği yere en yakın konsolosluğun vakit geçirmeksizin haberdar edilmesi zorunludur (KİHVS, 1963: madde 37).

Konsolosluk görevlerinin görülebilmesi için, kabul eden devletin, ülkesinde görev gören konsolosluk memurlarına gönderen devletin vatandaşları ile haberleşme ve görüşme hakkını tanıması zorunludur. Bu kuralın bir uyuşmazlık konusu olarak Adalet Divanı’na taşıyan olay ise La Grand davasıdır. Dava konusu olay kısaca şu şekilde özetlenebilir; Walter ve Carl La Grand Almanya’da doğan ve Alman vatandaşı olan iki erkek kardeştir. Dört ve beş yaşlarında iken Alman anneleri ile birlikte Birleşik Devletlere taşınmışlar ve orada yerleşmişlerdir. La Grand kardeşler Birleşik Devletler vatandaşlığına geçmemişlerdir. İki kardeş, Arizona’da gerçekleştirilen bir soygun sebebiyle 1982’de tutuklanmış ve 1984’te idam cezasına mahkûm olmuşlardır (Aksar, 2017: 314). Duruşmada mahkeme tarafından atanan avukatlar Viyana Sözleşmesi’ne aykırılık konusunu gündeme getirmemiştir. Ayrıca, temyiz veya eyalet mahkemelerinde devam eden mahkumiyet sonrası yargılamalarda da Konsolosluk Sözleşmesi gündeme getirilmemiştir. Arizona Eyalet Mahkemesindeki işlemler sona erdikten sonra La Grand kardeşler tarafından konsolosluk davadan haberdar edilmiştir. Alman Hükümeti konuyu Şubat 1999’da iki kardeşin planlanan infazının arifesinde gündeme getirebilmiştir. 2 Mart 1999 tarihinde de Mahkeme Siciline verdiği dilekçeyle, 24 Nisan 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi’nin ihlal edildiği iddiasıyla, Amerika Birleşik Devletleri aleyhine UAD’ye başvuruda bulunmuştur (I.C.J. Germany v. United States Of America, 1999).

Adalet Divanı, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Sözleşme'nin 36. Maddesinin, 1.fikrasının "a" ve "c" bentleri uyarınca Almanya'ya olan yükümlülüklerini ihlal ettiğine karar vermiştir. Bu maddelerde, konsolosluk memurlarına gönderen devletin vatandaşlarıyla iletişim kurma ve onlara erişme ve konsolosluk memurlarına gönderen devletin vatandaşını hapisanede veya gözaltında iken ziyaret etme hakkı verilmektedir. La Grand kardeşlerin Almanya tarafından çağrıla bilineceğine ve diplomatik himaye hakkına da sahip oldukları belirtilmiştir (I.C.J. Germany v.United States Of America, 1999).

2.1.1.4.Arşiv ve Belge Dokunulmazlığı

Konsolosluğa ait arşivler ile konsolosluğa ait belgelerin de nerede olursa olsun dokunulmazlığı vardır. KİHVS'nin 33. maddesi ile belge ve arşivlerin dokunulmaz olduğu hususu karar altına alınmıştır. Yine 1963 Sözleşmesi'nin 61 .maddesi ile; *"Bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğun arşiv ve belgelerinin, diğer kağıt ve belgelerden ve özellikle konsolosluk şefinin ve kendisiyle beraber çalışan tüm kişilerin özel yazışmalarından ve keza meslekleri veya işleri ile ilgili eşya, kitap ve belgelerden ayrı tutulmaları şartıyla, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman dokunulmazlıkları vardır."*

KİHVS'nin 1.maddesi k fıkrasına göre; "Konsolosluk Arşivleri" deyimi, konsolosluğa ait tüm evrakları, belgeler, yazışmalar, kitaplar, filmler, ses bantları, kayıt defterlerini ve şifre malzemeleri ile bunların korunmasına ve saklanmasına yarayan kartoteks ve mobilyayı kapsar. Konsolosluk arşivleri tanımlanırken günümüzde kullanılan bilgisayar kayıtları, disketler, USB bellek ve benzeri ekipmanlardan Sözleşme de bahsedilmemiştir. Haliyle bu maddenin geniş olarak yorumlanmasıyla bu ekipmanların "yazılı olmayan belgeler" veya "şifre malzemesi" olarak kabul edilmeleri mümkündür.

Türkiye'nin taraf olduğu ikili konsolosluk sözleşmeleri açısından da genel olarak 1963 Viyana Sözleşmesinin ilgili hükümlerine benzer düzenlemeler getirildiği görülmektedir. Örneğin 2003 yılında yürürlüğe giren Türkiye-Libya Konsolosluk Sözleşmesi'nin 1. maddesinde "Konsolosluk Arşivleri" ile konsolosluğa ait tüm belgeler yazışmalar, kitaplar, filmler, ses bantları ve kayıt defterleri, şifre malzemeleri, fihrist etiketleri ve bunların korunmasına ve saklanmasına yarayan eşyalar; "Resmî Yazışmalar" ile de Konsolosluk görevlerine ilişkin her türlü yazışma; şeklinde belirtilerek dokunulmazlık kapsamına alınmıştır (Türkiye- Libya Konsolosluk Sözleşmesi, 2003). Aynı şekilde Türkiye-Suriye Konsolosluk Sözleşmesi'nin 15. maddesinde de konsolosluk arşiv ve belgelerinin dokunulmazlığı ve konsolosluk arşivlerinin nerede bulunurlarsa bulunsunlar dokunulmazlıkları vardır (Türkiye- Suriye Konsolosluk Sözleşmesi, 1986). Türkiye- Libya Konsolosluk Sözleşmesi'nin 16. maddesinde de; *"Devletler Hukukunca tanınan ilkelere uygun olarak, arşivler ve diğer belgeler ve kayıtlar her zaman ve her yerde dokunulmazlıktan yararlanırlar ve Kabul Eden Devlet makamları, hiçbir nedenle bunları incelemeyi veya el koymazlar"* (Türkiye- Libya Konsolosluk Sözleşmesi, 2003).

Türkiye imzaladığı konsolosluk sözleşmelerini 1963 Viyana Sözleşmesinin hükümleriyle uyumlu olmasını gözetmektedir . Bu konunun örneklerini Türkiye ile Belçika

arasında imzalanan konsolosluk sözleşmesinde de görüyoruz (Türkiye- Belçika Konsolosluk Sözleşmesi, 1975). Bu belgelere hiçbir şekilde dokunulmayacağı gibi tetkikin de mümkün olmayacağı hususu Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan konsolosluk sözleşmesinde de öngörülmüştür (Türkiye- Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968). Yine Örneğin; Türkiye- Almanya arasında imzalanan konsolosluk sözleşmesinde ise durum biraz daha farklı olarak düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 6. maddesine göre; evrakların bulunduğu veya muhafaza edildiği yerlere kesinlikle girilemeyeceği belirtilerek arşiv ve belge dokunulmazlığı açısından tam bir bağımsızlık sağlanmıştır (Türkiye- Almanya Konsolosluk Sözleşmesi, 1936).

Cemal Kaşıkçı cinayetinde konsolosluk binalarına giriş-çıkışları gösteren görsel kayıtların mevcut olup olmadığı konusu sorun haline gelmiştir. Bu kayıtların Türk makamlarının incelemesine sunulması veya kamuoyuyla paylaşılması gerekmektedir. Görsel kayıtların belge, niteliğini taşıdığını kabul ettiğimiz takdirde KİHVS'nin 31. maddesi buradaki uygulama açısından konsolosluğun rızası dışında söz konusu görüntülerin paylaşılamayacağını göstermektedir. Bunun yanında Türk makamları bu görüntüleri istemiş ancak Suudi konsolosluk görevlileri konsolosluğun ve konutunun CCTV kayıtlarının bozuk olduğunu söylemişlerdir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 61). Kaşıkçı'nın konsolosluktan "sağ salim çıktığını" iddia eden Suudi Arabistan yönetimi bunu kamera kayıtları dahil hiçbir delille kanıtlayamamıştır. Suudi Arabistan'ın "kameraların o esnada bozuk olduğunu" öne sürmesi Kaşıkçı'nın konsolosluk binasında öldürüldüğüne dair şüpheleri artırmıştır. Kaşıkçı'nın iki gün sonra binaya girişi sırasındaki video görüntüsü ortaya çıkmıştır (AA, 5 Ekim 2018). KİHVS'nin 1. maddesi k fıkrasında görsel kayıt veya güvenlik kamera kayıtlarına ilişkin olarak açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ama bu benzeri tüm belgeler konsolosluk arşivi olarak kabul edilir ve korunması kabul eden devletin yükümlülüğündedir.

11 Ekim 2018'de Kral Salman ile Cumhurbaşkanı Erdoğan arasındaki görüşmenin ardından Türkiye'nin, Kaşıkçı'ya ne olduğunu belirlemek için Suudi Arabistan ile ortak bir çalışma grubu oluşturmayı kabul ettiğini duyurmuştur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 26) Aynı gün, Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı aracılığı ile Suudi yetkililerden, Kaşıkçı'nın konsolosluğa yaptığı ziyaretleri, konsolosluktaki CCTV görüntülerinin kopyalarını ve kamera sayısı bilgilerini, tüm konsolosluk çalışanlarının bir listesini 2 Ekim'de işe gelmeyenleri not ederek, konsolosluk şoförleri, konsolosluk araçlarından alınan GPS verileri, on beş Suudi yetkilinin konsolosluğa giriş çıkış saatleri ve Türkiye'de olup olmadıkları hakkında bilgiler vermesini istendi (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 26). Bu bilgilerin verilir verilmeyeceği konusu bilinmemekle birlikte Suudi Arabistan diplomatik nota aracılığı ile Türk makamlarını konsolosluğa davet etmiştir. Akabinde yapılan toplantı sonrası Suudi Arabistan, olay yeri incelemesinin sadece gözle yapılması için Türk makamlarına izin verildiğini açıklamıştır (AA, 30 Eylül 2020) Türk makamlarının buna karşı çıkması üzerine Suudi Arabistan Türk makamlarından detaylı bir şekilde adli aramanın içeriği, yöntemi ve aramaya katılacak olan kişilerin tam listesini talep etmiştir (UN Khashoggi Report, 2019: 25). Burada belirtilen konu başlıklarını içeren bilgilerin belge olarak tanzim edilmesi gerekmektedir Bu türden bilgileri içeren belgelerin hazırlanması ve istenmesi için gönderen devlete karşı zorlayıcı bir maddeye KİHVS içerisinde yer verilmemiştir. Bu bilgileri paylaşmak

ilgili devletin tercihine kalmıştır. Keza KİHVS kabul eden devlete mevcut belgelere dahi el koyma ve inceleme yetkisi vermemektedir.

Başkonsolos ve konsolosluk dışında bir fahri konsolosluk memuru tarafından yönetilen bir konsolosluğun arşiv ve belgelerinin, diğer kağıt ve belgelerden ve özellikle konsolosluk şefinin ve kendisiyle beraber çalışan tüm kişilerin özel yazışmalarından ve keza meslekleri veya işleri ile ilgili eşya, kitaplar ve belgelerden ayrı tutulmaları şartıyla, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman dokunulmazlıkları vardır. KİHVS’de fahri konsolosların belge dokunulmazlığı 63. maddede düzenlenerek şahsi belgeleri dışında tutulmaları şartına bağlamıştır.

2.1.1.5.Seyahat Dokunulmazlığı

KİHVS seyahat serbestisini Sözleşme’nin 34 .maddesi ile düzenlemiştir. Buna göre; *“Ulusal güvenlik nedenleriyle girmesi yasaklanmış veya nizamla bağlanmış bölgelerle ilgili kanun ve düzenlemeler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet, ülkesi üzerinde konsolosluğun bütün mensuplarına yer değiştirme ve seyahat etme serbestliğini sağlar.”*

Türkiye’nin imzaladığı iki taraflı konsolosluk antlaşmalarında da aynı doğrultuda hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Gerçekten Türkiye ile Romanya arasındaki Konsolosluk Sözleşmesi’nin 31. maddesi benzer bir düzenlemeye yer vermiştir (Türkiye- Romanya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968). Türkiye ile Suriye arasında İmzalanan Konsolosluk Sözleşmesi’nin 29. maddesi, konsolosluk mensuplarının yanı sıra birlikte oturan aile efratlarının da serbestçe seyahat edebilecekleri belirtilmiştir (Türkiye- Suriye Konsolosluk Sözleşmesi, 1986). Türkiye ile Libya Konsolosluk Sözleşmesi’nin 20. maddesinde ise bu hak sadece konsolosluk görevlilerinin ifası için verilmiş olup konsolosluk görevlilerinin aile fertleri bu serbesti kapsamının dışında tutulmuştur (Türkiye- Libya Konsolosluk Sözleşmesi, 2003).

2.2.KONSOLOSLARIN BAĞIŞIKLIKLARI

Konsolosluğun her mensubu, görev yerine gitmek için kabul eden devletin ülkesine girişinden veya daha önceden bu ülkede bulunuyorsa konsolosluktaki görevine başlamasından itibaren, uluslararası hukuk itibarıyla benimsenen ayrıcalık bağışıklıklardan yararlanmaktadır. Bir konsolosluk mensubunun kendisiyle birlikte yaşayan ailesi ve efradı ve yanında çalışan özel personeli de bu ayrıcalık ve bağışıklıklara sahip olmaktadır (Reçber, 2016: 401).

2.2.1.Gümrük Bağışıklığı

Konsolosluğun gümrük ayrıcalığına yönelik Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi’nde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Devletlerin ikili antlaşmalarda

öngördükleri karşılıklı koşuluyla ve ulusal mevzuatı aracılığıyla konsolosluklara ilişkin gümrük ayrıcalığını birbirlerine tanıyabilmektedir (Reçber, 2016: 400).

Birçok konsolosluk antlaşmasında da örneğin; Türkiye ile Suriye arasında imzalanmış olan Konsolosluk Sözleşmesi'nin 28. maddesinin 1.fıkrası; *''Gümrük Muayenesinden ve Gümrük Resimlerinden Bağışıklık; Kabul eden Devlet, yürürlükteki kanun ve düzenlemeler hükümleri çerçevesinde, aşağıda yazılı kalemlerin girişine müsaade eder ve depolama, ulaşım ve benzeri hizmetlerle ilgili masraflar dışındaki bütün gümrük resimleri, harçlar ve bununla ilgili sair vergilerde bağışıklık tanır, ''* diyerek hangi kalemlerin gümrük muayenesinden ve gümrük resimlerinden muaf olacağını düzenlemiştir (Türkiye- Suriye Konsolosluk Sözleşmesi, 1986). Keza 1999 yılında Türkiye ile Romanya arasında imzalanan Konsolosluk Sözleşmesi'nin 29. maddesi de benzer şekilde kabul eden devletin, gönderen devletin konsolosluk hizmetlerinde sözleşmede belirtilen harç ve vergilerden istisna tutulacağını kabul eder (Türkiye- Romanya Konsolosluk Sözleşmesi, 2000).

Konsolosluğun kullanacağı eşyalar açısından da belirli bir muafiyet söz konusudur. Bu muafiyet kurumsal resmi kullanıma ilişkin eşyalar açısından geçerli olabilmektedir. Sözleşme'nin 50. maddesinin 1.fıkrasının a bendinde; *''Konsolosluğun resmi kullanımına matuf eşyalar; aynı maddenin b bendinde; ''Yerleşme eşyaları dahil olmak üzere, konsolosluk memurunun ve kendisiyle birlikte yaşayan aile efradının kişisel kullanımına ait eşyaları. Tüketim malları, ilgililerin doğrudan doğruya kendi kullanmaları için gerekli miktarı geçmemelidir. Burada yine anılan madde ile gümrük muafiyetinin belirli bir miktar mal veya ürün üzerinden değerlendirme yapılacağı''*, hüküm altına alınmıştır. Konsolosluk çalışanları ve aile efradı açısından da benzer ayrıcalıklardan yararlanacağını kabul etmiştir.

Gümrük muafiyetinden istifade edilmeyecek haller ise 50. maddenin, 3. fıkrasının da belirtilmektedir. Bahse konu maddede öncelikle konsolosluk memurlarının ve bunların kendileri ile birlikte yaşayan aile üyelerinin kişisel bagajlarının gümrük muayenesinden muaf olduğu belirtilmiş, akabinde ise bunun istisnası olarak kabul eden devletin kanunlarında ihlali ve ihracı yasaklanmış veya karantina kanununa tabii eşyaların varlığına ilişkin ciddi bir şüphe durumunda gümrük muayenesinin bu kişilere uygulanabileceği belirtilmiştir. Diğer taraftan, böyle bir şüphe halinde gümrük muayenesi durumunda, bu muayene ancak konsolosluk memurunun ve ailesinin ilgili bir üyesi huzurunda yapılabilir.

İç hukukumuz itibarıyla 27.10.1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununda konsolosluğun gümrük ayrıcalığına ilişkin açık düzenleme bulunmamakla birlikte, bu kanunun 167. maddesinin 2. Paragrafı gereğince, karşılıklılık/mütekabiliyet esasına göre ithal edilen ve serbest dolaşıma tabi tutulan diplomatik eşyanın, gümrük vergilerinden muaf tutulacağı öngörülmektedir. (Reçber, 2016: 400).

Yine iç hukukumuz itibari ile 09.02.2015 tarihli 2015/10 sayılı genelge ile; 4458 sayılı Gümrük Kanununun gümrük vergilerinden muafiyet ve istisnaları düzenleyen 167. maddesinin 1. fıkrası 2. bendine istinaden mütekabiliyet esasına göre ithal edilen diplomatik eşyanın gümrük vergilerinden muaftır. Türkiye'deki diplomatik ve konsolosluk misyonları, uluslararası kuruluşlar ve uluslararası kuruluş temsilcileri ile mensuplarına tanınan gümrük ayrıcalıklarına ilişkin işlemler bu genelge hükümleri çerçevesinde yürütülecektir. Bu

çerçevede genelge hükümleri, diplomatik veya konsolosluk misyonu ve mensuplarına, o ülkede ancak Türk misyonu veya mensuplarının en az bu genelgede öngörülen ayrıcalıklardan yararlanmaları halinde uygulanacaktır (Diplomatik Muafiyetler 2015/10 Sayılı Genelge, 2015).

Genelge’de öngörülen uygulamaya istinaden Türk misyonu veya mensuplarına tanınan ayrıcalıkların, bahse konu genelgede öngörülenden daha kısıtlı olduğu durumlarda, söz konusu ülkenin Türkiye’deki misyonlarına aynı kısıtlamalar uygulanır. Benzer şekilde karşılıklılık gereği tanınan haklar genişletilebilir. İlgili ülkelerde mütekabiliyetin varlığının tespit ve teyidi konusunda Dışişleri Bakanlığının değerlendirmesi esas alınır. Merkezi Türkiye’de olan uluslararası kuruluşlar ile diğer uluslararası kuruluşların Türkiye’deki temsilciliklerine ve mensuplarına sağlanacak ayrıcalıklar, kuruluş anlaşmalarının ilgili maddeleri çerçevesinde Dışişleri Bakanlığınca belirlenecektir (Diplomatik Muafiyetler 2015/10 Sayılı Genelge, 2015).

KİHVS’nin 50.maddesiyle konsoloslüğün resmi kullanımına ayrılmış olan eşyalar ve de konsolosluk heyeti mensupları için gümrük bağışıklığının yeterince kapsamlı olarak düzenlendiğini söyleyebiliriz. Bahse konu maddenin 1. fıkrasının a bendinde ‘‘konsoloslüğün resmi kullanımına matuf eşyalar’’ ifadesi ile her türlü eşyanın kapsama alındığı görülmektedir.

2.2.2. Vergi Bağışıklığı

Konsolosların vergi ayrıcalığı konusu 1963 Sözleşmesi’nde belirli konular çerçevesinde bir sınırlandırma ile, diplomasi temsilcilerine tanınan ayrıcalıklardan daha farklı olarak değerlendirilmiştir. Buradaki dokunulmazlık ve ayrıcalık olgusu sadece kabul eden devletteki göreve ilişkin bir düzenleme ile karşımıza çıkmaktadır. Vergi ayrıcalığı konusu aşağıda belirteceğimiz şekliyle 1963 Viyana Sözleşmesinde üç kategoride ele alınmıştır. Vergi ayrıcalığı sırasıyla sözleşmenin 32. 49. ve 50. maddelerinde düzenlenmiştir.

2.2.2.1. Konsolosluk Binalarının Akçalı Bağışıklığı

KİHVS’ye göre konsolosluk binalarının hangi tür vergilerden muaf olacağı konusu 32. Madde de düzenlenmiştir. Buna göre konsolosluk hizmeti gören kişilerin maliki ya da kiracısı olduğu konsolosluk binaları ile konsolosluk şefinin ikametgâhı o yörede uygulanan her türlü vergi ve harçtan muaftır. Söz konusu vergi ve harçların konsolosluk mensubu ile sözleşme yapan kişiye ait olması halinde ise bu bağışıklık uygulanmaz.

1319 sayılı 29.07.1970 tarihli Emlak Vergisi Kanununun, Muaflık ve İstisnalar Başlığı altındaki 4. maddesinin 1. bendinde Sözleşmeye paralel olarak konsolosluk binaları ile konsolosun ikametgâhının emlak vergisinden muaf olduğu kayıt altına alınmıştır (Emlak Vergisi Kanunu, 1970).

Yukarıda da değinildiği üzere KİHVS'nin 32. maddesi konsolosluk binalarının vergi bağımsızlığını düzenlerken, konsolosluk binalarının yanı sıra, konsolosluk heyeti başkanına ayrılmış olan meskenin de, konsolosluk binaları gibi ve aynı şartlarla, her türlü ulusal, bölgesel ve belediyeye ait vergi ve resimlerden bağımsız olacağını öngörmektedir. 1963 Viyana Sözleşmesinin bu hükmüne rağmen, uygulamada, devletlerin, konsolosluk heyeti başkanına ayrılan meskenle ilgili vergi bağımsızlığını ancak iki taraflı konsolosluk sözleşmeleri ile veya çok sıkı bir biçimde uygulanan karşılıklı olmak kaydı ile düzenledikleri görülmektedir (Ökçün, 2016: 149).

Türkiye ile İtalya arasında İmzalana Konsolosluk Sözleşmesi'nde bu konuda bir mutabakat sağlanmış ve konsolosluk heyeti başkanı ile birlikte konsolosluk memurlarının ikamet ettikleri binaların gönderen devletin mülkiyetinde olmak kaydıyla vergi bağımsızlığından istifade ettikleri belirtilmiştir (Türkiye- İtalya Konsolosluk Sözleşmesi 1931: madde 10).

Bazı ülke iç hukuklarında özellikle yabancıların her ne surette olursa olsun taşınmaz edinmelerinin yasaklanması dolayısı ile genel uluslararası teamüllere rağmen diplomatik temsilcilik ya da konsolosluklar taşınmazın mülkiyetini edinmemekte, ancak tahsis ya da kiralama ile bina kullanabilmektedirler. Aynı şekilde özel mülkiyetin söz konusu olmayıp tüm mülkiyetin devlete ait olduğu ülkeler de bu kapsamdadır (Demiralp, 2012: 100). Ulusal mevzuatlarda, yabancıların taşınmaz mal ediniminin yasaklanmasına veya bütün taşınmazların devlete ait olmasına ilişkin düzenlemeler diplomatik temsilcilik binaları açısından da sorun yaratmaktadır. Mülkiyet hakkını reddeden devletlerde, diplomatik temsilcilik ve konsolosluklar kira sözleşmesine istinaden taşınmaz malın kullanım hakkını elde etmektedirler. Bu istisnai uygulamaların dışında, yabancı elçilik ve konsoloslukların taşınmaz iktisapları teamül kuralı haline gelmiştir. Bununla beraber, bazı devletlerle diplomatik temsilcilik binalarının inşası için karşılıklı arsa tahsisine ilişkin ikili antlaşmalar yapılmıştır. Bu antlaşmalara göre, diplomatik amaçla kullanılacak taşınmazların takas yoluyla edinilmesi mümkündür. İki ülke karşılıklı olarak, yeri antlaşmada belirlenen eşit miktardaki taşınmazların bedelsiz tahsis edilmesiyle diplomatik temsilciliklerin veya konsoloslukların taşınmaz mal ihtiyacını karşılamaktadırlar (Ekşi, 2004: 400). Konsolosluk antlaşmalarıyla birlikte KİHVS vergi muafiyeti konusunda konsolosluk binalarının gönderen devletin mülkiyetinde olmak şartıyla konsolosluk heyeti başkanı ve konsolosluk memurlarının bu muafiyetten mutlak olarak yararlanabileceğini belirtmiştir.

Türkiye'de Yabancı Temsilciliklerin ve Konsoloslukların Taşınmaz Mal Edinimi Hakkında Kanun ile Ecnebi Devletlere Ankara'da Sefarethane ve Konsoloshane İnşa Etmek Üzere Meccanen Arsa Tahsisi Hakkında 6593 sayılı Kanununun 1. maddesine göre, yabancı devletlere Ankara'da sefarethane ve konsoloshane inşa eylemek üzere Hazine tarafından bedelsiz arsa tahsis ve temlik edilebilir. Gerek bu arsaların, gerekse bu arsalar üzerine inşa olunacak sefarethane ve konsoloshanelerin tapuya tescillerinde harç ve resim alınmaz (Türkiye'de Yabancı Temsilciliklerin ve Konsoloslukların Taşınmaz Mal Edinimi Hakkında Kanun, 1955: madde 2). Bedelsiz arsa tahsis ve temlik tapu harç ve gümrük vergisi muaf ve bunlardan istifade edecek yabancı devletlerin Türkiye Cumhuriyetine karşılıklı esasına göre aynı hakları tanımalarına bağlıdır (Ekşi, 2004: 403).

2.3. KONSOLOSLARIN YARGI BAĞIŞIKLIĞI

Uluslararası uygulamada, konsolosluk görevlerinin gereği gibi görülebilmesini sağlamak amacıyla, kabul eden devlet tarafından yargı kuvvetinin kullanılmasına ilişkin bazı konularda, konsolosluk memurlarına belirli ayrıcalık ve bağışıklıkların tanınacağı kabul edilmektedir. Ancak tanınan bu ayrıcalık ve bağışıklık ile kabul eden ülkenin yargı kuvveti arasında denge kurulması gerekecektir. Bu amaçla ağır suç niteliğini taşımayan eylemler nedeniyle bir taraftan konsolosluk memurlarına ve hizmetlilerine kişisel dokunulmazlık tanınmış, diğer taraftan görevlerini gereği gibi yapabilmeleri için, görevlerini görürlerken yaptıkları eylemlerden dolayı kabul eden devletin yargısına tabi tutulmamışlardır (Yaşar, 1982: 45).

Konsolosların yargı dokunulmazlığı diğer dokunulmazlık ve ayrıcalıklara paralel olarak belli bir sınırlandırmaya tabidir. Sözleşmenin 43. maddesi Yargı Bağışıklığı başlığı ile bu dokunulmazlığı; 1. fıkrasında; *''Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri, resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden Devlet'in adli ve idari makamlarının yargısına tabi değildirler''*, şeklinde tanımlayarak bu dokunulmazlığın çerçevesini çizmiştir. Buradaki en önemli atıf *''görevin yerine getirilmesi''* ifadesi ile yapılmıştır ve görev sorumlulukları dışındaki uygulamalarda yargıdan bağışık olmayacakları anlaşılmaktadır (KİHVS, 1963).

1963 Viyana Sözleşmesi ile 1961 Viyana Sözleşmesinin karşılıklı hükümleri doğrultusunda konsolosların yargı bağışıklığını düzenleyen 43. maddesiyle ceza yargısı, medeni ve idari yargı ayırımına gidilmemiş, bunun yerine *''resmi görevin yerine getirilmesi sırasında işlenen fiiller''* açısından belli bir kıstas getirilmiştir. 1961 Viyana Sözleşmesinin 31. maddesiyle diplomasi temsilcilerine, kabul eden devletin cezai yargısından bağışık olduğu kabul edilmekle birlikte, kabul eden devletin medeni ve idari yargısından da bağışık olmaları ve de istisnai olarak yararlanılmayacakları hususlar açıkça hüküm altına alınmıştır. Buna göre;

1- Devletin topraklarında bulunan özel bir taşınmazla ilgili bir aynı hak davaları gönderen devlet adına ve misyon amaçları için kullanılmak üzere diplomatik ajanın tasarrufunda bulunmadığı sürece yargı bağışıklığı kapsamı içinde değildirler,

2- Diplomatik ajanın gönderen devlet adına değil de bir özel kişi olarak vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin davalar da yargı bağışıklığı kapsamı içinde değildirler.

3- Diplomatik ajanın kabul eden devlet dâhilinde resmi görevleri dışında icra ettiği herhangi bir mesleki veya ticari faaliyet ile ilgili davalar dışında kabul eden devletin yargı bağışıklığı kapsamında değerlendirilmez (DİHVS, 1961: madde 31)

Konsolosluk temsilcisinin durumu biraz daha farklı olmakla birlikte somut bir olayda yargı bağışıklığı olup olmadığını anlamak için bazı kıstasların belirlenmesi gerekir. Konsolosluk memurları veya hizmetlilerinin fiilleri veya faaliyetleri resmi bir görevin yerine

getirilmesi sırasında mı işlenmiştir? Burada ‘resmi görev’ kavramına hangi görevlerin dâhil olduğunu tespit etmede üç yöntem söz konusudur. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

1- Konsolosun suçu işlediği sırada resmi görevli olup olmadığının mahkemece re'sen tespit edilmesi yöntemlerden biridir. Ancak bu konu teknik bir bilgiyi gerektirdiğinden, mahkemenin yanlış karar vermesi sonucunu doğurabilir. (Yaşar, 1982: 43).

2- Konsolosun suçu işlediği sırada resmi görevli olup olmadığının diplomatik kanallarla sorularak mahkemenin verilecek cevaba göre hareket etmesi uygun olur. Burada da mahkemeye herhangi bir takdir hakkı tanınmamakta, görüş bildiren makamın mahkemenin yerine geçmesi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. (Yaşar, 1982: 43).

3- Konsolosun suçu işlediği sırada resmi görevli olup olmadığı konusunda diplomatik kanalla alınan bilginin mahkemece değerlendirilmesi hakkaniyete en uygun yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili yargılama yapacak olan mahkemenin diplomatik kanallarla edineceği bilgilerin ışığında daha doğru karar vermesini sağlayabilecek bu yöntem en sağlıklı olanıdır. Nitekim Dışişleri Bakanlığımızın görüşü ve mahkemelerin uygulaması da bu yöndedir (Yaşar, 1982: 44).

Uluslararası uygulamada, konsolosluk görevlerinin gereği gibi görülebilmesini sağlamak amacıyla, kabul eden devlet tarafından yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin bazı konularda, konsolosluk memurlarına belirli ayrıcalık ve bağımsızlıkların tanınacağı kabul edilmektedir. Uluslararası hukukun gösterdiği gelişimin bugünkü aşamasında, gönderen devletin kabul eden devlet ülkesinde konsolosluk görevlerinin gereği gibi görülmesine ilişkin çıkarları ile kabul eden devletin kendi ülkesinde yargı hakkını kullanmasına ilişkin çıkarları arasında belirli bir dengenin kurulduğu görülmektedir (Ökçün, 1972: 174). Buna göre ağır suç niteliğini taşımayan eylemlerle ilgili olarak konsolosluk memurlarına kişisel dokunulmazlık tanınır. Bu gibi hallerde, konsolosluk memurları tutuklanmadan yargılanırlar. Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri kabul eden devlet ülkesinde mutlak yargı bağımsızlığından yararlanamazlar. Yalnız, konsolosluk görevleri görülürken yaptıkları eylemlerden dolayı konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri kabul eden devletin yargısına tabi olmazlar. Bununla birlikte, bazı özel hukuk davaları bakımından yargı bağımsızlığının tanınmayacağı kabul edilmiştir (Ökçün, 1972: 174).

Konsolosluk Sözleşmesi açısından gönderen devlet adına yapılmamış olan işlemlerde yargı bağımsızlığı söz konusu değildir. Madde de açık olarak belirtmemesine karşın ilgili hükmün karşıt anlamından konsolosların resmi sıfatla ve gönderen devleti temsilen yapmış oldukları anlaşmalardan dolayı yargı bağımsızlığına sahip oldukları sonucu çıkmaktadır (KİHVS, 1963: madde 43). Böylelikle konsolosun resmi sıfatla yapmış olduğu akitlerden doğan ihtilaflarda konsoloslar aleyhine dava açılmasının önlemesi amaçlanmıştır. Konsoloslar aleyhine açılacak davalarda, konsolosların resmi sıfatla yapmış oldukları akitler devletlerini temsilen, konsolosluk adına yapılmış bulunduğundan bu çeşit anlaşmalarda ve akitlerden doğacak uyuşmazlıklarda söz konusu olabilecek yargı bağımsızlığı, konsolosun kişisel yargı bağımsızlığı değildir (Çelik, 1987b: 567).

Konsoloslar genel olarak siyasal nitelikte anlaşmazlıkların çözümü ile uğraşmazlar, bu görev diploması temsilcilerine verilmiştir (Yaşar, 1982: 141). Kural olarak konsolosların diplomatik görevleri yoktur. Bununla beraber, bir devletin sürekli diplomatik misyon bulundurmadığı bir diğer devlet ülkesindeki konsoloslardan birine, gönderilen devletin muvafakati koşuluyla, diplomatik görevler verebilmesi olanağı vardır (Çelik, 1987a: 367). KİHVS'nin 17. maddesinde de, konsolosların diplomatik işlemleri de yapmakla görevli kılınmaları halinde konsolos memurlarına diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlık talep etme hakkı verilmemiştir. Ancak, diploması temsilcilerinin konsolosluk görevlerini yerine getirmekle görevlendirilmeleri halinde, onların diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanmaları devam eder (Yaşar, 1982: 143). KİHVS'nin 70. maddesi ile diplomatik temsilcilerinin konsoloslar adına bu yükümlüğü yerine getirebilmesi için anılan temsilcinin durumunun Dışişleri Bakanlığına bildirilmesi gerekmektedir. Konsolosluklar yerine faaliyette bulunan diplomatik temsilcilerinin ayrıcalık ve bağımsızlıkları, diplomatik ilişkiler konusundaki uluslararası hukuk kurallarına tabi olmaya devam eder.

İç hukuk uygulamaları açısından baktığımızda ise Türk hukukunun benzer durumlarda konsolosların yargı bağımsızlığını bu çerçevede değerlendirildiği görülmektedir. Bazı kişisel davalarda iç hukukumuz uygulamada yargı bağımsızlığını sınırlandırmaktadır. Örnek davada Ankara 22. Asliye Hukuk Mahkemesi dava konusu uyuşmazlıkta, vize uygulaması ile oluşan mağduriyette davacı tarafı haklı bulmuş davalının yargı bağımsızlığını ileri süremeyeceği kararını vermiştir. Benzer şekilde Yargıtay 13.Hukuk Dairesinin 16.11.1989 tarihli bir kararında da kira sözleşmesinden kaynaklanan ihtilafta davalı Amerikan Konsolosluğunun yargı muafiyetini ileri süremeyeceğini belirtmiştir. Benzer olaylar ve uygulamalar açısından iç hukukumuz açısından bu yönde pek çok karar bulunmaktadır. İç hukukumuz aslında bu türden uygulamalarda hem konsolosluk hem de elçilikler açısından özel hukuk alanına giren konularda Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) kapsamında hukuki yargı bağımsızlığının ileri sürülemediğini kabul etmiştir.

Türkiye'nin imzalamış olduğu konsolosluk sözleşmelerinde genelde "görevin yerine getirilmesi" noktasından hareketle görevsel temele dayalı bir yargı bağımsızlığını tanıdığı görülmektedir. Bu konuda 1931 tarihli Türk- İtalya Konsolosluk Sözleşmesi'nin 11. maddesi örnek gösterilebilir. Söz konusu madde şöyledir; "*Başkonsoloslar, konsoloslar ve muavin konsoloslar memuriyetlerinden mütevellit efalden dolayı buldukları memleket mahkemeleri tarafından muhakeme olunmazlar. İşbu mukavelenamede münderiç müsaade ve masuniyetler müstesna olmak üzere, konsolosluk reisleri ve diğer konsolosluk memurları gerek hukuk gerek ceza davalarında mahalli tebaa ile aynı şerait dairesinde, buldukları memleket mahkemelerinin hakk-i kazasına tabi olacaklardır*" (Türkiye- İtalya Konsolosluk Sözleşmesi, 1931).

Buna karşılık, son yıllarda imzaladığımız konsolosluk sözleşmelerinde, 1963 Viyana Sözleşmesinin konsolosluk hizmetlilerini de içeren 43. maddesinin 1. fıkrasına benzer hükümlerin kabul edildiği görülmektedir. Örneğin; 1968 tarihli Türkiye-Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi'nin 15. maddesinde; "*Gönderen devletin uyrukluğunda olan konsolosluk memurları ve hizmetlileri resmi görevlerinin ifası esnasında işledikleri fiillerden*

dolayı kabul eden devletin yargısına tabi değildir'' (Türkiye- Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968). 2000 tarihli Türkiye-Romanya arasında İmzalanan Konsolosluk Sözleşmesi'nin 20. maddesinde de Yargı Bağışıklığı; *''Konsolosluk memurları ve hizmetlileri konsolosluk veya resmi görevleri sırasındaki fiillerinden dolayı Kabul Eden Devletin adli ve idari makamlarının yargısına tabi değildirler''* (Türkiye- Romanya Konsolosluk Sözleşmesi, 2000). 2003 tarihli Libya-Türkiye Konsolosluk Antlaşmasınının 27. maddesinde de benzer şekilde görevlerin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden devletin adli ve idari makamlarının yargısına tabii değildirler (Türkiye-Libya Konsolosluk Sözleşmesi, 2003). Bununla birlikte, devletler, imzaladıkları konsolosluk sözleşmelerinde, yargı bağışıklığı ile ilgili olarak *''konsolosluk görevleri''* yerine *''resmi görevler''* de kullanılmaktadırlar Nitekim bu konuda imzaladığımız konsolosluk sözleşmelerinde örneğin 1968 tarihli Türkiye-Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi'nin 15. maddesinde resmi görevler deyimini de kullanılmıştır (Türkiye- Yugoslavya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968) Yine 2000 tarihli Türkiye-Romanya Konsolosluk Sözleşmesi'nin 34. Maddesin de yargı bağışıklığı sorunu düzenlenirken, *''resmi görev''* deyimini kullanılmıştır (Türkiye- Romanya Konsolosluk Sözleşmesi, 2000). Buna karşılık, 1975 tarihli Türkiye-Belçika Konsolosluk Sözleşmesi'nde *''resmi görev''* deyimini kullanılmakla birlikte, *''konsolosluk görevleri''* anlamına gelebilecek bir ifadeye de yer verilmiştir (Türkiye-Belçika Konsolosluk Sözleşmesi, 1975).

1963 Viyana Sözleşmesinin hazırlık çalışmalarında, *''konsolosluk görevleri''* deyimini yerine *''resmi görevler''* deyimini teklif edilmişse de, bu teklif hem Uluslararası Hukuk Komisyonunda, hem de Viyana Konferansında kabul görmemiştir. Gerçekten, *''resmi görevler''* deyimini konsolosluk heyeti başkanının belirli şartlarla, diploması görevi görmesi halini de içermektedir (Ökçün, 1972: 178). Dolayısıyla; bu şekilde diploması görevleri gören konsolosluk memuru da; bu görevi görürken yaptığı eylemler bakımından; yargı bağışıklığından yararlanabilecektir. Buna karşılık *''resmi görevler''* deyimini; uygulamada *''konsolosluk görevleri''* deyiminden daha geniş bir biçimde yorumlanabileceği için; yargı bağışıklığının kapsamının genişletilmesi tehlikesini doğurabilir. Bununla birlikte devletler akdettikleri konsolosluk sözleşmelerinde, yargı bağışıklığı ile ilgili olarak *''konsolosluk görevleri''* yerine *''resmi görevler''* deyimini sıklıkla kullanılmaktadırlar (Ökçün, 1972: 178).

Burada yine bir hatırlatma yaparsak konsolosluk mensuplarının kişisel dokunulmazlıkları açısından da yargı muafiyeti yine KİHVS'nin 43. maddesi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bunun yanında konsolosların görevleri dışındaki uygulamalarda Türk hukukunun bu sınırlandırmayı kabul ettiği görülür. Ağır bir suç halinde konsolosluk görevlilerinin tutuklanmaları ve gözaltına alınmalarının mümkün olduğu hüküm altına alınmıştır. Konsolosluk görevlilerinin yargı bağışıklıkları ise görevleri sırasında işledikleri fiillerden dolayı kendilerine tanınmıştır. Anılan maddede yargı bağışıklığı, konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri, resmi görevlerinin yerine getirilmesi sırasında işledikleri fiillerden dolayı kabul eden devletin adli ve idari makamlarının yargısına tabi değildirler şeklinde düzenlenmiştir (KİHVS, 1963: madde 41).

Somut olayda Kaşıkçı cinayetinin ağır bir suç olduğu ve konsolosluk görevlilerinin görevleri ile ilgili bir eylemlerinin söz konusu olmadığı ortadadır. Bu noktada Suudi

Arabistan Başkonsolosu'nun gözaltına alınması uluslararası hukuka son derece uygun bir tutum olacakken Türkiye söz konusu Başkonsolosu diplomatik dokunulmazlık statüsüne tabi tutmuştur. Suudi Arabistan Başkonsolosu da başkonsolosluk konutunda inceleme yapılması planlanan 16 Ekim 2018 tarihinde ülkemizden ayrılarak tüm cezai süreçten kurtulmuştur. Türkiye Kaşıkçı Cinayeti sonrası Başkonsolos El Katibi'nin ülkemizden ayrılmasına engel olabilirdi. KİHVS'nin 41. maddesi konsolosların ağır suç nedeniyle tutuklanmasına izin verirken, 44. maddesi ise kabul eden devlete konsolosların görevlerinin ifası ile bağlantılı olmayan konularda ifade vermeye zorlanmasına izin vermektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 63).

Buna mukabil benzer bir olayda Irak'ın İstanbul Başkonsolosluğu önünde yaşanan protestolara karşılık başkonsolosluk binası içinden protestoculara ateş açılması ve iki kişinin hayatını yitirmesi olayında, Türkiye faillerin resmi makamlara teslim edilmesi için başkonsolosluk binasını abluka altına almış, ve abluka sonucunda da Irak Konsolosluğu failleri silahlarıyla birlikte teslim etmiş ve Türkiye, failleri gözaltına almıştır (Sabah, 2018). İki olay arasında bir karşılaştırma yapılırsa Irak Başkonsolosluğu'na uygulanan benzer kriterlerin Suudi Arabistan Konsolosluğu'na da uygulanabileceği ve başkonsolosun ülkeden ayrılmasına izin verilmeyerek göz altına alınabileceği açıktır. Devletin egemenliği ilkesi istinaden ile birlikte yargılamanın Türk mahkemelerince yapılabilmesi devletin yetkisi içerisindeyken, bu konuya ilişkin önemli eleştiriler yapılmış, Türkiye'nin bu olaydaki tutumu çeşitli eleştirilere sebep olmuştur. Ceza hukukundaki ülke sellik ilkesi gereği yer yönünden yetkiye göre suçun işlendiği yer bakımından Türkiye yetkilidir. Ancak Türkiye, sözleşmenin yanlış yorumu sonucu görünürde bu yetkisinden vazgeçmiş durumdadır. Çünkü konsolosluk binasının bulunduğu toprak her ne kadar Suudi Arabistan toprağı sayılsa da daha önce de bahsedildiği gibi konsolosluk binalarının dokunulmazlıkları sınırlı şekilde düzenlenmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere çok benzer bir durumda, Irak Başkonsolosluğu olayında Türkiye ceza yargılaması hakkını sonuna kadar kullanmıştır (Sabah, 2018).

Konuyu Suudi Arabistan açısından değerlendirdiğimizde ceza yargılamasında soruşturma, kovuşturma ve yargılama süreçlerinin bir bütün olması dolayısıyla bu devletin süreci sağlıklı olarak yönetememesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Bir suçun failleri, soruşturma aşamasında elde edilen veya elde edilecek delillerle belirlenebilir. Yargılama da, soruşturma sonucunda elde edilen delillere göre yapılır. Suudi Arabistan'ın uzaktan bu süreçleri organize etmesi pek olası gözükmemektedir. Suudi Arabistan hükümeti şüpheli şahıslar hakkında dava açmış cinayetle ilişkili 5 kişiye idam 3 kişiye de 24 yıl hapis cezası verildiğini duyurmuştur (AA, 8 Eylül 2020). Suudi Arabistan da yürütülen yargılamanın dosyası Dışişleri Bakanlığımız aracılığı ile istenmiştir. Bu dosyanın içindeki bilgiler İstanbul Cumhuriyet Savcılığınca açılan soruşturma için oldukça önemlidir.

Suudi Arabistan devletine sağlanan bu yöndeki kolaylığa karşın Viyana Konsolosluk Sözleşmesi bu Sözleşmeye taraf olan her devlete eşit şekilde muamele edileceğini kayıt altına almıştır. Sözleşmenin 72. maddesi "Ayrım Yapmama" başlığı ile 1. fıkrasında; "Kabul eden Devlet, bu sözleşmenin hükümlerini uygularken Devletler arasında ayırım yapmayacaktır", şeklinde mutlak bir yaklaşım benimsenmiştir (KİHVS, 1963). Ancak devletler arasında bu sözleşme dışında kabul edilmiş olan konsolosluk sözleşmeleri için aynı

şey söz konusu değildir. KİHVS aralarında herhangi bir konsolosluk sözleşmesi imzalanmış olan devletler bakımından temel metnin uygulanacağını ancak özel olarak imza edilmiş olan konsolosluk sözleşmelerinde bu sözleşme dışında devletlerin birbirlerine ek ayrıcalık ve bağımsızlıklar tanıyabileceğini kabul etmiştir.

KİHVS konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlerine tanınan yargı bağımsızlığının belirli hukuk davalarında ileri sürülemeyeceğini öngörmektedir. Sözleşmenin 43. maddesinin 2. fıkrasında bu hususları şu şekilde sıralamıştır. Bir konsolosluk memurunun veya bir konsolosluk hizmetlisinin açıkça veya zımnen gönderen devletin vekili sıfatıyla akdetmediği bir mukaveleden doğan veya kabul eden devlet ülkesinde bir taşıtının bir geminin veya bir hava taşıtının sebebiyet verdiği zarar yüzünden üçüncü bir kişi tarafından açılan hukuk davalarına yargı bağımsızlığı uygulanmaz (KİHVS, 1963).

Türkiye'nin imzalamış olduğu iki taraflı konsolosluk sözleşmelerinde de konsolos hizmetlilerinin yargı bağımsızlığı konusu belirli ölçülerde düzenlemeye gidilerek imza altına alınmıştır. 1963 Viyana Sözleşmesi öncesi yapılmış olan konsolosluk sözleşmelerinde bilhassa konsolosluk hizmetlerinin yargı bağımsızlığından yararlanacaklarını öngören herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Konu genel olarak 1963 sonrası imzalanan ikili sözleşmeler aynı şekilde konsolosluk sözleşmesine benzer bir yaklaşımla ele alınmıştır. Konuya ilişkin olarak Türkiye-İtalya Konsolosluk Sözleşmesinde sadece başkonsolos, konsolos ve muavin konsosolardan söz edilerek konsolosluk hizmetlilerinin yargı muafiyeti istisnasının dışında bırakıldığı görülür (Türkiye- İtalya Konsolosluk Sözleşmesi, 1931). Buna benzer şekilde 1975 tarihli Türkiye-Belçika Konsolosluk Sözleşmesi'nin 11. maddesinde de "konsolosluk memuru" veya bir "konsolosluk hizmetlisi", gönderen devletin vekili sıfatıyla açıkça veya zımnen hareket etmeksizin bağlandığı yükümler için açılacak bir hukuk davasından ve her çeşit taşıt araçlarının sebebiyet verdiği zarardan dolayı bir üçüncü şahıs tarafından açılmış hukuk davasında yargı muafiyetinden yararlanamaz diyerek muafiyetin kapsamı açıklanmaktadır (Türkiye- Belçika Konsolosluk Sözleşmesi, 1975). 1970 tarihli Türkiye-Bulgaristan Konsolosluk Sözleşmesinde de otomobil kazası sonucunda üçüncü kişilerin açacağı tazminat davalarında yargı bağımsızlığının ileri sürülemeyeceği öngörülmektedir (Ökçün, 1972: 179). Diğer birçok konsolosluk sözleşmesinde bunlara benzer hükümler bulunmaktadır. 1963 Sözleşmesinde ise konu kara, deniz ve hava taşıtları tümünü kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Ökçün, 1972: 180).

Konsoloslar dışında fahri konsoloslar açısından da yargı dokunulmazlığı benzer şekilde sınırlamalara tabi tutulmuştur. 1963 tarihli Viyana Sözleşmesinin 58. maddesinde konsosoloslara uygulanan yargı bağımsızlığına benzer şekilde bir düzenlemeyle fahri konsosoloslara da sadece göreve ilişkin bir muafiyet hakkı tanımıştır. Yine 1963 Viyana Sözleşmesinin 63.maddesi fahri konsolosun ceza davası açılması durumunda yargı muafiyetinde yararlanamayacağını düzenlemektedir. Fahri konsolosa ceza davası açılması durumunda yetkili merciler önüne çıkmak zorundadır. Tutuklanması ve gözaltına alınması durumunda yargı bağımsızlığını ancak göreve ilişkin bir çerçevede ileri sürmesi gerekecektir

2.3.1. Tanıklık ve Bilirkişi Konularında Bağışıklık

KİHVS konsolosluk memurlarının hukuki ve idari davalarda tanıklık yapabileceğini kabul etmiştir. Sözleşmenin 44. maddesi 1. fıkrasında; ”*Konsolosluk mensupları adli ve idari davalar sırasında tanıklık yapmaya çağrılabilirler,*” ifadesi bulunmaktadır. Diğer taraftan aynı madenin 3. fıkrasında, bir konsolosluk memuru tanıklık yapmayı reddettiği takdirde, ona hiçbir zorlayıcı tedbir uygulanmaz.

Yukarıda Kaşıkçı Cinayeti sonrası adli makamların kararıyla başkonsolosun gözaltına alınabileceğini belirttik. Başkonsolosun gözaltına alınması tedbirinin aşırı olacağı düşünülüyor ise konsolosluk sözleşmesi uyarınca tanıklık yapmaya çağrılması söz konusudur. Başkonsolosun tanıklık yapmayı reddedebilmesi ancak görevleri ile ilgili durumlar için geçerlidir. Haliyle Kaşıkçı Cinayeti gibi bir olayda adam öldürme veya buna tanıklık etmek başkonsolosun görevi ile alakalı bir durum değildir. Sonuç itibarıyla Başkonsolos Katibi Türkiye’yi terk etmeden önce soruşturma aşamasında tanıklık yapmaya çağırılabilir.

Bazı konsolosluk sözleşmelerinde tanıklık konusu açıkça düzenlenmiştir. Örneğin Türkiye- Romanya Konsolosluk Sözleşmesi’nin 21. maddesinde konsolosluk mensupları adli ve idari davalar sırasında tanıklık yapmaya çağrılabilir ancak tanıklık yapmayı reddetmeleri durumunda buna zorlanmayacakları belirtilmiştir (Türkiye- Romanya Konsolosluk Sözleşmesi, 1968).

2.4. DİĞER BAĞIŞIKLIKLAR

Konsolosluk Sözleşmesinde tanınmış olan diğer bağışıklıklar olarak oturma izni, çalışma izni, sosyal sigortalar muafiyeti ve kişisel yükümlülüklerden muafiyet sayılabilir. Bu bağışıklıklar kapsam olarak konsolosluk görevlerinin ifası için zorunlu olarak ortaya çıkan bağışıklıklar olarak değerlendirilir. Örneğin; konsolosların oturma izninden bağışık olması görevlerini gereği gibi yerine getirebilmesi amacı taşımaktadır. Bu bağışıklıklar Konsolosluk Sözleşmesi’nin 46, 47, 48, 52.maddelerinde sıralanmıştır.

Konsolosluk memurları ve konsolosluk hizmetlileri ile bunların kendileriyle birlikte yaşayan aileleri efradı, yabancıların kaydı ve oturma müsaadesi konusunda kabul eden devletin kanun ve düzenlemelerinde öngörülen tüm yükümlülüklerden muafırlar (KİHVS, 1975: madde 46). Çalışma izni bağışıklığı ile; konsolosluk mensupları, gönderen devlete gördükleri hizmetlerle ilgili olarak, kabul eden devletin yabancı emek gücü istihdamında çalışma müsaadesine ilişkin kanun ve düzenlemelerin koyduğu yükümlülüklerden muafırlar (KİHVS, 1963: madde 47). Konsolosluk memurları, hizmetlileri ve konsoloslukta çalışan özel personelde kabul eden devlette başka bir işle meşgul olmadıkları sürece bu muafiyetlerden yararlanabilmektedirler (KİHVS, 1963: madde 48). Bir diğer bağışıklık konsolosluk mensupları ve onlarla birlikte yaşayan aile üyeleri, kabul eden devlette yürürlükte bulunan sosyal sigorta hükümlerinden muafırlar. Konsolosluk memurlarının özel hizmetinde çalışanlar içinse bu bağışıklıklardan yararlanabilmeleri belli şartlara bağlanmıştır. Buna göre kimsenin kabul eden devletin vatandaşı olmamaları, devamlı ikametgahlarının kabul eden

devlette bulunmaması ve gönderen veya üçüncü bir devletin sosyal sigorta hükümlerine tabi olmaları şartı aranmaktadır (KİHVS, 1963: madde 48). En nihayetinde kişisel yükümlülüklerden bağışıklık kapsamında kabul eden devlet, konsolosluk mensuplarıyla kendileriyle birlikte yaşayan aile üyeleri her türlü kişisel yükümlülük ve hangi neviden olursa olsun kamu yararı hizmetleriyle, istimval, yardım ve konaklama gibi askerlikle ilgili yükümlülüklerden muaf tutacaktır (KİHVS, 1963: madde 52).

2.5. DOKUNULMAZLIK VE BAĞIŞIKLIKLARDAN FERAGAT

KİHVS ile Sözleşme de sayılan ayrıcalık ve bağışıklıklarda belli bir çerçevede gönderen devletin bunlardan feragat edebileceğini belirtmiştir. Sözleşmenin 45. maddesinde konu düzenlenmiş ve feragatin daima açık olması ve kabul eden devlete yazılı olarak bildirilmesi gerekliliği hüküm altına alınmıştır.

Sözleşme'nin 41. maddesinde kişi dokunulmazlığından, 43. maddesinde yargı bağışıklığından ve 44. maddesinde ise tanıklık yapmayı reddetme hakkından feragat edilebileceği belirtilmiştir. Diğer taraftan 43. maddenin 4. fıkrasına göre hukuki veya idari bir davada yargı bağışıklığından feragat, mahkeme kararının uygulanmasına ait tedbirlere ilişkin bağışıklıktan feragat anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla mahkeme kararının uygulanabilmesi içinde ayrıca açık ve yazılı bir feragat daha gerekmektedir.

Bununla birlikte feragat belli koşullar çerçevesinde yapılabilmektedir. Sözleşmenin 43. maddesinin, 2.fıkrasında; *''Feragat daima açık olmalı ve bu maddenin 3. fıkrasındaki hükümler saklı kalmak üzere, kabul eden Devlet'e yazılı olarak bildirilmelidir''*. Maddenin 3.fıkrası ile de; *''Bir konsolosluk memuru veya bir konsolosluk hizmetlisi, 43. madde uyarınca yargı bağışıklığından yararlandığı bir konuda bir dava ikame ederse, esas talebe doğrudan doğruya bağlı herhangi bir mukabil talep hakkında yargı başkanlığını ileri süremez''*. Aynı maddenin devamı 4. fıkrasında ise; *''Hukuki veya idari bir dava ile ilgili olarak yargı bağışıklığından feragat, kararın uygulanmasına ait tedbirlere ilişkin bağışıklıktan da feragat edildiği anlamına gelmez''* hükmüyle bunlar için de ayrı bir feragat gereklidir (KİHVS, 1963: madde 43). Yukarıda belirttiğimiz şekilde mahkeme kararlarının icra edilebilmesi için de ayrıca bir feragat gerekmektedir. İlgili maddenin hükümleri doğrultusunda aslında burada 1.fıkra ile 3.fıkranın belli ölçüde birbirleriyle çeliştiği görülmektedir. Bu feragat ancak gönderen devletin rızasıyla gerçekleşirken bir konsolosluk memurunun karşı dava açması durumunda yararlandığı yargı bağışıklığını ileri süremeyeceği gibi bir sonuç çıkmaktadır. Çünkü yargı bağışıklığını ileri sürerek gönderen devletin rızası dışında karşı dava açılmasına imkan vererek gönderen devletin feragatta bulunma hakkını kendi adına kullanmış olduğu görülür (KİHVS, 1963: madde 45).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ULUSLARARASI HUKUK DOKUNULMAZLIK KURUMUNUN CEMAL KAŞIKÇI ÖRNEĞİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

3.1. CEMAL KAŞIKÇI OLAYI

Cemal Kaşıkçı, 13 Ekim 1958'de, Suudi Arabistan'a beş asır önce göç eden Türk asıllı bir ailenin çocuğu olarak Medine'de doğmuştur. Liseyi Suudi Arabistan'da okuduktan sonra üniversite eğitimi için ABD'ye gitti. 1983'te Indiana Üniversitesi gazetecilik bölümünden mezun oldu. Çalışma hayatına Suudi Arabistan'da İngilizce olarak basılan "Saudi Gazette" isimli gazetede muhabir olarak başladı (TRTHABER, 2020). Kaşıkçı, meslek hayatı boyunca bu kurum dışında sırasıyla Okaz, Şarkul Evsat, el-Mecelle, el-Muslimun, al-Madina, el-Vatan gibi günlük gazete, haftalık dergi ve haber kanallarında muhabirlik, editörlük ve üst düzey yöneticilik yaptı (AA, 2019). 1991- 1999 yılları arasında Al Madina gazetesinin yazı işleri müdürlüğü ve genel yayın yönetmenliği vekilliği yapan Kaşıkçı, bu süreçte Afganistan gibi ülkelerden haberler geçti (BBC, 2018). Kariyerinin ilk önemli görevlerinden birisi 1991'de ülkenin en eski gazetelerinden birisi olan Al-Madina'nın genel yayın yönetmeni olarak çalışmasıdır (Guardian, 2018). Sahadan takip ettiği, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali ve İkinci Körfez Savaşı yıldızının parlamasını sağladı. 11 Eylül saldırılarından önce terör örgütü El Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin ile yaptığı röportajlar popülaritesini daha da artırdı (TRTHABER, 2020). Ülkesinde İngilizce yayın yapan Arap News'in başında dört yıl çalışan Kaşıkçı, buradan geçtiği Al Watan'ın yazı işleri müdürlüğünde ancak elli iki gün çalışabildi. Bu gazetede ülkedeki dini yapıyı eleştiren yazılar yazmaya başlaması üzerine görevinden alındı (BBC, 2018). Cemal Kaşıkçı Suudi Arabistan'da uzun yıllar kraliyet ailesi çevreleriyle iyi ilişkileri bulunan ancak eleştirel tutumundan da taviz vermeyen bir gazeteci olmuştu. Kaşıkçı özellikle ülkedeki din adamlarına yönelik söylemlerinden dolayı tepki çekmiş, bu nedenle El- Vatan gazetesindeki görevinden iki kez ayrılmak zorunda kalmıştır (Guardian, 2018). El- Vatan gazetesinden ayrıldıktan sonra ülkeyi terk eden Kaşıkçı, İngiltere ve ABD'de Suudi Arabistan Büyükelçiliği yapan Prens Türki al Faysal'ın danışmanlığına getirilmiştir (BBC, 2018).

Ülkesinin siyasi, kültürel, dini ve ekonomik anlamda reform sürecinden geçmesi gerektiğini savunan Kaşıkçı bu yönüyle özellikle batı çevrelerinde reformist muhalif olarak bilinmektedir (Guardian, 2018). Kaşıkçı, radikal İslam'ın önüne geçebilmek için ülkedeki din eğitiminin gözden geçirilmesi gerektiğini, din eğitiminin yalnızca dini okullarda verilmesini, çocuklara bir dinin empoze edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Suudi Arabistan'da Selefi mezhebinin temelini oluşturan din adamlarından İbn Teymiye'nin görüşlerine bu kadar itibar edilmemesi gerektiğini söylemiştir. Yazı işleri müdürlüğünü yaptığı dönemde Al Watan'da da ülkedeki radikal İslamcılığı eleştiren yazılar ve karikatürler yayınlanması, ülkedeki ulemanın en çok tepkisini çeken konular arasındaydı (BBC, 2018).

İlımlı İslami kimliği zaman içerisinde evirilerek, daha liberal bir bakış açısına yönelmiş bunda da özellikle Arap Baharı'nın önemli bir etkisi olmuştur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 13) Suud ailesine muhalefetini alenen hiçbir zaman ifade etmemesi ve ülke yönetiminin değiştirilmesini istememiş olması muhalifler arasında Cemal Kaşıkçı'nın

Suudi yönetimine yakın birisi olarak değerlendirilmesine neden olmuştur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 13). Diğer taraftan Alman Der Spiegel dergisine göre; Kaşıkçı ülkesinde eleştirilerini en yüksek sesle dile getiren entelektüellerdendi. 2011’de Arap ülkelerini sarsan isyanlar sırasında Suudi Arabistan’ın başkenti Riyad’da söylediği ‘‘Mutlak monarşinin devri bitti. Tek çare demokrasi’’ ifadesi buna bir örnek olarak değerlendirilebilir (BBC, 2018).

Kaşıkçı’nın Suudi Arabistan’da muhalefeti temsil eder hale gelmesi ona yönelik baskıların artmasına neden oldu. Suudi gazetesi al-Hayat’taki köşesi siyasi baskılar sonucunda iptal edildi. 2016’da Suudi yetkililer onun yazı yazmasını, televizyonlarda görünmesini ve konferanslara katılmasını yasakladı (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 13). Kendisine yönelik baskıların artması üzerine 2017’nin son aylarında Washington’da sürgünde yaşamaya başladı (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019:12). Kaşıkçı 18 Eylül 2017’de kaleme aldığı yazısında eleştiri dozunu yükseltti. Muhafız görüşten olan kişilerin gözaltına alındığına ve yine farklı görüşlerdeki entelektüellerin ve din adamlarının karalanmaya çalışıldığına dikkat çekiyordu. Kendisi yurtdışında sürgün hayatı yaşayanların Suudi Arabistan’a dönmeleri durumunda gözaltına alınma riski bulunduğu altını çiziyordu (Euronews, 2020).

Cemal Kaşıkçı’nın yakın arkadaşı Azzam Tamimi, Kaşıkçı’nın aslında Suud ailesine başlangıçta oldukça yakın durduğunu söylüyor. Tamimi, Kaşıkçı’nın Suudi Arabistan’da görevler aldığını, hatta bir keresinde Batılı diplomatlar ve Hamas liderlerinin bulunacağı bir toplantıda Suudi Arabistan’ı temsil etmek üzere Beyrut’a gönderildiğini belirtiyor. Tamimi’ye göre Cemal Kaşıkçı Suudi elitlerin arasında değerlendiriliyordu. Bu elitler Suudi Arabistan’da rejim değişikliği olmadan reform hedefleyen bir gruptu. Prens Selman ise bu grubu kendisine tehdit olarak görüyordu. Kaşıkçı’nın istenmeyen adam ilan edildiği dönem Kral Abdullah bin Abdülaziz el Suud’un hayatını kaybettiği, Selman bin Abdülaziz el-Suud ve Veliaht Prensi oğlu Muhammed bin Selman’ın iktidarı devraldığı döneme denk geliyor. (BBC, Ekim-2018).

Cinayetin işlendiği olaylar silsilesine gelirse, Washington Büyükelçiliği’nin yönlendirmesi ile Cemal Kaşıkçı, evlilik işlemleri için 28 Eylül 2018 tarihinde Suudi Arabistan’ın İstanbul Başkonsolosluğuna gidiyor. Evlilik belgeleriyle ilgili işlemleri tamamlamak için kendisine 2 Ekim 2018 tarihine randevu veriliyor. Bu planlamanın ardında Cemal Kaşıkçı cinayetine varan sürecin işlemeye başladığı tahmin ediliyor. Buna göre cinayetin failleri oldukları tahmin edilen 15 kişilik infaz timi İstanbul’a ulaştı (Sputnik, 2018). 2 Ekim 2018’de Cemal Kaşıkçı’dan haber alınamaması üzerine nişanlısı Hatice Cengiz, Turan Kışlakçı ve Yasin Aktay’dan yardım istedi. İlk iddia Kaşıkçı’nın konsolosluk konutunda alıkonulduğu idi. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı’nın bu iddia üzerine hakkında soruşturma başlatmasını takiben Suudi yetkililer Kaşıkçı’nın konsolosluk binasını terk ettiğini, akabinde kaybolduğunu öne sürdüler (AA, 2021). Uluslararası kamuoyunun yoğun baskıları üzerine Suudi makamları, 20 Ekim’de Kaşıkçı’nın konsoloslukta yaşanan arbede sonucunda öldüğünü kabul etmek durumunda kaldılar. Bu açıklamanın akabinde İstanbul Başsavcılığı yaptığı incelemede, Kaşıkçı’nın boğularak öldürüldüğünü, daha sonra ise cesedinin parçalandığını tespit etmiştir (BBC, Ekim-2018).

Suudi Arabistan'daki dava süreciyle birlikte BM'nin görevlendirdiği bir ekip 28 Ocak 2019- 3 Şubat 2019 tarihleri arasında İstanbul'a gelerek uluslararası bir soruşturma için bu cinayete ilişkin bir rapor hazırlamaya başladı. Raporda Suudi Arabistan'da yürütülen sürecin yetersizliğine değinilerek Suudi Arabistan'ın yargılamaya ara vermesi ve cezai soruşturmanın idaresinin BM'ye bırakılması istendi (AA, Haziran-2019). Diğer taraftan cinayet sonrası olaya karışanlar hakkında İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır ve Kaşıkçı davasıyla ilgili olarak düzenlenen iki ayrı iddianame birleştirilerek toplam 26 sanığın yargılandığı dava halen devam edilmektedir (TRT HABER, 2021).

Kaşıkçı'nın konsolosluk konutunda hedef alınmasına ilişkin sadece BM Raporu değil aynı zamanda ABD Ulusal İstihbarat Teşkilatı'nın açıkladığı rapor da olayın sorumlusu olarak kesin bir şekilde Suudi yönetimine işaret etmektedir. Birçok uluslararası örgüt ve sivil toplum kuruluşu bu olayın açıklığa kavuşturulması için girişimde bulunmuştur (BBC, 2021). Avrupa Birliği defalarca sorumluların adalet önüne çıkarılması çağrısında bulunmuştur. BM İnsan Hakları Konseyi üye ülke temsilcileri "Kaşıkçı'nın öldürülmesine karışanlar hakkında şeffaf yargılama yapılması ve tüm sorumluların hesap verebilmesi" gerektiğini belirtmişlerdir (AA, 2020). Uluslararası sivil toplum kuruluşları da benzer şekilde olayın takipçisi durumundadır. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü Almanya'da suça karışanlar hakkında dava açmıştır (DW, 2021). Aynı şekilde Uluslararası Af Örgütü de BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'e, Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesine ilişkin bağımsız bir soruşturma başlatma çağrısında bulunmuştur (Uluslararası Af Örgütü, 2018).

3.2.ULUSLARARASI HUKUKTA DOKUNULMAZLIK VE YARGI BAĞIŞIKLIKLARIN SINIRI

Günümüzde devlet görevlilerinin kişisel yargı bağışıklığına önemli sınırlamalar getirilmiştir. Bunun yanında devletlerin yargı dokunulmazlığı ve bağışıklığı konusunda da bir ayrıma giderek devletlerin özel nitelikli faaliyetlerinde bu dokunulmazlıklardan yararlanamayacakları ilkesi benimsenmiştir.

Devletlerin dokunulmazlığının hukuki temelleri üzere devletlerin egemen eşitliği ilkesinden kaynaklanmaktadır. Devletlerin egemen eşitliği jus cogens- emredici üstün hukuk kuralları ve par in parem non habet imperium-eşitin eşit üzerinde yargısı olmaz- ilkeleri ile çerçevelenmiştir. Uluslararası Adalet Divanı devletlerin egemenlik yetkisine karşı, haksız eylemden doğan ihlallerin üstünün bağışıklıklarla örtülemeyeceğini benimsemiştir. Bir devletin başka bir devletin ülkesinde gerçekleştirdiği haksız eylemlerinde sınırsız bir egemenlik kullanılması fiili gerçekleştiren devlet üzerinde yargı yetkisinin kullanılabileceği sonucunu beraberinde getirmektedir (I.C.J. Jurisdictional Immunities of the State , 2008).

Uluslararası hukuk devletlerin yargı dokunulmazlığına bu açıdan bir sınırlama getirirken başka bir yönüyle ise uluslararası hukukta devlet temsilcilerinin yargı bağışıklığını devleti temsilen bir görev yerine getirdikleri durumlar ile sınırlamıştır. Uluslararası hukukta, başta devlet ve hükümet başkanları olmak üzere, dışişleri bakanlarının ve diplomatik temsilcilerin, yargı bağışıklığına ve dokunulmazlığa sahip oldukları kabul edilmektedir. Bu

kabulün dayanağı, resmî görev yerine getiren kişilerin, devletleri adına hareket etmeleri ve uluslararası hukukta yerleşmiş bir kural olan devletlerin egemen eşitliği kuralı gereği, bir devletin başka bir devlet tarafından yargılanamayacağı mülahasasıdır (Bayıllıoğlu, 2006: 34)

Devlet temsilcilerinin yargı bağımsızlığı konusunda hem genel hem özel hatları ayrıntılı olarak çizen bir çerçeve sözleşme olmadığını söylemek gerekir. Ancak 1961 Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, 1963 Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, 1969 Özel Heyetler Hakkında Sözleşme, 1973 Diplomatik Temsilciler de Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ve benzeri sözleşmeler, diplomasi temsilcilerinin hukuki statülerini düzenleyen düzenlemeler olarak devreye girmiştir. Bu genel düzenlemelerin yanı sıra devletlerin yargı bağımsızlığına özel olarak yer veren tek hukuki düzenlemenin Devletin Yargı Bağımsızlığı Avrupa Sözleşmesi olduğunu belirtmek gerekir (Sur, 2019: 136).

Devletlerin yargı dokunulmazlığı ile diplomasi temsilcilerinin yargı dokunulmazlığı arasında bir fark görünse de uluslararası hukukta suçların niteliğine göre de yargı dokunulmazlığının değişiklik göstermektedir. Bu konuda birçok örnek mevcut olmakla birlikte uluslararası sözleşmelerin önemli bir bölümünde suçun niteliğine göre, temsil sıfatı ne olursa olsun suçu işleyenlerin cezalandırılacağı kabul edilmiştir. Örneğin Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde; Soykırımda bulunmak, iştirak etmek, soykırım suçunu kışkırtmak, teşebbüs etmek ve iştirak etmenin cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır (Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, (SSCDS) 1950). Aynı sözleşmenin 4. maddesi; "Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini işleyenler, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır", denilerek fiili işleyenlerin devlet yöneticileri olsalar dâhi suçlamalardan kaçamayacakları hükme bağlanmıştır. Aynı şekilde Sözleşmenin 6. maddesinde; "...suçun işlendiği ülkedeki Devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan Sözleşmeci Devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanır", böyle bir eyleme karışanların adaletin önüne her koşulda çıkarılacağı ilke olarak benimsenmiştir (SSCDS, 1950).

Bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür. İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1. maddesinde, işkence fiili tanımlanarak, bu fiili işleyenlerin kamu görevlisi olmaları durumunda dâhi yargılanacakları belirtilmiştir (İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, (İKS) 1987). İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 3. maddesinin 3. fıkrasında ise belirtildiği üzere bir amirin ya da kamu makamının emri işkenceyi haklı göstermez (İKS, 1987).

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi, devlet temsilcilerini görev başında işledikleri suçlardan ötürü yargı bağımsızlıklarını kapsam dışı bırakarak yargılamıştır. Burada elbette savaş suçlarının tüm bağımsızlık ve dokunulmazlıkların dışında kalan doğası da dikkate alınmalıdır. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM), tarafından yapılan yargılama sonucunda verilen kararlar ile Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Statüsü

(RUCM), Sierra Leone İçin Özel Mahkeme'nin Statüsü, (SLÖM) kararlar yine bu minvalde alınmış kararlar olarak örnek gösterilebilir. UCM Statüsü'nün 27. maddesinin 1. fıkrası; "Bu Statü resmi unvan ayrımı yapılmadan herkese eşit şekilde uygulanacaktır. Özellikle devlet veya hükümet başkanı, hükümet veya parlamento üyesi, seçilmiş bir temsilci veya bir hükümet memuru hiçbir şekilde bu Statü altında cezai sorumluluktan muaf tutulamaz veya resmi unvan cezanın azaltılması için neden teşkil etmez" diyerek sahip olunan resmi unvanın kapsamı mahiyeti ne olursa olsun statünün suç saydığı eylemlerin cezai sorumluluğundan kaçılmayacağını hükme bağlamıştır (Rome Statute of the International Criminal Court, (ICC) 1998). UCM'nin 27. maddesinin 2. fıkrası;"Bir şahsın resmi unvanıyla bağlantılı bağışıklık veya usul kuralları ulusal veya uluslararası hukuk altında olsun veya olmasın, Divan'ın böyle bir şahıs üzerinde yargı yetkisini kullanmasını engellemez" demekte ve sanığın resmi sıfatının yargılamaya engel teşkil etmeyeceği vurgulamaktadır (ICC, 1998).

İç hukukumuzda TCK'nın 10. maddesi ile görev suçları düzenlenmiştir. Buna göre; "Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulursa bile, Türkiye'de yeniden yargılanır," denmektedir (TCK, 2004). Buna göre ülke dışında görev yapan memur ve görevliler hakkında yabancı ülkede yargılama yapılmış ve hüküm kurulmuş olması Türkiye'de suçun türüne, cezanın ağırlığına, suçtan zarar görenin uyuşuna ilişkin başkaca bir koşul aranmaksızın yeniden yargılama yapılmasına engel değildir. Bu kişilerin işledikleri suçlar, nitelikleri bakımından görev suçudurlar, kişisel suçlar değildir (Yurtcan, 2015: 239). Memuriyet veya görevin sürekli veya geçici olması, devlet veya başka herhangi bir kamu kuruluşu adına yapılmış bulunması arasında fark yoktur (TCK, 2004). TCK'nın ilgili maddesi uyarınca yurtdışında her ne görevle olursa olsun suç işleyen tüm memurların suçun niteliğine göre yargılanacağını kabul edilmiştir. Bu suçları işleyenlerin diploması temsilcisi olması onların yargısal dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacağı anlamına gelmez.

Türk hukuk mevzuatında diploması temsilcilerinin işledikleri suçlardan dolayı yargılanabilmeleri için izlenecek usuller veya istinabe yöntemi Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün Cezai İşlere İlişkin Uluslararası İşbirliğinde Adli Makamlarımızca Dikkat Edilmesi Gereken Hususlara ilişkin 01.03.2008 tarih ve 69/1 sayılı genelgesiyle belirlemiştir. Bu genelgenin Adli Makamlarımızca İstinabe Taleplerinin Düzenlenmesinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar başlığının 13. maddesi; "Yabancı ülkelerdeki diplomat ve konsoloslarımızın buldukları ülkelerin adli makamı huzurunda şüpheli veya sanık sıfatıyla ifade vermelerinin, görevlerinin niteliği bakımından sakınca doğurabileceği Dışişleri Bakanlığımızca bildirildiğinden, bu gibi hallerde söz konusu meslek mensuplarının yurda geliş tarihleri anılan Bakanlık aracılığıyla öğrenilip, geldiklerinde ilgili adli makamımıza başvurmalarının kendilerine duyurulmak suretiyle sorgularının yapılmasının ve savunmalarının alınmasının uygun olacağı düşünülmekte", denilerek diploması temsilcilerinin görev sonrası, gönderen devlet tarafından yargılanmamasının daha uygun olacağı ifade edilmiştir (Cezai İşlere İlişkin Uluslararası İşbirliğinde Adli Makamlarımızca Dikkat Edilmesi Gereken Hususlara İlişkin 69/2 Sayılı Genelge, 2011).

1961 Sözleşmesi uyarınca diplomasi temsilcileri ev sahibi ülkenin yargı bağımsızlığından muaftır. Bu konuda herhangi bir istisnai düzenleme olmadığı hususu sözleşmenin 31. maddesi 1. fıkrasında, Kabul eden Devletin cezai yargısından bağımsızdır, ifadesi ile belirtilmiştir (DİHVS, 1961). Diğer taraftan cinayet gibi bir suçun oluşması durumunda devlet temsilcilerinin yargılanmasının önünün açılması gerektiği açıktır. Ancak bugün bu tarz bir yargılamanın yapılması ancak dokunulmazlıktan feragat edilmesiyle mümkün olmaktadır. Örneğin; Washington'da karıştığı trafik kazası sonrasında bir kişinin ölümü ve dört kişinin yaralanmasına neden olan Gürcistan Büyükelçiliği sekreteri Gueorgui Makharadze önce tutuklanmış arkasından diplomatik dokunulmazlık talep ettikten sonra serbest bırakılmıştır. Ancak Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Shevardnadze diplomatın dokunulmazlığını kaldırarak yargılanmasının önünü açmıştır (Radio Liberty, 1997).

3.3.BM VE İHK

Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan'ın İstanbul Konsololuğunda öldürüldüğüne dair şüpheler üzerine BM İnsan Hakları Konseyi özel bir raportör görevlendirerek olayın her yönü ile araştırılmasını kararlaştırmıştır. Keyfi ve Yargısız İnfazları Önleme Özel Raportörü Agness Callamard Suudi Arabistan Konsololuğunda gerçekleşen eyleme ilişkin yaklaşık 100 sayfalık bir rapor hazırlamıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019). Raporun en çarpıcı tespiti cinayete ilişkin adli bilgiler ile bu cinayetin Suudi Arabistan devletinin sorumluluğunda gelişen bir olay olduğu yönündeki notlardır. Rapor aynı zamanda Suudi Hükümeti'nin eyleminin uluslararası hukuk ihlallerini kapsadığını ve Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi ile Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesine aykırı bir niteliğe haiz olduğunu tespit etmiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 4).

BM benzer olaylarda bir insan hakları konseyi tesis etmenin akabinde genelde konuyu araştırarak bir de araştırma komisyonu oluşturmaktadır. Araştırma komisyonunun kurulması ile birlikte BM Genel Sekreterliği de ayrı bir Soruşturma Komisyonu oluşturabilmektedir. Örneğin Mavi Marmara olayında BM İnsan Hakları Konseyi bir araştırma komisyonu kurarken Genel Sekreter ise ayrı bir soruşturma komisyonu oluşturmuştur. Kaşıkçı'nın öldürülmesi akabinde atılan tek somut adım hazırlanan rapor olmuş, henüz bir araştırma komisyonu kurulmamıştır. Böyle bir araştırma komisyonunun oluşturulabilmesi, yukarıda da belirtildiği üzere, BM Genel Sekreteri'nin iradesine bağlıdır. BM liderliğinde uluslararası bir cezai soruşturma başlatılması için yoğun şekilde, bazı üye devletler, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarının girişimleriyle diplomatik ve siyasi yollardan talepte bulunulmuştur. BM raporu ayrıca bu yöndeki taleplere rağmen 2018 yılının sonuna kadar bir soruşturma başlatılmadığını ve buna ilişkin herhangi bir işaret olmadığını da belirtmektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 8). Özel Raportör, Kaşıkçı'nın ölümüne ilişkin yetki alanı uyarınca bir insan hakları soruşturması başlatacağını ifade etmiştir. Fakat şu zamana kadarda bu konuda herhangi bir gelişme olmamıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 8).

Kaşıkçı Cinayetini iki devlet arasında bir uyuşmazlık konusu olarak değerlendirmek mümkündür. Kaşıkçı'nın akıbetine öğrenmeye ilişkin gösterilen tüm çabalara karşın bir

ilerleme kaydedilememiştir. 11 Ekim 2018'de Kral Salman ile Cumhurbaşkanı Erdoğan arasındaki görüşmenin ardından Türkiye, Kaşıkçı'ya ne olduğunu belirlemek için Suudi Arabistan ile ortak bir çalışma grubu oluşturmayı kabul ettiğini duyurmuştur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 26). Akabinde Suudi Arabistan ile Türkiye İstanbul'da Kaşıkçı'ya ne olduğunu araştırmak için uzmanlar düzeyinde bir Ortak Eylem Ekibi oluşturmuştur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 26). Suudi makamlarından oluşan ekip 6- 15 Ekim tarihleri arasında İstanbul'daki Suudi Konsoloslugu'nda cinayeti soruşturmuşlardır. Soruşturma aşamasında Suudi makamları Özel Raportöre toplamış olabilecekleri delillere ilişkin herhangi bir bilgi vermemiştir. Suudi Başsavcılığı 15 Kasım'da eldeki bulguların sadece birkaçını kamuoyuna açıklamış ve bu açıklamalar da birkaç genel iddiayla sınırlı kalmıştır. Özel Raportör, bu açıklamalarda atıfta bulunulan bazı kişiler ile yargılanmakta olan 11 sanığın kimliklerinin birbirleriyle uyuşmadığını belirtmiştir. Ayrıca Suudi makamları bu süreçte kamuoyuna Kaşıkçı'nın cesedinin nerede olduğunu da söylememiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 4). Şu zamana kadar Suudi Arabistan ve Türkiye'nin ortaklaşa oluşturduğu çalışma grubu olaya ilişkin herhangi bir ilerleme kaydedememiştir. Çalışma grubunun olayın bütün yönleriyle araştırılması ve aydınlatılması amacıyla kurulduğu belirtilirken, Suudi makamları soruşturmanın her aşamasını engelleyerek Türk makamlarıyla, delillerin aranması, toplanması konusu dahil olmak üzere eldeki bilgileri ve belgeleri paylaşmayarak iş birliğinden kaçınmışlardır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 6).

Suudi Arabistan BM Şartı'nda belirtilen yükümlülüklerle aykırı hareket etmiş ve başka bir devletin egemenlik alanına ilişkin hakkını kötüye kullanan bir müdahalede bulunmuştur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 11). Bir devletin görevi, başka bir devletin rızası olmaksızın o ülke topraklarında herhangi bir şekilde ekonomik, siyasi veya askeri faaliyetten kaçınmaktır. (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 46). BM Şartı'nın bu doğrultudaki hükümlerinden olan 2. maddesinin 3. fıkrası; *"Tüm üyeler, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan tümünün yararlanmasını sağlamak için iş bu Antlaşma'ya uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler"*, demektedir. Aynı maddenin devamı 4. fıkrası ise; *"Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar"*, hükümleri bu konuya işaret etmektedir. (BM Antlaşması, 1945). Özel Raportör Agness Callamard da Cemal Kaşıkçı Raporu'nda kuvvet kullanılması yasağının uluslararası teamül hukukunun bir parçası olduğunu ve bu kuralın aynı zamanda bir *jus cogens* norm oluşturduğunu belirtmiş ve raporun birçok yerinde de bu hususa atıflar yapmıştır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 7-8-46). BM'nin amaçları herkesin evrensel insan haklarına ve temel özgürlüklerine, ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapılmaksızın saygı gösterilmesinin geliştirilmesi, desteklenmesi ve temel özgürlüklere saygıyı teşvik etmesi ve bunun için uluslararası iş birliğini sağlamasıdır. Temel insan hakları bağlamında korunması gereken bir diğer hak da ifade özgürlüğüdür. Kaşıkçı'nın öldürülmesi ifade özgürlüğüne şiddetle bir müdahale olarak da değerlendirilmelidir. Suudi Arabistan böylelikle BM'in en temel ilkelerinden bir olan ifade özgürlüğüne aykırı bir eylem gerçekleştirmiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 46).

BM antlaşmasının 2. maddesinin 4. fıkrası uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını açıkça yasaklamaktadır (Pazarcı, 2017: 553). Anılan hüküm ile yasaklamanın hangi eylemleri kapsadığı sorusuna gelince, bu yasaklamanın iki koşulunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. İlk olarak kuvvet kullanma ya da tehdidi şu durumlarda yapılamaz; bir devletin ülke bütünlüğüne karşı, bir devletin siyasi bağımsızlığına karşı ve BM'nin amaçlarına karşı. BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrası uyarınca kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasının hangi somut eylemleri kapsadığı ise oldukça tartışılan bir konudur (Pazarcı, 2017: 555). Kuvvet kullanımının illa bir devletin diğerine silahla müdahale etmesini içermesi gerekmez. Örneğin siber saldırıların da günümüzde kuvvet kullanılması eylemi olarak görülmesi gerektiği konusu tartışılmaktadır. Kaşıkçı'nın ülkemizde hedef alınması, Suudi Hükümetinin BM Şartı'na uygun olarak üstlendiği yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmediğini göstermektedir. Böyle bir girişimin kuvvet kullanılması yasağı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusu da ayrıca gündeme gelebilir.

BM Raportörleri yapmış oldukları çağrılarda BM Genel Sekreteri Guterres'i Cemal Kaşıkçı konusunda duyarlı davranmaya davet etmişlerdir. BM Genel Sekreteri BM Antlaşması'nın 98. maddesinde; *"Genel Sekreter, Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi'nin, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ve Vesayet Meclisi'nin bütün toplantılarında bu sıfatla hareket eder; bu organlar tarafından kendisine verilen bütün öteki görevleri de yerine getirir. Örgütün çalışması konusunda Genel Kurul'a yıllık raporlar sunar"* (BM Antlaşması, 1945). Genel Sekreter BM adına diplomatik işlevler görür. Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi kararına dayanarak, Genel Sekreter çeşitli uluslararası krizlerin çözümünde rol üstlenmişlerdir (Sur, 2019: 217). BM Özel Raportörlerinin oluşturduğu çalışma grubu 20 Kasım 2018 tarihli BM Genel Sekreteri Guterres'e yolladıkları mektupta; "Herhangi bir senaryoda, böyle bir süreci ilerletmek için liderliğiniz çok önemli olacaktır", ifadesine yer vermiş, aynı mektupta "Kaşıkçı'nın kayboluşunun hemen ardından, nerede olduğunun belirlenmesi için bağımsız uluslararası bir soruşturmanın oluşturulmasını önerdik" denilmiştir. (United Nations Human Right, (UNHR) 2018).

Özel Raportör David Kaye BM Genel Sekreteri Guterrese'e "Geçmiş BM uygulamalarıyla bağdaşır bir surette yetkinizi kullanarak BM liderliğinde bu suçu araştırarak bağımsız bir soruşturmanın tesisi için girişimde bulunmanızı öneriyoruz," çağrısında bulunmuştur (Kaye, 2018). Ayrıca herhangi bir yetkilendirme dışında bile Genel Sekreter'in kimi uyuşmazlıkların çözümünde zaman zaman gizli ve önemli bir etkisi olmaktadır. Bizzat kendi dostça girişim ve arabuluculuk örneklerine sıkça rastlanmaktadır (Sur, 2019:217).

BM Genel Sekreteri'nin girişimleriyle uluslararası bir soruşturmanın başlatılması mümkündür. Aynı zamanda Genel Sekreter konuyu Güvenlik Konseyine de götürebilir. BM Şartı'nın 99. maddesinde; *"Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunar"*, ifadesiyle genel sekreterin önemli bir konuma haiz olduğu görülmektedir (BM Antlaşması, 1945). Genel Sekreter bir uluslararası otorite olarak sürekli varlık gösterip, kişisel girişimiyle manevi ağırlığını ortaya koyup organları harekete geçirebilmektedir (Sur, 2019: 217). BM Genel Sekreteri'nin konumu ve yetkileri Kaşıkçı cinayetinin açığa kavuşturulması

için de önemli olabilir. Özel Raportörlerden David Kaye; ‘‘Böyle bir soruşturmanın Sayın Kaşıkçı’ya olanların ortaya çıkarılması ve öldürülüşünün neticelerinin belirlenmesi açısından kritik olduğu inancındayız. Suudi Hükümeti öldürülüşünü ve buna Suudlu yetkililerin karışmış olduğunu doğruladı. Bu cinayet devletçe onaylı, yargı dışı bir idamın en belirgin işaretlerini taşıyor’’, ifadesiyle konunun önemine dikkati çekmiştir (Kaye, 2018).

Kaşıkçı Cinayetinin BM bünyesinde kabul edilen sözleşmelere, protokollere, deklarasyonlara aykırı olduğu açıktır, konu tüm temel insan hakları belgelerince koruma altına alınan yaşama hakkı ve işkence yasağının açıkça ihlalini teşkil etmektedir. Bu sözleşmeler uluslararası hukukun temel kaynakları arasında yer almaktadır. Bu sözleşmeler üzerinden BM İnsan Hakları Konseyi devletlerin hak ihlali gerçekleştirmesi durumunda mağdurlara bireysel başvuru yolunu açmıştır. BM’nin benimsediği sözleşmelere taraf olan devletler bu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerine uymayı taahhüt etmişlerdir. Cemal Kaşıkçı cinayeti kapsamında ihlal edilen uluslararası hukuk düzenlemeleri olarak BM İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesi, BM Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Önlenmesine ve Soruşturulmasına İlişkin Minnesota Protokolü, BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini sayabiliriz.

Bahse konu sözleşmeler Suudi Arabistan ve Türkiye’nin taraf olması bakımından değerlendirildiğinde ortaya ilginç bir tablo çıkmaktadır. Suudi Arabistan Zorla Kaybedilme Sözleşmesine taraf değildir (UNHR, 2021). Suudi Arabistan aynı zamanda Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine de taraf değildir (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2003). Türkiye, Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesini (SMHS) 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşmeyi ise 18 Haziran 2003 tarihinde ise onaylamıştır (Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi’nin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, 2003). Yaşam hakkını düzenleyen SMHS’nin 6. maddesinin öncelikli olarak göz önünde bulundurulması gerektiği Cemal Kaşıkçı Özel Raporu’nda belirtilmiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 62). SMHS’nin 6. maddesinin 1. fıkrası; ‘‘Her insanın doğuştan yaşama hakkı vardır. Bu hak kanunla korunur. Hiç kimse keyfi olarak hayatından mahrum bırakılamaz’’, demektedir (SMHS, 1976). Cemal Kaşıkçı Özel Raporu’nda, Suudi Arabistan’ın taraf olmadığı bu sözleşmeye göre Türkiye’nin Kaşıkçı’nın korunması konusunda yükümlülüğü bulunduğu hatırlatılmaktadır.

Suudi Arabistan bu sözleşmelerden sadece BM İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesini 23 Eylül 1997 tarihinde onaylamıştır. Ancak bu sözleşmede de önemli çekincelere yer vermiştir. BM İnsan Hakları Komitesi’nin Sözleşme’nin 20. maddesinde belirtilen yargı yetkisini kabul etmemiştir. Ayrıca Suudi Arabistan bu sözleşmenin 30. maddesi ile bağlı olamayacağını deklare etmiştir (UNTC, 1997). Sözleşme’nin bahse konu hükümleri, taraf devletlerin, Sözleşme ile koruma altına alınmış insan haklarını ihlal ettikleri takdirde, mağdurların İnsan Hakları Komitesi önünde şikâyet te bulunabilmesinin yolunu açmaktadır. İşkenceye Karşı Sözleşme, Medeni Haklar Sözleşmesi ve Zorla Kaybedilme Sözleşmesi’nin ortak özelliği mağdur ve mağdur yakınlarınca bireysel başvuru yoluyla devletlerin sorumluluklarından

doğan hak ihlallerinde kişilerin kendi devletlerini İnsan Hakları Komitelerine Şikâyet edebilmeleridir.

BM İşkence ve Diđer Zalimane Gayriinsani veya Kūçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesi'nin, giriş bölümünün 3. Paragrafında; ''Devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması ve özellikle 55. madde gereğince İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerine saygıyı dünyada yaymak ve bunlara uyma yükümlerini düşünerek'', ve onu takiben ; ''Bütün dünyada işkence ve diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya cezaya karşı mücadeleyi daha etkinleştirmeyi arzularak'', ifadeleri ile işkence önemli bir suç olarak kabul edilmektedir (İKS, 1987). Sözleşmenin 1. maddesinde de işkence suçu, bir kamu görevlisi veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası ile uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil olarak kabul edilmektedir (İKS, 1987). BM'nin 19 Haziran 2019 tarihli Kaşıkçı raporunda, Kaşıkçı cinayetinin Suudi Arabistan tarafından onaylanan İşkenceye Karşı Sözleşme hükümlerine aykırı bir işkence eylemi olduğu belirtilmiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 4-6-47).

İşkence suçu iddiası ile İnsan Hakları Komitesi'ne bireysel bir başvuruda bulunabilmek için suç sayılan eylemin kamu otoritesi eliyle yapılmış olması gerekir. Suudi Arabistan da yapılan yargılamada Kaşıkçı'nın yakınlarının kamu davası haklarından feragat etmesiyle birlikte de kamu davası dosyasının kapanmış olduğu belirtilmiştir (Sputnik, 2020). İnsan Hakları Komitesi'ne yapılacak bir müracaat, Kaşıkçı'nın yakınlarının Suudi Arabistan'da kamu davasına ilişkin haklarından vazgeçtikleri için çıkmaza girmiştir. Ülkemizde bir kamu davası açılmış, sanıklar hakkında ''tasarlayarak ve canavarca hisle eziyet çektirerek öldürme'' suçlaması ile dava görülmektedir

Türkiye İşkenceye ve Diđer Zalimane, Gayriinsani veya Kūçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesini 25 Ocak 1988 tarihinde imzalamıştır (İşkenceye ve Diđer Zalimane, Gayriinsani veya Kūçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduđuna Dair Kanun, 1988). Türkiye, İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokolünü ise 15 Haziran 2011 tarihinde kabul etmiştir (İşkenceye ve Diđer Zalimane, Gayriinsani veya Kūçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol'un Onaylanmasının Uygun Bulunduđuna Dair Kanun, (İKSEP) 2011). Ek İhtiyari Protokol, taraf devletlere işkence suçunun önlenmesi için önemli ek yükümlülükler getirmiştir. İşkence suçunun önlenmesi için devletlere kendi iç teşkilatlanmalarında gerekli kurumları oluşturmaları için alt komiteler kurmayı zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca bu ihtiyari protokolün giriş bölümünün 3. paragrafında; ''...her bir taraf devlet kendi yargı yetkisi altındaki herhangi bir toprak parçasında işkence ve diğer zalimane ve gayri insani veya küçültücü muamele ve ceza fiillerini önlemek için etkin önlemler almakla yükümlü'', kıldığı anımsatılmış ve bu sözleşmenin imza altına alınmasındaki amaçlar ortaya konmuştur (İKSEP, 1987). Cemal Kaşıkçı'ya ilişkin raporda Türkiye'nin bu sözleşmeden kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmediği yönünde eleştiriler sıralanmaktadır.

Cemal Kaşıkçı olayında Suudi Arabistan'ın işkence suçu işlediği açıkça ortadadır. Suudi Arabistan ana sözleşmeye taraf olmasına karşın İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Ek

İhtiyari Protokollerine taraf değildir (Joseph, Mitchell, Gyorki, 2014: 42-43). İşkenceye Karşı Sözleşmenin 21. maddesinin 1.fikrası uyarınca; ”Bu Sözleşmeye Taraf olan bir Devlet bu madde hükmü dairesinde herhangi bir zamanda, bir Taraf Devletin diğer bir Taraf Devletin bu Sözleşmeye göre yükümlülüklerini yerine getirmediği hususunda Komitenin şikâyetleri alma ve inceleme yetkisini tanıdığını beyan edebilir”, denilmektedir. Bu husus devletler arası şikâyet başvurusu olarak değerlendirilmektedir (Joseph vd, 2014: 38). Yöntem olarak uygulamada pek başvurulmayan bir yöntem olsa da düzenleme Türkiye’nin konuyu İnsan Hakları Komitesi’ne taşımalarını mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan yukarıda belirttiğimiz üzere Suudi Arabistan hâlihazırda Sözleşme’ye koyduğu çekincelerle kendisini Komite’nin yargı yetkisinin kapsamı dışında konumlandırmıştır. Öte yandan Sözleşme’nin 21. maddesine göre eğer Türkiye şikâyette bulunursa yargılama yapmasa da İnsan Hakları Komitesi’nin konuya ilişkin bir rapor hazırlaması mümkündür.

Suudi Hükümeti, Dışişleri Bakanlığımızın iade istemi başvurusuna cevap vermemiştir. Türkiye, bu bakımdan, Suudi Arabistan’ın sözleşmenin 7. maddesi uyarınca “kovuşturmak veya iade etmek” yükümlülüğüne aykırı hareket ettiğini ileri sürebilir. İşkence Sözleşmesi’nin 7. maddesinin 1. fıkrası; *”Yetkisi altındaki ülkelerde 4. maddede zikredilen herhangi bir suçu işlediği iddia olunan bir şahsın bulunduğu Taraf Devlet, 5. maddedeki halleri teamül ettikten sonra, sanığı iade etmediği takdirde, kovuşturma amacıyla dosyayı yetkili mercilerine intikal ettirecektir”*, hükmüyle Suudi Arabistan’a iade ya da etkili soruşturma yükümlülüğü yüklemektedir. Türkiye iadeye ilişkin talebinin karşılanmaması ve dolayısıyla sözleşmeye aykırı davranıldığı iddiası ile konuyu UAD’a taşıyabilir. Ancak burada da konunun UAD’da görüşülmesi için Suudi Arabistan’ın da onay vermesi gerekeceği için çözüm pek imkânli görülmemektedir.

BM Minnesota Protokolü’ne göre, ülkelerinde hukuk-dışı, keyfi ve yargısız infazların gerçekleştiği yönünde makul şüphenin bulunduğu devletler öncelikli olmak üzere tüm devletler, bu tarz eylemlere ilişkin ilişkili uluslararası soruşturmaların yapılmasında iş birliğinde bulunmayı taahhüt etmişlerdir. Protokol’e göre aynı zamanda, maktulün ailesi tarafından yapılan şikâyetler veya güvenilir diğer ihbarlar durumunda, ölümün hukuk- dışı, keyfi ve yargısız infazlar sonucunda meydana gelen, doğal olmayan bir ölüm olduğuna işaret edilen her durumda, konuya ilişkin derinlemesine, derhal ve tarafsız bir soruşturma yapılması gerekmektedir. Devletler, bu tür soruşturmaları yürütmek üzere gerekli soruşturma büroları ve usullerini ihdas edeceklerdir. Bu tarz soruşturmaların amacı, ölümün nedenini, meydana geliş biçimini, zamanını, sorumlu kişileri belirlemek, uygun otopsiyi gerçekleştirmek, fiziksel ve belgesel deliller ile tanık ifadelerini toplamak ve değerlendirmektir (UNMP, 2016). Haliyle BM’nin Kaşıkçı hakkında genel bir soruşturma başlatabilmesinin en önemli hukuki dayanağı Minnesota Protokolü’dür.

Minnesota Protokolü’ne ek olarak Zorla Kaybedilmeye Karşı Sözleşme, bu tarz bir fiil ortaya çıktığında mevcut olunan dokunulmazlıkların dikkate alınmayacağını hüküm altına almıştır. Aynı sözleşmenin 2. maddesinde ise “zorla kaybedilme” terimi ile ne kast edildiği açıklanmaktadır. Buna göre zorla kaybedilme ile kişilerin, devlet adına görev yapan veya devletin yetkilendirmesi, desteği ve bilgisiyle hareket eden kişiler veya gruplar tarafından

tutuklanması, gözaltına alınması, kaçırılması veya başka herhangi bir biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakılması anlaşılmaktadır (CPPED, 2006).

Zorla Kaybedilmeye Dair Sözleşme uyarınca, “zorla kaybetme suçunu işleyen, emreden, talep eden veya teşvik eden, suç ortağı olan veya buna katılan herhangi bir kişi” cezai olarak sorumlu olmalıdır. Ceza hukukuna göre, bir suçun “planlanması, hazırlanması veya icrasında” planlayan, kışkırtan, emrini veren, işleyen veya başka şekilde yardım ve yataklık eden “herhangi bir kişi” suçtan bireysel olarak sorumludur (CPPED, 2006). Bu husus, suçu hem bizzat işleyenleri hem de bahse konu suçu başka bir kişi aracılığıyla gerçekleştirenleri de kapsamaktadır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 48). Özel Raportör zorla kaybedilmeyi organize bir suç olarak tanımlarken, konuyu bu suçları UCM Statüsü üzerinden de değerlendirmiştir. Statü’nün 25. maddesi suçun, tek başına cezai sorumluluğu olsun olmasın başka bir şahısla müştereken yerine getirilmesi durumunda, iki veya daha fazla kişi arasında bir anlaşma veya ortak bir planın varlığı dolayısıyla suç unsurunun oluştuğuna dikkati çekmektedir. Aynı maddenin devamında böyle bir suçun işlenmesinin emredilmesi, teşvik edilmesi veya üçüncü bir kişinin suça ikna edilmesi durumunda bireylere cezai sorumluluk yüklenmiştir. Bahse konu madde sonuç olarak dolaylı suç işlenmesi durumunda dâhi bir cezai sorumluluk doğduğunu kabul etmektedir. Böyle bir suç durumunda fail ile astı arasındaki hiyerarşik ilişkinin bir sonucu olarak başka bir kişi aracılığı ile suç işlenmektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 48). Son yıllarda, bu kavram “dolaylı birliktelik” şeklinde değerlendirilen bir teori olarak genişletilmiştir. Bu teoriye göre, bireyler başka bir bireyle ortak hareket ettiğinde ve diğer birey araç olarak kullanılan kişiyi kontrol ettiğinde ilgili suçlardan doğrudan sorumlu tutulabilir. Bu sorumluluk biçiminin söz konusu olabilmesi için suçların icrası için emirlerin neredeyse otomatik olarak uygulanması ve organize ve hiyerarşik bir iktidar aygıtını içermesi gerekmektedir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 49). Callamard Raporunda; Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme’nin 6. maddesine atıfta bulunarak sözleşmeye taraf devletlerin, zorla kaybetme fiillerini gerçekleştirenleri, böyle bir fiile teşebbüste bulunanları, böyle bir eyleme suç ortaklığı eden veya katılan kişileri yargı önüne çıkarmak için gerekli önlemleri almak konusunda yükümlülükleri olduğunu belirtmiştir. Zorla kaybetme, büyük ölçekte veya sistematik bir temelde değil, aynı zamanda ara sıra işlendiğinde dâhi bir suçtur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 50). Özel raportörün bu sözleşmeden doğan devlet yükümlülükleri üzerinde durmasına rağmen ne Türkiye nede Suudi Arabistan devleti bu sözleşmeye taraf değildir (UNHR, 2021). Diğer taraftan, uyuşmazlığın tarafı olarak değerlendirilebilecek iki devlet bakımından bu sözleşme yürürlükte olmamasına rağmen, özellikle zorla kaybedilme eyleminin oluşması durumunda, devletlerin uygulamada bu sözleşmede belirtilen çerçevede sorumluluk alabileceği ifade edilmektedir. Raporun bu sözleşmeye atıf yapmasındaki amaç, Kaşıkçı’nın öldürülmesinin BM’nin benimsediği ilkelerle olan çatışmasını gözler önüne sermektir. Diğer taraftan raporda, Suudi Arabistan veliyaht prensi Muhammed bin Selman’ın BM’nin benimsediği sözleşmeler doğrultusunda cezai sorumluluğu olduğu sıklıkla vurgulanmıştır.

Cemal Kaşıkçı’nın öldürülmesi akabinde ne kalıntıları ve ne de yeri tespit edilmediğinden, cinayet bir zorla kaybettirme eylemi olarak değerlendirilmektedir (U.N Jamal

Khashoggi Report, 2019: 4). İnsan Hakları Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite, İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 1. Maddesi kapsamında zorla kaybetmenin işkencenin bir türünü oluşturduğunu değerlendirmiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 59). Zorla kaybedilme olaylarında zamanaşımı süresi uzun olmalı ve konu fiilin ağırlığı ile orantılı olarak değerlendirilmelidir. Kaşıkçı'nın cesedine ulaşamamış olması değerlendirildiğinde kişilerin zorla kaybedilmesiyle ilgili cezai kovuşturma ve faillere yargısal olarak uygulanacak cezalar, zamanaşımı hükümlerine tabi olmamalıdır (CPPED, 2006: article 8).

Callamard, Kaşıkçı cinayetinin soruşturulması için BM tarafından oluşturulan Uluslararası, Tarafsız ve Bağımsız Mekanizma (UTBM) ile Kimyasal ve Biyolojik Silahların Kullanım İddiasına İlişkin Soruşturma Mekanizmasına benzer bir mekanizmanın belirlenebileceğini ifade etmiştir. Raportör, UTBM başka amaçlar için kurulmasına rağmen, statüsü ve yetkisinin Cemal Kaşıkçı cinayetinin soruşturulması ve kovuşturulması yönünde BM Genel Sekreteri tarafından desteklenebileceğini dile getirmiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 96).

UTBM BM Genel Kurulunun 2016 yılında aldığı 71/248 sayılı kararı ile kurulmuştur. UTBM iki görevi yerine getirme yetkisine sahiptir: birincisi, insan hakları ihlaline ilişkin kanıtları toplamak, birleştirmek, korumak ve analiz etmek; ikincisi, uluslararası hukuka uygun olarak ulusal, bölgesel veya uluslararası mahkemelerde adil ve bağımsız ceza yargılamalarını kolaylaştırmak ve hızlandırmak için dosyalar hazırlamaktır. Bunun için ise UTBM, Bağımsız Uluslararası Araştırma Komisyonu, Ortak Soruşturma Mekanizması, devletler, uluslararası veya bölgesel kuruluşlar, Birleşmiş Milletler sisteminin kuruluşları, sivil toplum örgütleri dâhil olmak üzere diğer kaynaklardan kanıt ve ilgili bilgileri alarak toplayacaktır. Ayrıca, uygun olduğu şekilde görüşmeler yaparak, tanık ifadeleri, belgeler ve adli tıp raporları dâhil olmak üzere ek kanıt veya bilgileri de doğrudan toplayacaktır. Mekanizma, kanıt toplamak için uluslararası ceza hukuku standartlarına uygun prosedürleri benimseyecektir. Mağdurların mahremiyetine, menfaatlerine ve kişisel koşullarına saygı duymak için suçun niteliğine dikkate ederek uygun önlemleri alacaktır. Mekanizma, bu belge ve bilgileri alındığı andan, yetkili yargı alanlarına devredilmesine kadar, sahip olduğu tüm ilgili bilgilere erişimi koruyacak, kontrol edecek ve izleyecektir (International Impertial and Indepentend Mechanism, 2021)

3.4.BMGK ARRIA FORMÜLÜ VE CEMAL KAŞIKÇI

“Arria formülü”, Güvenlik Konseyi'nin elindeki en esnek toplantı formatıdır. O dönemki Konsey üyelerinden Venezuela Büyükelçisi Diego Arria'nın eski Yugoslavya'da meydana gelen ağır insan hakları ihlalleri ve zulümlerinin bir görgü tanığının ifadesi doğrultusunda Güvenlik Konseyi'nde dinlemesini istemesi üzerine ortaya çıkmıştır. Böyle bir toplantı yapmanın resmi bir yolunu bulamayan Arria, Konsey üyelerini BM delegeleri salonunda tanıkla görüşmeye davet etmiştir. Bunun yararlı görülmesi üzerine, benzer şekilde gayri resmi birkaç brifing düzenlenmesi ile “Arria-formülü toplantıları” terimi doğmuştur. Arria formülü Mart 1992 yılından itibaren BM'de zaman zaman başvuru alan gayri resmi bir uygulama olarak kullanılmaya başlanmıştır (Security Council Report, (SCR) 2019).

Arria formül toplantıları, Güvenlik Konseyi üyelerinin nispeten yeni bir uygulamasıdır. BM Antlaşması'nda veya Güvenlik Konseyi'nin geçici usul kurallarında öngörülmemektedir (SCR, 2020).

Arria formül toplantıları, Güvenlik Konseyi'nin resmi toplantıları olarak kabul edilmez. Ancak Güvenlik Konseyi'nin yetki alanına giren konularda kişi, kuruluş veya kurumların görüşlerini dinlemek için Güvenlik Konseyi üyesi veya üyelerinin girişimiyle bu toplantılar yapılabilir. Aynı zamanda gayri resmi karakterleri nedeniyle, Arria formülü toplantılarının genellikle kaydı ve sonucu da yoktur. Mart 1992'deki toplantıdan bu yana yapılan tüm bu tür toplantılar buna uygun olarak genelde liste dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte, bazı toplantılara aşağıdaki kapsamlarda Konsey belgelerinde atıfta bulunulmuştur;

1- Bir Arria toplantısı düzenleyen Konsey üyelerinden gelen, Güvenlik Konseyi başkanına hitaben ve olayı anlatan Güvenlik Konseyi'nin bir belgesi olarak dağıtılmasını isteyen mektuplar;

2- Bir Arria toplantısında yapılan konuşmaların Konsey belgeleri olarak yayınlanmasına ilişkin talepler,

3- Konsey üyelerini bir Arria toplantısı düzenledikleri için tebrik eden ve toplantıyı düzenleyenlerden Güvenlik Konseyi başkanına yazılan ve toplantının konsept notunu içeren mektuplar,

4- Arria toplantılarına atıfta bulunan Konsey başkanlığının değerlendirmeleri şeklinde ve Güvenlik Konseyinin aldığı bağlayıcı kararlara atıf yaparak, resmi bir nitelik kazandırılmaya çalışılan yazışmalar.

Bu çerçevede içerisinde Arria formül toplantıları zaman içerisinde Güvenlik Konseyi görüşmeleri öncesi ele alınacak konulara birer ön hazırlık aşaması olarak da etki etmiştir. Örneğin; Senegal tarafından Nisan 2016'da düzenlenen "Su, Barış ve Güvenlik" konulu bir Arria formülü toplantısı sonrasında, konunun aynı şekilde Güvenlik Konseyi'nce de ele alınmasına zemin hazırlanmıştır. BM'nin bu tür toplantılarda nihai olarak karara bağladığı görüşmeler de mevcuttur. Örneğin; Fildişi Sahili, Ekvator Ginesi, Etiyopya ve Güney Afrika tarafından düzenlenen "Afrika'da Silahların Susturulması" konulu Arria formüllü toplantısı BM Güvenlik Konseyi'nin 27 Şubat 2019 tarihli 2457 sayılı kararının kabul edilmesinin yolunu açmıştır (United Nations Security Council, (UNSC) 2019). Benzer şekilde Avustralya, Fransa, Endonezya, Peru ve Tunus tarafından düzenlenen "Terörizmin Finansmanını Önleme ve Mücadele" toplantısı, Güvenlik Konseyi'nde ele alınarak konsey tarafından 28 Mart 2019 tarih ve 2462 sayılı kararın alınmasına etki etmiştir (UNSC, 2019).

BM Antlaşması içerisinde Konseyin kendi uygulamalarını belirleme konusunda bir serbesti içerisinde olduğu da kabul edilmektedir. Arria toplantıları Konseyin henüz tam olarak benimsediği bir yaklaşım olmamakla birlikte BM Antlaşması'nda buna engel bir durum da söz konusu değildir. Zira BM antlaşmasının 30. maddesinde, Güvenlik Konseyinin başkanının seçim yöntemi de dahil olmak üzere kendi iç tüzüğünü yapabileceği belirtilerek, kendi

prosedürünü ve uygulamalarını belirleme serbestliğine sahip olacağı kabul edilmiştir (BM Antlaşması, 1945).

Güvenlik Konseyi'nin kendi çalışma yöntemleri içerisinde bu formül, hükümetler ve uluslararası kuruluşların temsilcileriyle ve devlet dışı taraflarla Konsey'in kapsamına giren konularda doğrudan bir diyalog kurmak fırsatı sağlayabilmektedir. Bu amaçla Güvenlik Konseyi üyeleri herhangi bir üye devleti, ilgili kuruluşu veya bireyi gayri resmi olarak Arria formülünde gayri resmi toplantılarına katılmaya davet edebilir (SCR, 2020). Arria toplantıları gayri resmi bir nitelik taşımasına rağmen BM Genel Sekreteri'nin de katıldığı toplantılara rastlanmaktadır. Örneğin, 15 Şubat 2013 tarihinde iklim değişikliğinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını nasıl olumsuz etkileyebileceği konusunda ve yoğunlaşan iklim değişikliğinin güvenlik sonuçlarını vurgulamak üzere gerçekleştirilen “İklim Değişikliğinin Güvenlik Boyutları” adlı Arria toplantısına dönemin Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'da konuşmacı olarak katılmıştır (SCR, 2021).

Uluslararası kuruluşların temsilcileriyle yapılan toplantıların büyük bir çoğunluğu da Arria formül toplantıları şeklinde oluşturulmaya başlanmıştır. Konsey, özellikle Mülteciler Yüksek Komiserliği, BM İnsani Yardım Koordinatörlüğü, *ad/hoc* ceza mahkemelerinin savcıları ve başkanları veya uluslararası ve bölgesel kuruluşların liderleri gibi üst düzey yetkilerle görüşmek üzere Arria toplantı formatının geliştirilmesine çalışılmaktadır. 2012'den bu yana, Arria toplantıları, Konsey üyelerine İnsan Hakları Komitesi tarafından yetkilendirilen Araştırma Komisyonları ile etkileşim fırsatı vermek içinde sıklıkla kullanılmaktadır (SCR, 2020). İnsan Hakları Komitesi'nin de çeşitli konularda bilgilendirme amaçlı veya iş birliğini geliştirmek amacıyla Arria toplantı formatını kullandığını görülmektedir. Kaşıkçı olayı için Güvenlik Konseyi dışında İnsan Hakları Komitesi içerisinde de Arria toplantısı yapılması olanağı bulunmaktadır. Gündem dışı yapılan önerilerin birçoğunda bu toplantı formatı altında gerçekleştirilen sayısız örnekler mevcuttur. Güvenlik Konseyi'nde savaş sırasında engelli vatandaşların hukuki durumunun tartışıldığı veya CEDAW üzerinden kadın hakları konusunda daha etkin bir sinerji yaratmak için ya da Covid-19 salgını üzerine gerçekleştirilen Arria toplantıları buna örnek gösterilebilir (UNHR, 2021).

BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan gayri resmi toplantılar, niteliksel olarak Arria formatında yürütülürken, bu gayri resmi toplantılara üyelerin katılma zorunluluğu olmamakla birlikte normal oturumların dışında bir bilgilendirme, brifing veya görüş alışverişi şeklinde de gerçekleştirilmektedir. Örneğin 28 Şubat 2018 tarihinde 2401 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararına istinaden, BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye'ye insani yardım sağlanabilmesi için Konsey'e üye ülkelerin katılımı ile Suriyeli muhaliflerle bir araya geleceği bir Arria Formülü toplantısı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (Turkish Journal, 2018). BM Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesi önerilen ancak Konsey daimî üyelerinin bir veya birkaçının veto etmesiyle sonuçlanan toplantıların sonrasında görüşme talebinde bulunan üye ülkeler arasında da Arria tarzı toplantılar tercih edilmeye başlanmıştır. Güvenlik Konseyi'nde 20 Mart 2018 tarihinde Suriye'deki insan hakları ihlallerinin görüşülmesi planlanan toplantının Rusya tarafından engellenmesinin ardından, toplantı talebinde bulunan ülkeler Konsey'in Arria formülü ile toplanmasını önermişlerdir (Sabah, 2018). Arria toplantılarının aynı zamanda dönemsel olarak

aynı konuyu tekrar tekrar ele alabilmek için de yapılmasına rastlanmaktadır. Örneğin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, dönem dönem üye ülkelerin çağrısı ile Rusya tarafından işgal edilen Kırım konusunu ele almak için defalarca toplanabilmiştir. Arria formülü şeklinde gerçekleştirilen bu toplantıların kapsamında, oturumun konusu ile ilgili detaylı bilgi verecek uzmanlar, sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve yerli halkların temsilcileri ile Güvenlik Konseyi üyeleri bir araya gelmiştir. (Kırım Haber Ajansı, 2020).

Kaşıkçı olayında Arria formül toplantısı BM özel reportörü Agness Callamard tarafından dile getirilmiştir. Callamard, Kaşıkçı'nın infazına ilişkin bireylerin ülkeleri dışında hedef alınmasının sonuçlarını değerlendirmek için bir Arria formülü toplantısı düzenlenmesini tavsiye etmiştir (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 96). Tüm tavsiyelere rağmen Kaşıkçı'nın akıbetinin araştırılmasına ilişkin bir Arria toplantısı henüz yapılamamıştır. Güvenlik Konseyi'nde bu tarz bir toplantının yapılabilmesi için, öncelikle üye devletlerden biri tarafından öneride bulunulması gerekmektedir. Bu öneri Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri tarafından yapılabilmesi gibi geçici üyelere de yapılabilir. Konunun gündemde kalabilmesi ve konsolosluk hukukundan doğan dokunulmazlıkları kötüye kullananların sorumluluğunun değerlendirilmesi ve bu konuda Suudi Arabistan'ın uluslararası hukuktan doğan sorumluluğunun ciddiyetle anlaşılabilmesi için konunun Güvenlik Konseyi'nde gayri resmî bir toplantıyla da olsa ele alınması oldukça önem arz etmektedir.

3.5.UAD TÜRKİYE VE CEMAL KAŞIKÇI CİNAYETİ

Suudi Arabistan'ın Cemal Kaşıkçı cinayetini organize ederek bu suçun içerisinde yer alması pek çok bakımdan uluslararası hukuk kurallarının ihlalini teşkil etmekte ancak asıl olarak konu somut olarak Suudi Arabistan'ın Konsolosluk İlişkilerine İlişkin Viyana Sözleşmesi'ni iyi niyetle yerine getirmediği kabulüne dayanmaktadır. Diğer taraftan yine BM'nin ürettiği belgeler olan İşkence Karşısı Sözleşme ile Kişilerin Zorla Kaybedilmeye Karşı Korunması Deklarasyonu'na da açıkça aykırılıklar söz konusudur.

Divanla ilgili temel düzenleme BM Antlaşması'nın XIV. Bölümü ile Uluslararası Adalet Divanı'nın statüsünde yer alır. UAD, devletler arası hukukî uyuşmazlıkların çözümü bakımından genel yetkiye sahip bir evrensel mahkemedir. Divanın yetkisi geneldir; birçok diğer uluslararası mahkemeden, örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden farklı olarak, yetkisi belirli kuralların uygulanmasıyla sınırlı değildir. Evrensel kapsamlı bir mahkeme olan Divanın yetki alanı belirli bir coğrafi bölgeye sınırlı, olmayıp, tüm devletleri de kapsar. Divan, münhasıran devletler arası uyuşmazlıkları hukuki bakımdan incelemeye yetkilidir. Bireylerin ve diğer uluslararası aktörlerin başvuru olanağı yoktur (Sur, 2019:201).

Divan Statüsü'nün 35. maddesinin 1. fıkrası, Mahkemenin Statüye taraf devletlere açık olacağını öngörür ve BM Şartı'nın 93. maddesinin 1. fıkrası da tüm BM üyelerinin Divana, *ipso facto* –kendiliğinden- taraf olduğunu belirtir (UAD Statüsü, 1945). UAD Statüsü'nün 93. maddesi 1. fıkrası uyarınca da; “Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri, bu üyeliğin bir sonucu olarak, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraftırlar”. Bu durum BM'nin üyesi olan Türkiye ve Suudi Arabistan bakımından da geçerlidir. Türkiye ve Suudi

Arabistan BM'nin bir üyesi olarak UAD statüsüne taraftırlar. UAD statüsünün 35. maddesinin 1. fıkrasına göre; "Divan, işbu Statü'ye taraf olan devletlere açıktır", dolayısıyla devletler Divan önünde çeşitli davalara taraf olabilmektedirler. Divan Statüsü'nün 36. maddesi 1. fıkrasında ise; "*Divan'ın yetki alanı tarafların kendisine sunacağı bütün işleri, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda ya da yürürlükteki antlaşma ve sözleşmelerde özel olarak öngörölmüş bütün durumları kapsar*", hükmü ile Mahkeme'nin yargı yetkisinin kapsamı da belirlenmiştir. Ayrıca Statü'ye taraf olan devletlerin Divanın zorunlu yargı yetkisinin kabul ettiği de Statü'de hüküm altına alınmıştır (UAD Statüsü, 1945).

Cemal Kaşıkçı olayında Suudi Arabistan özellikle 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ni ihlal etmiş ve ayrıca sözleşmelerin iyi niyetle uygulanmasına ilişkin yerleşik uluslararası hukuk kuralını da çiğnemiştir. Bu çerçevede Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi değerlendirildiğinde Türkiye'nin konuyu UAD'a taşıma hakkı bulunmaktadır. Viyana Sözleşmeleri ve konuya ilişkin imzalanan ek protokoller Divan'ın doğrudan yargı yetkisi içerisinde yer almaktadır.

Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi 14 Nisan 1961 tarihinde kabul edilmiş ve 24 Haziran 1964'te ise yürürlüğe girmiştir. Suudi Arabistan Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'ni 10 Şubat 1981 tarihinde imzalamıştır (UNTC, 2021). 24 Nisan 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesi ise 19 Mart 1967'de yürürlüğe girmiştir. Suudi Arabistan bu sözleşmeyi de 29 Temmuz 1988 tarihinde imzalamıştır (UNTC, 2021). Türkiye 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'ni 04.09.1984 tarihinde 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesini ise 20.05.1975 tarihinde onaylamıştır.

Viyana Sözleşmelerinin onaylanması aynı zamanda zorunlu olarak Uyuşmazlıkların Çözümüne İlişkin Ek Protokollerin de onaylanması anlamına gelmektedir. 1963 Tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözüm mercii olarak Uluslararası Adalet Divanı'nı göstermektedir (Optional Protocol to the Vienna Convention on Consular Relations, 1963). Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümüne İlişkin Ek Protokolünün 1. Maddesi de aynı şekilde bahse konu Sözleşme'den doğan uyuşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı'nda çözüleceğini hükme bağlamıştır (Optional Protocol to the Vienna Convention on Diplomatic Relations, (PVCDR) 1961).

Ek protokollerdeki düzenlemelere göre UAD uyuşmazlıkların çözümünde öncelikle devletlerin kendi aralarındaki diyalog arayışına gitmelerini istemektedir. Buna ilişkin düzenlemede, Taraflar, bir anlaşmazlığın var olduğuna dair görüşünü diğerine bildirmesinden sonraki iki aylık bir süre içerisinde Uluslararası Adalet Divanı dışında, bir tahkim mahkemesine başvurmayı kabul edebilir. Söz konusu sürenin sona ermesinden sonra, taraflardan biri uyuşmazlığı bir başvuru ile Mahkemeye getirebilir, denmektedir (PVCDR, 1961). Bu süreç içerisinde tahkim mahkemesine başvurulmaması durumunda söz konusu uyuşmazlığa, taraf olan devletlerden herhangi biri uyuşmazlığı tek taraflı olarak Divan'a götürebilir. Divan'a gitmeden önce uyuşmazlığa taraf olan devletler, iki aylık süre içerisinde bir uzlaşma prosedürü ve komisyonu kabul edebilirler. Bu komisyon, atanmasından itibaren

beş ay içinde tavsiyelerini belirtir. Komisyonun önerileri, teslim edildikten sonraki iki ay içinde uyuşmazlığın tarafları tarafından bu öneriler kabul edilmezse, her iki taraf da bir başvuruyla uyuşmazlığı mahkemeye taşıyabilir (PVCDR, 1961).

Uluslararası hukukta ayrıcalık ve dokunulmazlıkların yargıya taşınmasına ilişkin örnek davalar mevcuttur. Bunlardan biri ABD'nin Tahran'daki Diploması Temsilcileri ve Konsolosluk Görevlileri Davası bir diğeri ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti Yakalama Kararıdır. Her iki davaya temel oluşturan uyuşmazlıklar 1961 ve 1963 tarihli Viyana Sözleşmelerine dayanmaktadır.

Tahran Davasında 1961 Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 22, 24, 25, 27, 29, 31, 37 ve 47. maddelerinin ve Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin ise 28, 31, 33, 34, 36 ve 40. maddelerinin ihlal edildiği kabul edilmiştir. Tahran Diploması Temsilcileri Davasında, Divan, uluslararası hukukta diploması ve konsolosluk ilişkilerine ilişkin temel kriterlerin kabul eden devlet tarafından yerine getirilmemiş olduğuna dikkati çekmiştir (I.C.J. US v. İran, 1980). İlgili devletin konsolosluk veya elçilik binasının güvenliğini sağlama yükümlülüğü olduğu kabul edilmiştir. Divan'ın Tahran Davası kararında aynı zamanda devlet adına hareket etmeyen kişilerin eylemlerinin devlete isnat edilemeyeceğini de belirtmiştir (I.C.J. US v. İran, 1980). Divanın bu yöndeki kararı Cemal Kaşıkçı olayı için de önem arz etmektedir. Zira Kaşıkçı cinayetinin faillerinin Suudi Hükümetinin temsilcileri olarak, ilgili devlet adına hareket ederek bu suçu işlemiş olmaları bu eylemlerinin devlete isnat edilebileceğini gösterir. Bir devletin sorumlu tutulabilmesi için, o devletin hukuk dışı bir davranışının bulunması yanında, o davranışının devlete atfedilebilmesi, devlet organları ile ilişkilendirilebilmesi gerekmektedir (Aksar, 2012: 35). Zaten BM raportörleri de bu cinayetin devletçe onaylı yargı dışı bir idamın en belirgin işaretlerini taşıdığını ısrarla belirtmektedirler. Devlet adına hareket eden devlet görevlilerinin yurt dışında başka devletlerin ülkelerinde gerçekleştirdiği eylemlerden dolayı da devletlerin sorumluluğu vardır (Aksar, 2012: 35). Genel ilke olarak, devlet adına hareket etmeyen bireylerin eylemlerinden dolayı uluslararası düzeyde devletin sorumluluğu doğmaz. Ancak devlet bireylerin yapmış olduğu eylemleri destekler veya sorumluların yakalanıp haklarında kovuşturma ve yargılamaların yapılmasında isteksiz davranır ise, devletin uluslararası hukukta sorumluluğu doğabilecektir (Aksar, 2012: 36).

Divan Tahran Davasında vermiş olduğu kararda diplomatik ve konsolosluk ilişkilere ilişkin kuralların teamül hukuku niteliği taşıdığını belirtmiştir. Diplomatik ayrıcalık ve bağışıkların korunmasında ve bu bağışıkların tesis edilmesinde kabul eden devlete uluslararası hukuk bakımından birtakım yükümlülükler yüklenmektedir. Bu çerçevede konuyu düzenleyen sözleşmelere taraf olan devletlerin sözleşme hükümlerine aykırı hareket etmesi veya yükümlülüklerinin ihlali durumunda uluslararası sorumlulukları doğabilecektir (I.C.J. US v. İran, 1980).

Divan'ın vermiş olduğu kararlar kabul eden devletler açısından bağlayıcıdır. Bu karardan hareketle gönderen devletinde uyması gereken birtakım yükümlülükler olduğunu hatırlatmamız gerekmektedir. Kaşıkçı cinayetinin Divan'a taşınması durumunda Divan'ın uygulamada gönderen devletin uyması gereken yükümlülükleri Viyana Sözleşmeleri

üzerinden değerlendirmeye tabii tutacağı açıktır. Divan sadece bu açıdan değil aynı zamanda Kaşıkçı cinayeti üzerinden konsolosluklara tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılmasını da sorgulayabilecektir.

Kaşıkçı cinayeti sonrası Suudi konsolosun veya konsolosluk memurlarının Sözleşme hükümleri doğrultusunda tutuklanması veya gözaltına alınması mümkündür. Bu noktada konsolosa tanınan ayrıcalık 1961 Sözleşmesinde belirtilen dokunulmazlık kapsamında değerlendirilmiştir. Oysa ki konsolosların tabii olduğu sözleşme 1963 Sözleşmesi'dir ve bu sözleşme dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kapsamını daha dar anlamda almaktadır.

Cemal Kaşıkçı olayında 1963 tarihli Konsolosluk Sözleşmesi'nin pek çok bakımdan ihlal edildiği açıktır. Divan önüne götürülecek olan dava için yapılacak müracaatta Viyana Sözleşmelerine ve Uyuşmazlıkların Çözümüne İlişkin Ek Protokollere göre bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Konunun bir hakemlik mahkemesi ile çözüme kavuşturulması kabul edilirse, Uyuşmazlığın Çözümünü Düzenleyen Ek Protokollerin 2. ve 3. maddelerinde belirtilen şartlar doğrultusunda hareket edilmesi gerekir. Hakemlik mahkemesi veya uzlaştırma komisyonu aracılığı ile Türkiye'nin konuyu çözüme ulaştırmaya ilişkin görüşünü iletmesinden sonraki iki ay içerisinde, iki ülke aralarında anlaşarak bir hakemlik mahkemesine başvurabilirler. Bu süre içerisinde hakemlik-uyuşmazlık- mahkemesine başvurulmaması durumunda devletlerden herhangi biri uyuşmazlığı tek taraflı olarak Divan'a taşıyabilir. Ek protokollerin 3. maddesi ve devamı fıkralarına göre ise uyuşmazlık tarafı devletlerden birinin iki aylık süre içerisinde devletlerin uzlaştırma sürecini kabul etmesi üzerine kurulan uzlaştırma komisyonu beş ay sonunda tavsiye niteliğinde bir karar verecektir. Bu karar eğer devletler tarafından kabul edilmezse, kararın verilmesinden iki ay sonra uyuşmazlık, Divan'ın önüne tek taraflı olarak da götürülebilir (PVCDR, 1961). Ek Protokollerin 2. ve 3. maddeleri uyuşmazlıkların çözümü için her iki tarafında hakemlik mahkemesine başvurabilmeleri için anlaşmalarını zorunlu hale getirmiştir. Suudi Arabistan'ın uyuşmazlıkla ilgili olarak Türkiye ile görüşmeyi kabul etmediği veya hakemlik mahkemesi veya uzlaştırma komisyonu aracılığı ile konunun çözüme kavuşturulmasını istemediği her durumda Ek Protokolün 1. maddesiyle uyuşmazlığa taraf olan devlet Divanın zorunlu yargı yetkisine başvurabilecektir (PVCDR, 1961).

Divanın zorunlu yargı yetkisini kullanabilmesi hukuken ihtiyari protokoller bağlı değildir. Bu protokollerle amaçlanan uyuşmazlığa taraf devletlerin konuyu Adalet Divanına taşımadan önce kendi aralarında müzakere edebilmeleridir. Örneğin; Rainbow Warrior adlı gemi Yeni Zellanda'nın Auckland Limanında iken 10 Temmuz 1995'te batırılmıştır. Fransız hükümeti, geminin batırılma eyleminin hükümetin dış güvenliğinden sorumlu birimlerin emirleri doğrultusunda kendi ajanlarınca gerçekleştirildiğini kabul etmiştir. Fransa ve Yeni Zellanda arasında meydana gelen bu uyuşmazlık uluslararası hakemlik yoluyla 1996'da çözüme kavuşturulmuştur (Aksar, 2012: 35). Taraflardan birinin doğrudan mahkeme siciline vereceği dilekçe ile de Divan doğrudan yargı yetkisini kullanabilmektedir. Örneğin; Almanya kendi vatandaşı olan La Grand kardeşlerin ABD'de yapılan yargılamaları sonucunda idam cezası ile cezalandırılması sonrasında konsolosluk sözleşmesininin 36. maddesinde belirtilen haklarının ihlal edilmesini gerekçe göstererek mahkeme siciline verdiği dilekçeyle ABD'yi UAD'ye şikâyet etmiştir (I.C.J. Germany v. United States Of America, 2001).

Divan'ın bir dava üzerinde yargı yetkisini kullanabilmesi için, bu davaya taraf olan devletlerin, Divan'ın yargı yetkisini bir şekilde tanımış olmaları gerekmektedir. Uygulamada bu tanımanın üç farklı yolu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki “özel antlaşma” yolu ve ikincisi “antlaşma-temelli tanıma” yoludur. Bu yollardan ilkinde taraflar, belli bir uyuşmazlık üzerinde Divan'ın yargı yetkisini tanımak için özel bir antlaşma yaparlar. İkinci yolda ise, özellikle çok taraflı antlaşmalar vasıtası ile belli konulara veya her konuya ilişkin uyuşmazlıklarda Divan'ın zorunlu yargı yetkisini genel olarak tanırlar. Divan'ın yargı yetkisini tanımanın üçüncü yolu ise, 36. maddenin 2. paragrafındaki “fiilen ve özel antlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdıklarını bildirebilirler” ibaresinden çıkmaktadır. Dolayısı ile devletler, tek taraflı bildirim yolu ile de Divan'ın zorunlu yargı yetkisini tanıyabilirler. Aynı maddenin 4. paragrafından anlaşılmaktadır ki, devletler tek taraflı bir bildirim hazırlayıp BM Genel Sekreteri'ne sunarak Divan'ın zorunlu yargı yetkisini önceden genel olarak kabul etmiş olacaklardır. Literatürde bu tanıma yöntemine “ihtiyari kabul maddesi bildirim” yolu veya ihtiyari kabul maddesi sistemi denmektedir (Acer, 2003: 13).

Ülkemiz 1947-1972 yılları arasında beşer yıllık sürelerle ve karşılılık koşuluyla Divan'ın yargı yetkisini bildirim yoluyla kabul etmekteydi. Ancak 1972'de Ege Kıta Sahanelığı sorunu çıktığında Türkiye kabul bildirimini yenilmemiştir (Sur, 2019: 208). UAD'nin yargı yetkisini kullanabilmesi için Türkiye'nin bildirimde bulunması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu arada Suudi Arabistan Divan'ın yargı yetkisini kabul etmediğine dair bir bildirimde de bulunabilir. Bu durum Divan'ın yargı yetkisini kullanabilmesi açısından sorun teşkil edebilir. Ancak yakın zaman içerisinde Suudi Arabistan Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün Katar'a uygulanan hava yolu blokajının hukuksuz olduğuna hükmettiği kararı UAD'ye taşımıştır (AA, Temmuz-2020). Bu gelişme Suudi Arabistan'ın Divan'ın “yargı yetkisini” benimsediğinin en önemli göstergelerinden bir tanesidir.

Kaşıkçı cinayetine ilişkin ülkemizde ceza davaları devam etmektedir. Ancak UAD'a göre bu tarz dokunulmazlıklara sahip kişiler iç hukuk sisteminde yargılanamaz. UAD'ın Belçika Tutuklama Kararı örneğinden hareketle olduğu gibi, devlet temsilcilerinin yargılanabileceği durumları ise şu şekilde özetlenebilir;

- 1- Kişi kendi iç hukukunda yargılanabilir.
- 2- Diplomatik dokunulmazlıklarından feragat edebilir.
- 3- Temsilcinin görevi sona ermiş olabilir.
- 4- Yargılama, gerekli yargı yetkisine sahip bir uluslararası yargı organı önünde yapılabilir.

UAD yapmış olduğu inceleme sonucunda, Belçika'nın uygulamasının uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğunu ve dolayısıyla devlet başkanları ve üst düzey devlet görevlilerinin yabancı mahkemeler önünde yargı dokunulmazlığının bulunduğunu ve Belçika'nın tutuklama kararını kaldırmasını hükme bağlamıştır. Belçika, mahkemenin kararına uygun hareket ederek tutuklama kararını kaldırmıştır. UAD, kararında sadece görevi başında olan dışişleri bakanlarının değil, aynı zamanda önceki bakanların da resmi eylemlerinden dolayı yargı dokunulmazlıklarının bulunduğunu ve önceki dışişleri

bakanlarının sadece ve sadece özel eylemlerinden dolayı cezai sorumluluklarının olabileceğini hükme bağlamıştır (Aksar, 2003: 133). Uluslararası hukukta, diplomatik ve konsolosluk görevlilerinde olduğu gibi, devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanı gibi üst düzey devlet görevlilerinin yargı dokunulmazlıkları bulunmaktadır (Aksar, 2003: 133). Diğer taraftan Cemal Kaşıkçı olayında ülkemize gelen Suudi görevliler sadece Suudi Arabistan'ın diplomatik pasaport taşıyan temsilcileridir. Daimî statüye sahip görevi başında olan sürekli diplomasi temsilcileri olmadıkları gibi *ad/hoc* olarak görevli temsilciler de değildirler. Ancak Suudi Arabistan makamları bu temsilcilere yurda girişlerinde diplomatik statü talep etmiş ve Türkiye de bu kimselere akreditasyon vermiştir. Bu tasarruf Türkiye'nin elini zayıflatmaktadır.

Cemal Kaşıkçı cinayetinin UAD yargı yetkisi içerisinde Türkiye'nin Viyana Sözleşmelerinden kaynaklı hak ihlalleri dışında divana taşınması mümkün müdür? Washington Post Gazetesi'nde yayınlanan bir makalede ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Eski Büyükelçisi Stephen Rapp evrensel yargı yetkisi yoluyla BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye taraf olan herhangi bir ülkenin konuyu UAD'a götürebileceğini ve Suudi Arabistan'dan Muhammed bin Selman ve diğer şüphelileri kovuşturması veya iade etmesini isteyebileceğini öne sürmektedir. Rapp, konuya ilişkin örnekleri de sıralamıştır; Belçika'nın Senegal aleyhine, Çad'ın eski Cumhurbaşkanı Hissene Habre'nin insanlığa karşı suçlardan iadesi ve yargılanması için açtığı dava örneğinde olduğu gibi (The Washington Post, 2018). Büyükelçi aynı zamanda Suudi'lerin muhaliflerine yönelik yaklaşımının, sivil nüfusa karşı yaygın ve sistematik bir saldırı içerdiğini, cinayet, işkence ve zorla kaybedilmenin, uluslararası bir mahkemede yargılanabilecek bir insanlık suçu olduğunu belirtmiştir. Cemal Kaşıkçı cinayetine ilişkin böyle bir yorum yapmak konunun kapsamının fazlaca genişletilmesi ve ciddiyetine ilişkin şüpheler doğurması bakımından kaçınılması gereken bir durumdur. Öte yandan Rapp'ın da belirttiği üzere konu, Suudi Arabistan yetkililerinin sorumluluğunun istenebilmesi bakımından tüm koşulları sağlamaktadır.

Kaşıkçı olayının Divana taşınabilmesi Türkiye'nin bu konuda bir istemde bulunmasına bağlıdır. Ancak Türk makamlarının kaygıları konuya ilişkin BM raporuna yansımıştır. Türk makamlarını çoğuna göre, Suudi Arabistan'ın misilleme kapasitesi konusundaki endişeler o dönemde gündemde çok yüksekti. Bunlar büyük ölçüde Suudi konsolosluk konutuna girememek veya konsolosluk arabalarında arama yapmamak, KİHVS veya DİHVS tarafından korunmayan Suudi diplomatları alıkoymamak kararlarını yönlendirmiştir. Türk makamları defalarca, Suudi Arabistan'da bulunan devlet temsilcileri de dâhil olmak üzere Suudi Arabistan'daki Türk vatandaşları üzerindeki risklerin artması veya onlara zarar vermektен kaçınılması gerektiği hakkında yorum yapmışlardır (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 64). Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin bu konudaki tavrı, hızla krize dönüşen olaya diplomatik yoldan bir çözüm aramadığı yönündeki eleştirilerin hedefi olmuştur (U.N Jamal Khashoggi Report, 2019: 64). Rapor Türkiye'nin siyasi kaygılarının olayın soruşturulması yönündeki isteksizliğine yansıdığını belirtmektedir. Rapora göre Türkiye iki ülke arasında ilişkilerin gerilmesine neden olacak şekilde olayın üzerine gitmemeyi tercih etmiştir.

Kaşıkcı Cinayeti konsolosluk hukukunda dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılması bakımından Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi çerçevesinde çözülebilecek bir konudur. UAD da Türkiye'nin istemiyle konuyu bir uluslararası hukuk ihlali olarak değerlendirerek hem 1961 Sözleşmesi hem 1963 Sözleşmesi çerçevesinde yargılama yapabilir. Sürecin başlatılabilmesi için UAD'a bildirimde bulunularak mahkemenin yargı yetkisinin kullanılması için müracaat edilmesi gerekmektedir. Sonuçta Türkiye'nin bu konuda yapacağı bir girişim ile UAD'nin Viyana Sözleşmelerini önceleyerek bir değerlendirme yapabileceğine inanıyoruz.

SONUÇ

Diplomatik ve Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmeleri uluslararası ilişkilerde dokunulmazlığa ilişkin kuralları teamül hukukunu yazılı metne aktararak çok taraflı bir sözleşme niteliğine kavuşturmuştur. Uluslararası hukukta dokunulmazlık kavramına göre, gönderen devlet görevlileri kabul eden devletin yargı yetkisinden bağıştıktır. Diplomatik dokunulmazlığın temeli, bu göreve atfedilen devleti temsil etme yetkisine, tarihin en başından beri verilen kutsal değerin bir yansımasıdır. Bu yönüyle diplomatik ayrıcalık ve bağıştıklıkların kökeni teamül hukukuna dayanmaktadır.

Günümüzde dokunulmazlıkların devlet temsilcilerine kabul eden devlette görevlerini tam ve eksiksiz olarak yerine getirebilmeleri için verildiğı kabul edilir. Devletlere bu çerçevede önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Devlet temsilcisini kabul eden devlet, bu temsilciyi korumak amacıyla her türlü tedbiri almak durumundadır. Viyana Sözleşmeleri devlet temsilcilerinin dokunulmazlığını birkaç kalem altında düzenlemiştir. Bunlardan ilki temsilcinin kişisel dokunulmazlığına gereken saygıyı göstererek, temsilcinin şahsına, özgürlüğüne ve onuruna yönelik her türlü saldırıyı önlemek için gereken tüm önlemleri alması zorunluluğudur. İkincisi ise devlet temsilcisinin bulunduğu devletin ceza yargısından bağıştık olmasıdır. Viyana Sözleşmeleri yargı bağıştıklığını düzenlerken devlet temsilcisinin işlediğı suçların büyük ya da küçük olmasına ilişkin bir ayırım yapmamış, herhangi bir suçu da bu kapsamın dışında bırakmamıştır. Bu sözleşmelere göre yargı bağıştıklığının kaldırılmasının tek olası yolu temsilciyi gönderen devletin bu bağıştıklıktan temsilcisi bakımından feragat etmesidir. Diğer taraftan yine Viyana Sözleşmelerine göre gönderen devletin bu yönde herhangi bir zorunluluğı da bulunmamaktadır.

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılması elbette mümkündür. Dokunulmazlık kurumu devlet temsilcilerine kabul eden devletin ülkesinde her türlü soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin önemli bir koruma kalkını sağlamaktadır. Bu sözleşmeler ayrıca diplomasi temsilcisinin hangi tasarruflarının resmî işlem, hangilerinin özel işlem olacağına ilişkin bir ayırma da gitmemiştir. Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılması durumunda kabul eden devletin alabileceğı önlemler, ilgili kişiyi “persona non grata” ilan etmek, diplomatik ilişkileri askıya almak, diplomatik ilişkileri maslahatgüzar seviyesine düşürmek veya diplomatik ilişkileri tamamen kesmektir. Diğer taraftan, devletlerin diplomasi temsilcisinin bireysel olarak dokunulmazlıkları istismar etmesi üzerine diplomatik ilişkileri kestiğı pek görülmemektedir. Genelde bu türden bir tasarruf ancak siyasi ilişkilerin iki devlet arasında bir gerilime neden olması durumunda ortaya çıkmaktadır.

1961 ve 1963 tarihli Viyana Sözleşmeleri yüksek katılımıla pek çok devlet tarafından imzalanmış ve iç hukuklarınca onaylanmıştır. Bunun yanında bu sözleşmelere taraf olan devletler bu sözleşmelerin hükümleriyle paralel hükümler içeren çok sayıda konsolosluk anlaşmasını da karşılıklı olarak imza altına almışlardır. Viyana Sözleşmeleri'nin günümüzün gelişen koşullarına uygun olmadığı ve gözden geçirilmesi gerektiğı yönünde çok sayıda eleştiri bulunmaktadır. Ancak yine de bahse konu sözleşmeler uluslararası hukukta temel bir başvuru metni niteliğı taşımaya devam etmektedir.

Viyana Sözleşmelerinin uygulanmasına ilişkin temel sorun örnek olayımızda da değerlendirildiği üzere devlet temsilcilerine tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılabilmesi ihtimalidir, bu bakımdan düzenlemelerin istismara çok açık olduğu görülmektedir. Bazı durumlarda devlet temsilcisi özellikle dokunulmazlık ve ayrıcalıkları kötüye kullanmaya ilişkin bir amaca sahip olmasa bile başlı başına dokunulmazlık ve yargı bağımsızlığının mevcudiyeti mağduriyet yaratabilmektedir. Bunun en belirgin ve sıklıkla rastlanan örneğini devlet temsilcilerinin kabul eden devlette karışıkları ölümle sonuçlanan trafik kazaları oluşturmaktadır. Mağdurların hak arayabilmesi iç hukuk yollarıyla mümkün değildir. Mutlak yargı dokunulmazlığı bu türden suçların cezalandırılmasının önüne geçmektedir. Temsilcilerin siyasi nitelikli bir suça karışmaları durumunda ise karşılaşmaları ihtimali olan en büyük yaptırım sınır dışı edilmeleridir. Bu suçları işlemiş olmaları, onların başka bir devlete temsilci olarak atanmalarına engel değildir.

Tezimizin örnek olayını oluşturan Cemal Kaşıkçı cinayetinde, Suudi Arabistan devletinin İstanbul Başkonsolosluğu'nda gerçekleşen olay üzerine Türkiye'nin Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi uyarınca yerine getirmesi gereken yükümlülükler tartışma konusu haline gelmiştir. Başkonsolosluk konutuna müdahale edilmesi ve konsolosun tutuklanmasının gerektiği veya konutta doğrudan arama yapılabileceği ifade edilmiştir. Suç mahallinin konsolosluk binası olması dolayısıyla ve 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi hükümlerinin dokunulmazlıkları 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'ne göre daha sınırlı olarak tanımlaması ve konsolosun siyasi bir kimliğinin bulunmaması hukuken Türkiye'nin müdahale etmesini meşru kılacak şartları sağlamaktaydı. Türkiye konutta arama yapabilmek için Suudi devletinden izin istemiş, izin sürecinin uzaması dolayısıyla olaydan ancak dört gün sonra emniyet güçleri konutta arama yapabirmiştir. Yapılan aramanın kapsamı da ayrıca verilen Suudi Arabistan devletinin çizdiği sınırlar doğrultusunda oldukça sınırlı kalmıştır.

Cinayeti gerçekleştirdikleri iddia edilen 15 kişilik infaz timi cinayet sonrası ülkelere dönmüş, diplomatik pasaportları dolayısıyla herhangi bir soruşturmanın veya kovuşturmanın tarafı olmamışlardır. Uluslararası kamuoyunun tepkileri sonucu Suudi Hükümeti olaya karışan 11 kişiyi tutuklamış ve akabinde dava süreci başlamış, bazı faille idam cezası bir kısmına ise ömür boyu hapis cezası verilmiştir. Bu sonuca rağmen, uluslararası kamuoyunda olayın yansımaları devam etmektedir. Özellikle Cemal Kaşıkçı'nın gazeteci kimliği, infaz, işkence ve Kaşıkçı'nın cesedine halen ulaşamamış olunması konuyu hala gündemde tutmaktadır.

Bu olay üzerinden uluslararası hukuk alanında Viyana Sözleşmeleri, uluslararası hukukta dokunulmazlık ve yargı bağımsızlıkları önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Türkiye bakımından konunun konsolosluk dokunulmazlık ve bağımsızlıklarını kötüye kullanma kapsamında uluslararası mahkemelere taşınabileceği kanaatindeyiz. Ancak o durumda bile hakkında şikâyetle bulunulacak devletin, bu durumda Suudi Arabistan devleti, süreci ve konunun uluslararası mahkeme önünde çözülmesini kabul etmesi gerekmektedir. Bu karşılıklı rıza mekanizması konuya ilişkin uluslararası bir yaptırım mekanizmasının ortaya konuşmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Cemal Kaşıkçı olayından alınan derslerle belki de yapılabilecek en iyi girişim hem 1961 tarihli hem de 1963 tarihli Viyana Sözleşmelerine hem elçilik hem de konsolosluk personelinin belli kademedeki sonraki suçlara karışmaları

durumunda kabul eden devlet tarafından da soruşturulmalarına ve kovuşturmalarına olanak sağlayan bir ek sistem kurmaktır.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

Aksar, Yusuf (2017). Uluslararası Hukuk-I. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aydın, Ufuk (2006). Medeni Usul Hukuku. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Bozkurt, Enver, Yasin Poyraz, Selcen Erdal (2018). Devletler Hukuku. Ankara: Legem Yayıncılık.

Demirbaş, Timur (2009). Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Edip, Çelik (1987). Milletlerarası Hukuk. İstanbul: Filiz Kitapevi.1.Kitap.

Edip, Çelik (1987). Milletlerarası Hukuk. İstanbul: Filiz Kitapevi.2.Kitap.

Edip. Çelik (1956). Devletler Hukukunda Diplomatik Melce ve Milletlerarası Adalet Divanı İçtihadı. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Dönmezer, Sulhi, Sahir Erman (1997). Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku.İstanbul: Beta Yayınevi.3.Cilt.

Meray, Seha (1975). Devletler Hukukuna Giriş. Ankara:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. 2.Cilt.

Pazarcı, Hüseyin (1999). Uluslararası Hukuk Dersleri. Ankara: Turhan Kitapevi. 3.Kitap.

Pazarcı, Hüseyin (2018). Uluslararası Hukuk. Ankara: Turhan Kitapevi.

Reçber, Kamuran (2016). Uluslararası Hukuk. Bursa: Dora Yayınları.

Sur, Melda (2019). Uluslararası Hukukun Esasları. İstanbul: Beta Yayınevi.

Toluner, Sevin (1996). Milletlerarası Hukuk Dersleri. İstanbul: Beta Yayınevi.

2. Makaleler

Acer, Yücel. (2003).''Uluslararası Adalet Divan'ın Zorunlu Yargı Yetkisini Tanımda Çekinceler ve Geçerlilikleri'', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58-1, s.12-27.

Akipek, Ö.İlhan. (1967). ''Ülke-Dışılık''. AÜHFD, Cilt.24, Sayı.1, s.27-38.

Akkutay, B.Lale. (2014). ''Devletin Jus Cogens Normlara Aykırı Fiilerinden Dolayı Hukuki Yargı Bağışıklığı'', TBB Dergisi, s.99-125.

Aksar, Yusuf. (2012).''Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk''.Uluslararası İlişkiler, Cilt.9, sayı.33, (Bahar 2012), s.23-40.

Aksar, Yusuf. (2003). ‘‘Uluslararası Adalet Divanı’nın Belçika Tutuklama Kararı Davası (Belgian Arrest Warrant Case) (14 Şubat 2002) ve Uluslararası Ceza Hukuku’’ .Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 4, s.131-146.

Aybay, Rona. (2007). ‘‘Yargıtay İçtihatlarına Göre Yabancı Devletin Yargı Bağışıklığı’’ . TBB Dergisi, Sayı 72, s.109-120.

Bayıllıoğlu, Uğur. (2006). ‘‘ Uluslararası Adalet Divan’ın Tutuklama Müzekkeresi Davası Hakkındaki Kararına İlişkin Bir Değerlendirme’’ AÜHFD, Cilt.55. Sayı.2, s.27-63

Bayraktar, Köksal. Yenisey, Feridun. (1982). ‘‘Milletlerarası Ceza Hukuku Kongresi Kararları’’ Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Sayı.2, s.51-58

Ekşi, Nuray. (2004). ‘‘Türkiye’deki Taşınmaz Mallar Üzerinde Yabancı Devletlere, Diplomatik Temsilciliklere, Konsolosluklara ve Uluslararası Kuruluşlara Tanınan Haklar’’, Public and Private International Law Bulletin, Cilt:24, Sayı:1, s.395-416.

Gökçe, Yasir. (2014). ‘‘Mutlak Yargı Bağışıklığından Sınırlı Yargı Bağışıklığına Geçiş Trendi, İş Hukukundan Doğan Uyuşmazlıklarda Yargı Bağışıklığı ve Ülkemizdeki Durum’’. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, Sa.1, s.

Gözlügöl, S.Vakkas. (2013). ‘‘Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması’’. Marmara Üniversitesi MÜHF-HAD, Cilt.19, Sayı:1, s.100-127

Meray, Seha. (1956). ‘‘Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü’’. SBF D, Cilt.2 Sayı.3 s.79-117

Ökçün, A.Gündüz.(1972) ‘‘Konsolosluk İlişkilerinde Kolaylıklar Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar’’, AÜSBF, Cilt XXVII, No.3, s.121-184

Sargın, Fügen. (2013). ‘‘1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi Hükümleri Dahilinde Möhük’un 33.Maddesinin Uygulanabilirliği Sorunu’’, AÜHFD, C. 52, Sayı.1, s.13-36.

Şahin, İlyas. (2015). ‘‘Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması ve Türk Ceza Kanununda Esas Alınan İlkeler’’ ERÜHFD, Cilt. X, sayı.1, s.107-144.

Topal, A. Hamdi. (2014). ‘‘Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı’’. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1 (1), s.

Yaşar, Hakkı. (1976). ‘‘Cezai Yönden Diplomatik Bağışıklık ve Ayrıcalık’’. Yargıtay Dergisi, Cilt.2, Sayı.42, s.28-42

Yaşar, Hakkı. (1982). ‘‘Konsoloslara İlişkin Adli Ayrıcalıklar ve Bağışıklıklar’’. Yargıtay Dergisi, Cilt.8 Sayı.3, s.37-49

3. Diğer

Demiralp, Güven Nazmi (2012). Diplomatik Temsilcilik ve Konsoloslukların Türkiye’de Taşınmaz Edinimi. Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, T.C. Çevre ve Şehirlik Bakanlığı, Ankara.

Malcolm, N. Shaw. (2017). International Law. (Çev.İbrahim Kaya, Yücel Acer, Turgut Demirtepe, Engin Şimşek). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
<http://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/ders-kitapları/Uluslararası%C4%B1Hukuk.pdf> (Erişim Tarihi:15.04.2020).

Önok, Murat (2010). Uluslararası Ceza Divanı’nı Kuran Roma Statüsü İle Türk Ulusal Mevzuatının Maddi Ceza Hukuku Kuralları Yönünden Uyumuna Dair Rapor. Ankara: Almanya Büyükelçiliği. (http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2010/07/UCM_rapor.pdf) (Erişim Tarihi:12.03.2020).

Sarah, Joseph. Mitchell, Katie. Gyorki, Linda (2014). BM Sözleşmelerinde Bireysel Başvuru Usulleri El Kitabı. OMCT Rehber Dizisi.
(https://www.omct.org/files/2014/11/22956/v4_un_turkish_compressed.pdf) (Erişim Tarihi: 12.03.2020):

Taşhan, Aylin (2011). Diplomaside Ayrıcalık ve Bağışıklıklara İlişkin Uygulamalar. T.C. Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürlüğü
(http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/mensuplar/Immunities_and_privileges_booklet.pdf) (Erişim Tarihi:21.03.2020).

International Impertial and Indepentend Mechanism. (2021). (<https://iiim.un.org/faq/>) (Erişim Tarih: 13.05.2021).

T.C Dışişleri Bakanlığı. (2011). (<http://www.mfa.gov.tr/araclar.tr.mfa>) (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

T.C Dışişleri Bakanlığı. (2011). (https://www.mfa.gov.tr/no_103--_13-haziran-2003.tr.mfa) (Erişim Tarihi: 01.11.2020).

United Nations Human Right. (2018).
https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/Issues/Executions/KhashoggiLetterSG.pdf&action=default&DefaultItemOpen=1 (Erişim Tarihi: 23.09.2020).

United Nations Human Rights. (2019).
(<https://search.ohchr.org/results.aspx?k=contract%20against%20torture%20is%20the%20saudi%20arabia%20side>) (Erişim Tarihi: 08.02.2021).

United Nations Human Rights. (2021).
(https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Reprisals/A_HRC_45_36.docx) (Erişim Tarihi: 23.03.2021).

United Nations Human Rights. (2021).

(<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/ced/pages/conventionced.aspx>) (Erişim Tarihi: 23.03.2021).

United Nations General Assembly. (1999). (<https://undocs.org/en/A/RES/53/97>) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

UN Security Council. (2002). (<https://www.un.org/securitycouncil/content/background-note>) (Erişim Tarihi: 18.02.2021).

UN Security Council. (2019: S/RES/2457).

(https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2457.pdf) (Erişim Tarihi: 27.08.2020).

UN Security Council. (2019: S/RES/2462).

(https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2462.pdf) (Erişim Tarihi: 27.08.2020).

UN Security Council Report. (2019). (<https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2019-05/in-hindsight-arria-formula-meetings.php>) (Erişim Tarihi: 25.08.2020).

UN Security Council Report. (2020). (<https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/arria-formula-meetings.php>) (Erişim Tarihi: 25.08.2020).

UN Security Council Report. (2021).

(<https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2013/02/arria-formula-meeting-on-climate-change.php>) (Erişim Tarihi: 25.04.2021).

United Nations Treaty Collection. (1997).

(<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201991/volume-1991-A-24841-English.pdf>) (Erişim Tarihi: 25.08.2020).

United Nations Treaty Collection. (2021).

(https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-3&chapter=3&clang=en) (Erişim Tarihi 20.09.2020)

Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece Intervening), I.C.J. Case, 2012 (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/143/16899.pdf>) (Erişim Tarihi: 27.08.2020).

La Grand (Germany v. United States of America) I.C.J. Case, 1999. (<https://www.icj-cij.org/en/case/104>) (Erişim Tarihi: 03.02.2021)

La Grand (Germany v. United States of America) Case, I.C.J. Application 2001, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/104/7153.pdf>

United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran), I.C.J. Case, 1980 (<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/64/064-19800524-JUD-01-00-EN.pdf>) (Erişim Tarihi: 22.09.2020).

AA (2020, 15 Eylül). AB ve bazı Batılı ülkelerden ‘‘Kaşıkçı cinayetinin sorumluları adalet önüne çıkarılsın’’ çağrısı. (<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/ab-ve-bazi-batili-ulkelerden-kasikci-cinayetinin-sorumlulari-adalet-onune-cikarilsin-cagrısı/1974056>) (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

AA . (2019, 13 Şubat). Cemal Kaşıkçı Cinayeti. (<https://www.aa.com.tr/tr/aa-yayinlari/cemal-kasikci-cinayeti/1391493>) (Erişim Tarihi: 18.05.2021).

AA. (2018, 18 Ekim). Kaşıkçı Olayında Suudi Arabistan’ın Çelişkileri. (<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-olayinda-suudi-arabistanin-celiskileri/1285412>) (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

AA. (2021, 08 Temmuz). Cemal Kaşıkçı’nın öldürülmesine ilişkin davada tanık ifadeleri alındı. (<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cemal-kasikcinin-oldurulmesine-iliskin-davada-tanik-ifadeleri-alindi/2297908>) (Erişim Tarihi: 09.07.2021).

AA. (2018, 5 Ekim): Türk Arap Medya Derneği’nden Suudi konsolosluğuna ‘‘Kaşıkçı talebi’’. (<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/turk-arap-medya-derneginden-suudi-konsolosluguna-kasikci-talebi/1273606>) (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

AA. (2018, 23 Ekim): Sultangaz’deki diplomatik plakalı araç incelenecek. (<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/sultangazideki-diplomatik-plakali-arac-incelenecek/1290763>) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Aksan, Sertaç (2018, 16 Ekim). İtiraf Gelirse Kaşıkçı’nın Faillerini Kim Yargılayacak. (<https://www.yenisafak.com/gundem/itiraf-gelirse-kasikcinin-faillerini-kim-yargilayacak-3402528>) (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

Aksünger, Selman (2020, 14 Temmuz). Uluslararası Adalet Divanı Katar’a Yönelik Hava Yolu Blokajı Davasında Kararını Açıkladı. (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararasi-adalet-divani-katara-yonelik-hava-yolu-blokaji-davasinda-kararini-acikladi/1910336>) (Erişim Tarihi: 27.09.2020).

Altuğ, Bayram (2019, 20 Haziran). BM Özel Raportörü Callamard AA’ya Konuştu. (<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/bm-ozel-raportoru-callamard-aa-ya-konustu-/1510837>) (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

Altunkaya, Tuba (2020, 02 Temmuz). İstanbul’da Öldürülen Suudi Gazeteci Cemal Kaşıkçı Kimdir, Neden Hedef Oldu? (<https://tr.euronews.com/2020/07/02/istanbul-da-kaybolan-suudi-gazeteci-cemal-kasikci-kimdir-neden-hedef-oldu>) (Erişim Tarihi: 27.05.2021).

Amerikanın Sesi. (2018, 22 Ekim). Sultangazi’de Suudi Konsolosluğu’na Ait Araç Bulundu. (<https://www.amerikaninsesi.com/a/sultangazi-de-suudi-konsoloslugu-na-ait-bir-arac-bulundu/4624018.html>) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

BBC. (2018, 20 Ekim).Cemal Kaşıkçı olayı: Suudi Arabistan ‘‘kayıp gazetecinin’’ konsoloslukta kavgada öldüğünü açıkladı . (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45913698>) (Erişim Tarihi: 09.07.2021).

BBC. (2021, 26 Şubat): ABD'nin istihbarat raporu yayımlandı. Kaşıkçı Veliyaht Prens'in onayıyla öldürüldü. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56215528>) (Erişim Tarihi: 09.05.2021).

Black, Ian (2018, 19 Ekim). Jamal Khashoggi Obituary. (<https://www.theguardian.com/world/2018/oct/19/jamal-khashoggi-obituary>) (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

Can, Muhammed Enes (2020, 30 Eylül). Kaşıkçı cinayetine ilişkin 2. iddianamede çarpıcı detaylar. (<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-cinayetine-iliskin-2-iddianamede-carpici-detaylar/1990539>) (Erişim Tarihi: 09.05.2021).

CNN TÜRK. (2015, 15 Aralık). İsviçre Konsolosunun Eşine 3 yıl 8 ay Hapis Cezası. (<https://www.cnnturk.com/turkiye/isvicre-konsolosunun-esine-3-yil-8-ay-hapis-cezası>) (Erişim Tarihi: 26.03.2020).

Cumhuriyet. (2018, 22 Ekim). Avrupa Parlamentosu'nda Kaşıkçı için özel oturum. (<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/avrupa-parlamentosunda-kasikci-icin-ozel-oturum-1118814>) (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

Dursun, Burak (2017, 26 Mayıs). Kadın Konsolosa Türk İşçiden Dava. (<https://www.milliyet.com.tr/gundem/kadin-konsolosa-turk-isciden-dava-2457073>) (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

Çelikkol, Oğuz (2009, 9 Mayıs). Diplomatik Ayrıcalıklar ve Diplomasinin Değişimi. (<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/diplomatik-ayricaliklar-ve-diplomasinin-degisimi-41207973>) (Erişim Tarihi: 23.10.2020).

DW. (2018, 25 Ekim). AP'den Riyad'a silah ambargosu çağrısı. (<https://www.dw.com/tr/apden-riyada-silah-ambargosu-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1/a-46042183>) (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

DW. (2021, 2 Mart). Almanya'da Kaşıkçı cinayetiyle ilgili suç duyurusu. (<https://www.dw.com/tr/almanyada-ka%C5%9F%C4%B1k%C3%A7%C4%B1-cinayetiyle-ilgili-su%C3%A7-duyurusu/a-56745665>) (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

Erem, Onur (2018, 7 Ekim). Cemal Kaşıkçı Kimdir: İstanbul'daki Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'nda Öldürülen Gazeteci. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45776351>) (Erişim Tarihi: 18.05.2021).

Ergin, Sedat (2018, 13 Ekim). Cinayet İşleyen Bir Konsolosluk Görevlisi Nasıl Tutuklanır? (<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/cinayet-isleyen-bir-konsolosluk-gorevlisi-nasil-tutuklanir-40985447>) (Erişim Tarihi: 23.03.2020).

Evening Standard. (2018, 17 Ekim). Jamal Khashoggi recording: Saudi Consul fired after he is recorded saying ‘Do this outside; you're going to get me in trouble’ during torture of journalist. (<https://www.standard.co.uk/news/world/sevenminute-audio-captures-screams-of->

dismembered-dissident-journalist-jamal-khashoggi-a3964306.html) (Erişim Tarihi: 01.03.2021).

Gürcanlı, Zeynep (2015, 24 Nisan). Türkiye'nin Yedi Ülkede Büyükelçisi Yok. (<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-nin-yedi-ulkede-buyukelcisi-yok-28816305>). (Erişim Tarihi: 23.10.2020).

Göksedef. E. (2019, 2 Ekim). Cemal Kaşıkçı cinayetinin yıl dönümü: Hangi sorular yanıtız kaldı? (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-4990025>) (Erişim Tarihi: 09.07.2021).

Hürriyet. (2014, 11 Haziran). IŞİD Türk Konsolosluğu'na Saldırıp Çalışanları Kaçırıldı. (<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/isid-turk-konsolosluguna-saldirip-calisanlari-kacirdi-26591687>) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

İstanbul Centre of International Law. (2018, 20 Ekim). Kaşıkçı Olayının Uluslararası Hukuk Bakımından Kısa Bir Değerlendirilmesi ve Buna İlişkin Muhtelif Öneriler. (<https://icil.org.tr/kasikci-olayinin-uluslararasi-hukuk-bakimindan-kisa-bir-degerlendirilmesi-ve-buna-iliskin-muhtelif-oneriler/>) (Erişim Tarihi: 28.01.2020).

Kasapoğlu, Çağıl (2018, 9 Ekim). Cemal Kaşıkçı Neden Suudi Arabistan'ın Hedefiydi?. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45802903>) (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

Kaya, Ömer (2020, 12 Mart). Ayla Bakkallı: BMGK'daki Toplantılar, Kırım Mücadelesinin Duyurulması İçin Çok Önemli. (<https://qha.com.tr/haberler/politika/ayla-bakkalli-bmgk-daki-toplantilar-kirim-mucadelesinin-duyurulmasi-icin-cok-onemli/170561/>) (Erişim Tarihi: 18.01.2021).

Lee Myers, Steven (1997, 11 Ocak). Georgia Prepared to Waive Immunity of a Diplomat. (<https://www.nytimes.com/1997/01/11/us/georgia-prepared-to-waive-immunity-of-a-top-diplomat.html>) (Erişim Tarihi: 25.10.2020).

Milliyet. (2018, 10 Ekim). Suudi Arabistan Konsolosluğuna Temizlik Ekibi Geldi. (<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/suudi-arabistan-konsolosluguna-temizlik-ekibi-geldi-13093917>) (Erişim Tarihi: 08.05.2021).

Moffett, Julie (1997, 9 Ekim). Georgia: Diplomat Pleads Guilty In Fatal Auto Crash. (<https://www.rferl.org/a/1086767.html>) (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

Özkan, Sait (2020, 3 Şubat). Kaşıkçı Dosyasını Gönderin. (<https://www.yenisafak.com/dunya/kasikci-dosyasini-gonderin-3524121>) Erişim Tarihi: 01.03.2021).

Paksoy, Murat (2019, 01 Ekim). Kaşıkçı Cinayetinin 1. Yılı. (<https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/15692>) (Erişim Tarihi: 19.05.2021).

Rogin, Josh (2018, 22 Ekim). (<https://www.washingtonpost.com/news/josh-rogin/wp/2018/10/22/heres-how-the-saudi-crown-prince-could-face-international-justice/>) (Erişim Tarih: 19.05.2021).

Sabah. (2012, 16 Ağustos). Ekvador'dan Julian Assange'a Siyasi Sığınma Hakkı. (<https://www.sabah.com.tr/teknokulis/haberler/2012/08/16/ekvadordan-julian-assangea-siyasi-siginma-hakki>) (Erişim Tarihi: 28.01.2020).

Sabah. (2018, 20 Mart). Rusya, BM Güvenlik Konseyi'ndeki "Suriye Toplantısını" Engelledi. (<https://www.sabah.com.tr/haberleri/arria-formulu>) (Erişim Tarihi: 26.08.2020).

Sputnik. (2018, 09 Ekim). Kaşıkçı'nın Washington'dan İstanbul'a yönlendirilmesi tuzak mıydı? (<https://tr.sputniknews.com/20181009/kasikci-nin-washington-dan-istanbul-a-yonlendirilmesi-tuzak-miydi-1035594442.html>) (Erişim Tarihi: 20.05.2021).

Sputnik. (2020, 7 Ekim). Suudi Arabistan'daki Kaşıkçı Davasında 8 Kişiyeye Hapis Cezası. <https://tr.sputniknews.com/dunya/202009071042795719-suudi-arabistandaki-kasikci-davainda-8-kisiye-hapis-cezasi/>) (Erişim Tarihi: 03.03.2020)

Sözcü. (2015, 20 Nisan). O Konsolosa 15 bin lira Ceza! (<https://www.sozcü.com.tr/2015/gunun-icinden/o-konsolosa-15-bin-lira-ceza-809065/>) (Erişim Tarihi: 26.03.2020)

Şen, Ersen (2018, 10 Ekim). Elçilik veya Konsolosluk Binası, Temsil Ettiği Ülkenin Toprağına Dahil Değildir. (<https://www.hukukihaber.net/elcilik-veya-konsolosluk-binası-temsil-ettiği-ülkenin-topragına-dahil-değildir-makale,6142.html>) (Erişim Tarihi: 03.03.2020).

Şimşek, Abdurrahman (2018, 27 Ekim). Cemal Kaşıkçı'nın cesedinin taşındığı bavullar buhar oldu. (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/10/27/cesedin-tasindiği-bavullar-buhar-oldu>) (Erişim Tarihi: 27.11.2020).

Tampa Bay Times. (2005, 17 Ekim). Iraqi Soldiers Raid Kuwait Embassies. (<https://www.tampabay.com/archive/1990/09/15/iraqi-soldiers-raid-kuwait-embassies/?outputType=amp>) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Türkish Journal. (2018, 12 Mart). BM Güvenlik Konseyi Suriye Muhalefetini Ağırıyor. (<https://www.turkishjournal.com/2018/03/12/bm-guvenlik-konseyi-yine-suriyedeki-ateskesi-gorusecek/>) (Erişim Tarihi: 26.03.2021).

TRT HABER. (2021, 4 Mart). Cemal Kaşıkçı davasının ayrıntıları. (<https://www.trthaber.com/haber/gundem/cemal-kasikci-davasinin-ayrintilari-561626.html>) (Erişim Tarihi: 09.05.2021).

TRT HABER. (2019, 7 Ekim). İngiliz Gencin Ölümüne Neden Olup Kaçan Diplomat Eşine "geri dön" Çağrısı. (<https://www.trthaber.com/haber/dunya/ingiliz-gencin-olumune-neden-olup-kacan-diplomat-esine-geri-don-cagrisi-434386.html>) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

TRT HABER. (2020, 17 Nisan). Portre:Suudi Arabistan Başkonsolosluğunda Katledilen Cemal Kaşıkçı. (<https://www.trthaber.com/haber/dunya/portre-suudi-arabistan-baskonsoloslugunda-katledilen-cemal-kasikci-476812.html>) (Erişim Tarihi: 18.05.2021).

Uluslararası Af Örgütü. (2018, 10 Ekim). Uluslararası Af Örgütü Cemal Kaşıkçı için global bir kampanya başlattı. (<https://www.amnesty.org.tr/icerik/uluslararasi-af-orgutu-cemal-kasikci-icin-global-bir-kampanya-baslatti>) (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

Ulaş, Fatih (2020, 24 Kasım). Kaşıkçı Davasında 2. Duruşma! Mısırlı Politikacı İfade Veriyor. (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/11/24/kasikci-davasinda-2-durusma-misirli-politikaci-ifade-veriyor>) (Erişim Tarihi: 03.03.2020).

Yeni Şafak. (2018, 12 Ekim). Konsolos Panikte. (<https://www.yenisafak.com/gundem/konsolos-panikte-3401586>) (Erişim Tarihi: 10.05.2021):

Yeni Şafak. (2018, 28 Ekim). Suudiler konsolosluğa ait araçları Kaşıkçı olayından sonra temizletmiş. (<https://www.yenisafak.com/gundem/suudiler-konsolosluga-ait-araclari-kasikci-olayindan-sonra-temizletmis-3405105>) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Adalet Bakanlığı'nın Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 16.11.2011 Tarihli Uluslararası Adli Tebligat İşlemlerine İlişkin 63/3 Sayılı Genelge. (<https://www.adalet.gov.tr/pdf/63-3.pdf>) (Erişim Tarih: 07.02.2021)

Adalet Bakanlığı'nın Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 16.11.2011 Tarihli Uluslararası Ceza İstinabe İşlemlerinde Adli Makamlarımızca Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 69/2 Sayılı Genelge. (https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/adli_yardimlasma/adli_isbirligi_ceza/cz_istinabe_ek/uluslararasi_ceza_istinabe_islem_adli_makam_dikkatedilmesi_gerekenler.doc) (Erişim Tarihi: 11.08.2020).

Adalet Bakanlığı'nın Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 01.03.2008 Tarihli Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağışıklık ve Ayrıcalıklara İlişkin 72/1 Sayılı Genelge. (<https://diabgm.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/48202012145272.1.pdf>) (Erişim Tarihi: 13.11.2020).

Adalet Bakanlığı'nın Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 16.11.2011 Tarihli Yabancı Uyrukluların Özgürlüklerinin Kısıtlanması ve Serbest Bırakılmalarının Bildirilmesi Hakkındaki 70/1 Sayılı Genelge. (<http://www.adalet.gov.tr/pdf/70-1.pdf>) (Erişim Tarihi: 13.11.2020).

Resmi Gazete (29.05.1981). Belediye Gelirleri Kanunu, Sayı: 17354 (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2464&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=>) (Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Resmi Gazete (24.08.1945). BM Antlaşması'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 6902 (<https://turkey.un.org/tr/33499-birlesmis-miletler-antlasmasi#:~:text=26%20Haziran%201945%20tarihinde%20San,Say%C4%B1%C4%B1%20Resmi%20Gazete'de%20yay%C4%B1nlanm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>) (Erişim Tarihi.: 03.04.2021).

Resmi Gazete (17.12.2004). Ceza Muhakemesi Kanunu, Sayı: 25673
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.doc>) (Erişim Tarihi, 10.11.2020).

Resmi Gazete (01.05.1981). Diplomatik Ajanlar Dahil Milletlerarası Alanda Korunan Kimselere Karşı Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair New York Sözleşmesi'ne Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Sayı: 19327
(https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc064/kanunmgkc064/kanunmgkc06402374.pdf) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Resmi Gazete (27.05.1955). Ecnebi Devletlere Ankara'da Sefarethane ve Konsoloshane İnşa Etmek Üzere Meccanen Arsa Tahsisi Hakkında Kanun, Sayı: 9013
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6593.pdf>) (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

Resmi Gazete (11.08.1970). Emlak Vergisi Kanunu, Sayı: 13576
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1319.pdf>) (Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Resmi Gazete (06.01.1960). Gelir Vergisi Kanunu, Sayı: 10700
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf>) (Erişim Tarihi: 02.02.2021).

Resmi Gazete (04.11.1999). Gümrük Kanunu, Sayı: 23866
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf>) (Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Resmi Gazete (17.07.1964). Harçlar Kanunu, Sayı: 11756
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.492>) (Erişim Tarihi: 02.02.2021).

Resmi Gazete (27.05.1949). İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Sayı: 7217
(<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>) (Erişim Tarihi: 24.09.2020).

Resmi Gazete (29.04.1988). İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Sayı: 19799
(<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/129-iskenceye-ve-diger-zalimane-gayriinsani-veya-kucultucu-muamele-veya-cezaya-kars-birlesmis-milletler-sozlesmesi/>) (Erişim Tarihi: 09.08.2020).

Resmi Gazete (05.07.2011). İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol'un Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Sayı: 27985
(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110705M1-17-1.pdf>) (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

Resmi Gazete (25.10.1984). Katma Değer Vergisi Kanunu, Sayı: 3065
(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.pdf>) (Erişim Tarihi: 02.02.2021).

Resmi Gazete (27.11.2007). Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Sayı: 26728 (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071212-1.htm>) (Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Resmi Gazete (23.02.1963). Motorlu Taşıtlar Vergisi, Sayı: 11342 (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.197.pdf>) (Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Resmi Gazete (18.06.2003). Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 25142 (<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/117-medeni-ve-siyasi-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/>) (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

Resmi Gazete (29.04.1950). Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 7469 (<https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandirilmasina-Dair-Sozlesme.pdf>) (Erişim Tarihi: 05.08.2020).

Resmi Gazete (28.05.2015). Telsiz İşlemlerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sayı: 29369 (<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=13226&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>) (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

Resmi Gazete (12.10.2004). Türk Ceza Kanunu, Sayı: 25611 (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>) (Erişim Tarihi, 25.12.2020).

Resmi Gazete (08.06.1930). Türkiye Cumhuriyeti İle Almanya Devleti Arasında Konsolosluk Mukavelesi, Sayı: 1514 (<https://www.elbinsel-kanzlei.de/wp-content/uploads/TR-DE-Konsolosluk-Anla%C5%9Fmas%C4%B1-TR.pdf>) (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

Resmi Gazete (04.05.1975). Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika Krallığı Arasında İmzalanan Konsolosluk Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 15226 (https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801880.pdf) (Erişim Tarihi: 13.11.2020).

Resmi Gazete (07.04.1931). Türkiye Cumhuriyeti ile İtalya Krallığı Arasında Akit ve İmza Olunan Konsolosluk Mukavelesinin Tasdiki Hakkında Kanun, Sayı: 1768 (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1768.pdf>) (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

Resmi Gazete (28.01.2003). Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi Arasında Konsolosluk Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 25007 (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/09/20030909.htm#1>) (Erişim Tarihi: 13.11.2020).

Resmi Gazete (22.05.2000). Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Arasında Konsolosluk Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 24056 (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/24056.pdf>) (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

Resmi Gazete (14.10.1986). Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 19251 (https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc070/kanuntbmmc070/kanuntbmmc07003312.pdf) (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Resmi Gazete (30.03.1968). Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti Arasında Konsolosluk Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 2879 (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c008/mm__03008137ss0217.pdf) (Erişim Tarihi: 13.11.2020).

Resmi Gazete (24.08.1945). UAD'nın Statüsü'nün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı: 6902 (<https://turkey.un.org/tr/33499-birlesmis-miletler-antlasmasi#:~:text=26%20Haziran%201945%20tarihinde%20San,Say%C4%B1%C4%B1%20Resmi%20Gazete'de%20yay%C4%B1nlanm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>) (Erişim Tarihi.: 03.04.2021).

Resmi Gazete (15.06.1959). Veraset ve İntkal Vergisi Kanunu, Sayı: 10231 (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.7338.pdf>) (Erişim Tarihi: 02.02.2021).

Resmi Gazete (01.06.2005). Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, Sayı: 25832 (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050601-10.htm>) (Erişim Tarihi: 13.11.2020).

Resmi Gazete (12.09.1984). 18 Nisan 1961 Tarihinde Viyana'da İmzalanan Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Sayı:18513. (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf) (Erişim Tarihi, 06.11.2020).

Resmi Gazete (29.05.1975). 24 Nisan 1963 Tarihinde Viyana'da İmzalanan Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Sayı:1524924 (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801901.pdf) (Erişim Tarihi, 23.11.2020).

Ticaret Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü 09.02.2015 Tarihli Diplomatik Muafiyetler 2015/10 Sayılı Genelge. (<https://ticaret.gov.tr/data/5d483f6c13b8762b40ceaeec/e65fcfe1b5c856d473f77275af5578a2.pdf>) (Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1987 (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201991/volume-1991-A-24841-English.pdf>) (Erişim Tarihi: 05.10.2020).

International Covenant on Civil and Political Rights, 1976. (<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>) (Erişim Tarihi: 09.02.2021).

International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 2006.

(<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CED/Pages/1stConferenceSP.aspx>) (Erişim Tarihi: 05.10.2020).

Optional Protocol to the Vienna Convention on Consular Relations, 1963

(https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-5&chapter=3&clang=_en) (Erişim Tarihi: 23.09.2020).

Optional Protocol to the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961

(https://treaties.un.org/Pages/...jid=08000002801e9a2d&clang=_en) (Erişim Tarihi: 23.09.2020)

Rome Statute of the International Criminal Court, 1998. (<https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>) (Erişim Tarihi: 11.08.2020).

The Minnesota Protocol On The Investigation of Potentially Unlawful Death, 2016.

(<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf>) (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

United Nations Convention On Jurisdictional Immunities Of States And Their Property, 2004.

(https://treaties.un.org/doc/Treaties/2004/12/20041202%2003-50%20PM/CH_III_13p.pdf) (Erişim Tarihi: 26.12.2020).

Vienna Convention on Consular Relations, 1963.

(https://treaties.un.org/doc/Treaties/1967/06/19670608%2010-36%20AM/Ch_III_6p.pdf) (Erişim Tarihi: 23.11.2020).

Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961.

(<https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20III/III-3.en.pdf>) (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

Kaye, D. [@davidkaye]. (2018, 3 Aralık). ICYM our @UN_SPExperts letter to @antonioguterres urging an independent UN-led investigation in to the murder of #Jamalkhashoggi at the #Saudi consulate in #Turkey [Tweet].

(<https://twitter.com/davidakaye/status/1069658547783327745>) (Erişim Tarihi: 23.09.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Gazi Murat Peker ilk öğrenimini Iğdır'da tamamladı. Orta ve Lise eğitimini İstanbul'da tamamladıktan sonra 1992 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 1996 yılında İstanbul Üniversitesinden mezun oldu. 1997 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasi Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans yapmaya başladı.

